

EEN WOONVESTIGINGSREGELING: JURIDISCHE KNELPUNTEN EN ALTERNATIEVEN¹

I. Inleiding en probleemstelling

1. De problematiek van de woonvestiging is zoals bekend in een communautaire stroomversnelling gekomen naar aanleiding van het voorstel van decreet houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen, het zogenaamde voorstel van decreet Suykerbuyk en Van Vaerenbergh.² Toen bepaalde bevoegdheidsrechtelijke en grondrechtelijke problemen duidelijk aan de oppervlakte kwamen, is in het licht van dezelfde doelstellingen een voorstel van decreet ingediend betreffende het voorkoopprecht van het gemeentebestuur in gemeenten waar zich een speculatieve stijging van de woonprijzen voordoet, het zogenaamde voorstel van decreet Dielens en Vande Lanotte.³

2. De aanleiding daartoe heeft te maken met ontwikkelingen op de huisvestingsmarkt en het grondbeleid. Reeds enige tijd geleden werd vastgesteld dat vooral in Vlaams-Brabant de grondprijzen, alsook de prijzen van huur- en koopwoningen, fel de hoogte zijn ingegaan, zodat – zo wordt gesteld – niet alleen minder goedgezinnen, maar zelfs de middengroepen die prijzen haast niet meer kunnen betalen. Deze «verhitte woningmarkt» wordt verklaard door de inwijking uit het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, uit het buitenland als gevolg van de steeds toenemende internationalisering van Brussel en uit de overige Vlaamse provincies. Dit heeft wat men noemt «sociale verdringing» tot gevolg: mensen en gezinnen worden gedwongen de streek of de gemeente te verlaten, waarmee zij een sterke band hebben door geboorte of langdurig verblijf. Sociale verdringing kan vanuit de vaststelling dat vooral economische mechanismen de woningmarkt en meer algemeen de markt van onroerende goederen sturen, worden omschreven als «het uitprijzen van financieel minder kapitaalkrachtige bevolkingsgroepen uit de lokale woningmarkt. Dit uitprijzen kan gebeuren door ofwel de intrede van financieel sterke bevolkingsgroepen, ofwel door de intrede van niet-residentiële functies met een hoge kapitaalinput».⁴

II. Schets van de juridische probleemstelling

A. Algemene situering

3. Wij blijven stilstaan bij een aantal juridische problemen die de zogenaamde «woonvestigingsregeling» oproept. Deze houden in hoofdzaak verband, niet zozeer met de doelstellingen van de regeling, als wel met de manier waarop de nochtans duidelijke doelstellingen zouden worden bereikt. De juridische vormgeving van het voorstel van decreet Suykerbuyk c.s. heeft immers op twee gebieden geleid tot vrijwel onoplosbare problemen. Wij willen daarop ingaan, omdat deze bedenkingen van belang zijn voor het formuleren van alternatieven en andere oplossingen, waarbij deze of andere bezwaren worden vermeden.

In de eerste plaats is er het kwalificatieprobleem van de voorgestelde maatregelen, waarna de vraag rijst met welk bevoegdheidsniveau, ofwel in de federale, ofwel in de gewestelijke, ofwel in de gemeenschapssfeer, de (voorgestelde) regeling de meest relevante aanknopingspunten vertoont.⁵ Een nadere analyse van de voorgestelde woonvestigingsregeling leert ons echter dat er naast de bevoegdheidsrechtelijke bezwaren ook belangrijke grondrechtelijke problemen rijzen.

B. De kwalificatie van de woonvestigingsregeling en de daaruit voortvloeiende bevoegdheidsvragen

4. Het is niet overbodig zeer in het kort de krachtlijnen van het voorstel van decreet Suykerbuyk c.s. in herinnering te brengen. Het voorstel van decreet strekt ertoe de gemeenten te machtigen om bij een «abnormaal hoge toename van de bevolking en tegelijk een abnormale verhoging van de koopprijs van woningen en/of bouwpercelen of een abnormaal grote stijging van de huurprijzen van woningen», de vestiging van nieuwe inwoners op hun grondgebied te onderwerpen aan een systeem van woonvergunningen. Hoe wordt dit gerealiseerd? Jaarlijks zou slechts een door de gemeenteraad te bepalen maximumaantal woonvergunningen mogen worden uitgereikt. Bij de afgifte ervan moeten de door de gemeenteraad, op basis van de in het voorstel vermelde criteria, vastgestelde voorrangsregels in acht worden genomen. De criteria hebben vooral te maken met het bewijs dat de betrokkenen gedurende een bepaalde periode onafgebroken in de gemeenten wonen of dat ze werken in de onmiddellijke omgeving en ook hun inkomen halen uit die beroepsactiviteiten. Het gaat om koop- en niet om huurwoningen.

¹ Dit is de aangepaste versie van een uiteenzetting in het kader van de «Hoorzittingen over de globale problematiek van de woonvestigingsregeling» in de Vlaamse Raad; zie hiervoor *Gedr.St., VI.R.*, 1993-94, nr. 561/1 (verslag DIELENS).

² Zie *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302, en B.Z. 1992, nr. 120 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

³ *Gedr.St., VI.R.*, 1993-94, nr. 413/1 (voorstel van decreet «betreffende het voorkoopprecht van het gemeentebestuur in gemeenten waar zich een speculatieve stijging van de woonprijzen voordoet»).

⁴ MEERT, H., «Sociale verdringing en huisvestingsbeleid in Vlaams-Brabant», in *De Brusselse rand*, WITTE, E., (red.), Brussel, VUBPress, reeks Brusselse Thema's, afl. 1, 1993, (109), 114.

⁵ De manier waarop beide rechtscolleges tot kwalificatie en tot opsporing van de bevoegdheidsrechtelijke kern- en aanknopingspunten overgaan, is zeer specifiek; de behandeling ervan zou ons evenwel te ver leiden; zie hierover HUBEAU, B., *Het huisvestingsrecht in gewestelijk, gemeenschaps- en federaal perspectief*, Brugge, Die Keure, 1994, 307-313.

De (kwalificatie- en daaruit eventueel voortvloeiende) bevoegdheidsvraag wordt door de Raad van State tweemaal behandeld. Een eerste maal gebeurt dit bij de oorspronkelijke tekst van het voorstel van decreet. In een tweede fase is door de indieners een aantal amendementen voorgesteld, die in hoofdzaak tot doel hadden het inkomen in te voegen als prioritair criterium voor de toewijzing van een woonvergunning.

a. Uit de toelichting blijkt duidelijk dat men wil ingrijpen in het hierboven geschetste maatschappelijk probleem. Zoals de Raad van State opmerkt, gaat het voorstel uit van een brede bezorgdheid om de gevolgen te beperken van «de verschuiving tussen stad en land (...) in een geografisch eerder klein territorium als de regio Vlaanderen», zoals onder meer de grondige verandering van «het stedelijk leefpatroon», de inkomstendering van de stedelijke besturen, de snelle stijging van de bouwprizen, de versmalling van het gemeenschapsleven door de groei van het aantal niet-autochtone ingezetenen, «de identiteitsaantasting», de moeilijkheid de publieke voorzieningen gelijke tred te laten houden met de inwijking, de verplaatsing van de financiële middelen van de stad naar de residentiële gebieden en de (verkeers)mobiliteit.⁶ Volgens de Raad is dit «een ruim politiek plan (...) tot algemene inrichting van het gewestelijk samenleven».⁷

De indieners leggen zelf het verband met het beleid inzake ruimtelijke ordening en stedenbouw, dat tevens een gewestelijke bevoegdheid is: «Toch lijkt het verantwoord binnen de zones, aangegeven in de gewestplannen en in de gemeentelijke plannen van aanleg, een huisvestingspolitiek te ontwikkelen, die het mogelijk maakt de groei onder controle te houden, nadelige gevolgen van sterk opgedreven prijzen voor koop- en huurwoningen of bouwkavels op te vangen en tegelijk de positieve en negatieve ontwikkelingen inzake bewoning binnen de perken te houden»: het beleid inzake bodemgebruik moet worden verfijnd «door de feitelijke bewoning te reglementeren vanuit een economisch en sociaal oogpunt».⁸

Na een analyse van de aard van de maatregel komt de Raad echter tot de conclusie dat de voorgestelde maatregel veeleer als een «vestigingsregeling» dan als een huisvestingsregeling overkomt. Het is immers zo dat de voorwaarde om een maximumaantal nieuwe inwoners te bepalen (namelijk de abnormale verhoging van de koopprijs van woningen en/of bouwpercelen of een abnormaal grote stijging van de

huurprijzen) als een huisvestingsmaatregel kan worden beschouwd als «de autochtone ingezetenen *a priori*, in mededinging met de inwijkelingen, als economisch zwak worden verondersteld». Deze voorwaarde leidt de Raad af uit de omschrijving van het doel van het huisvestingsbeleid, namelijk «de woningnood te verhelpen of althans de economisch zwakkere de mogelijkheid (...) bieden tegen een voor hem betaalbare prijs een geschikte woning te betrekken».⁹ Maar die voorwaarde zal niet altijd vervuld zijn. Gegoeden die maatschappelijke of economische bindingen hebben met de gemeente, worden krachtens het voorstel in hun rechten geenszins beperkt, zelfs niet ten gunste van economisch zwakkeren die willen inwijken. Ook wordt iemand die eigenaar is van een grond in de gemeente, maar er geen woonplaats- of beroepsbindingen heeft, niet opgenomen in de categorie van personen die voorrang hebben bij het verlenen van een woonvergunning en wordt hij derhalve gelijkgesteld met buitenstaanders. «Beide – toch niet irrealistische – hypothesen», zo besluit de Raad, «tonen aan dat het voorstel veeleer de plaatselijke bevolking in haar geheel wil behouden tegen de vele gevolgen van de inwijking (en niet alleen tegen de prijsstijgingen), dan dat het tot specifiek doel heeft de goedkope huisvesting te bevorderen».¹⁰ Toch vindt de Raad van State dat het Vlaamse Gewest principieel bevoegd moet worden geacht om een stelsel van woonvergunningen in te voeren.¹¹

b. In het tweede advies¹² vindt de Raad van State dat de klemtoon is verlegd naar «het huisvestingsaspect». Dat is onder meer zo door een voorrang te verlenen aan de aanvragers met een gering inkomen. Het inkomen wordt dus een prioritair criterium van voorrang bij het toewijzen van een woonvergunning. Toch blijft het voorstel een ruimer oogmerk hebben dan een sociaal verantwoorde huisvesting en is het daarom nog steeds veeleer te kwalificeren als een vestigingsregeling, waarvoor de Gewesten niet bevoegd zijn. De Raad van State doet zelfs een aantal suggesties. Bedoeling is «om meer specifiek een huisvestingsdoel na te streven, namelijk in de gemeenten waar een abnormale stijging van de prijzen op de huur- of bouwmarkt wijst op schaarste, streven naar een rechtvaardige en doelmatige verdeling van woonruimte onder de burgers»: daarvoor kan er bijvoorbeeld bij het invoeren van een woonvergunning naar worden gestreefd dat degenen die het meest dringend een woning nodig hebben, eerst aan bod komen op grond van pertinente criteria. De problemen doen zich voor omdat de vergunning nu niet gekoppeld is aan een bepaalde woonruimte (of toelating wordt gegeven om een bepaalde woonruimte te kopen of te huren),

⁶ Zie vooral *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302/1, 1-4 (M.v.T. voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»); Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302/2, 4 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

⁷ *Ibid.*

⁸ Zie artikel 6, § 1, I, 1°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen; *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302/1, 2 (M.v.T. voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»); de Raad van State voegt eraan toe dat ook de aangelegenheid «grondbeleid» zou kunnen worden vermeld: artikel 6, § 1, I, 6°, van de bijzondere wet: Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St.*, 1989-90, nr. 302/2, 3 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

⁹ *Ibid.*, 5; over de doelstellingen van het huisvestingsbeleid in het algemeen, zie vooral HUBEAU, B., o.c., 39-43.

¹⁰ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St.*, 1989-90, nr. 302/2, 6 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

¹¹ *Ibid.*, 7.

¹² Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 22 september 1992, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 120/3, 4-8 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

maar meer gelijk op een «abstract recht op vestiging in de gemeente».¹³

c. Uiteraard is de stelling correct dat de huisvesting een gewestelijke aangelegenheid uitmaakt¹⁴ en de «algemene vestigingsregeling» een federale bevoegdheid is. De eerste bevoegdheid is een aan de Gewesten toegewezen bevoegdheid. De tweede is een residuaire (want niet uitdrukkelijk aan een bepaald bevoegdheidsniveau toegekende) bevoegdheid: zolang geen uitvoering gegeven is aan de omkering van de bevoegdheidsverdeling inzake residuaire bevoegdheden, zoals in het vooruitzicht gesteld door het Sint-Michielsakkoord,¹⁵ behoort deze tot de federale bevoegdheidsfeer.¹⁶ De Raad van State gaat bij de kwalificatie van de maatregelen, zoals uit het bovenstaande blijkt, veel meer uit van de strekking en het oogmerk van het voorstel dan de concrete regeling: dit is een vertrouwde werkwijze, die echter niet vrij van kritiek is.¹⁷ Wij onthouden voorts dat de Raad van State wel stelt dat de Gewesten in beginsel bevoegd zijn voor het invoeren van een systeem van woonvergunningen.¹⁸

C. Een eerste grondrechtelijk probleem: de woonvestigingsregeling en het gelijkheidsbeginsel

5. In de uitwerking van de woonvestigingsregeling is de binding met de gemeentelijke levensgemeenschap als criterium van belang om «aan sommige inwoners van land, taalgebied en Gewest te gunnen wat men andere onthoudt».¹⁹ De Raad van State oordeelt dat het gelijkheidsbeginsel is geschonden, omdat de aangewende middelen niet in evenredigheid staan tot het beoogde doel, dat zeer breed is en «de algemene inrichting van het stedelijk samenleven» betreft.²⁰ Een discriminatie op grond van het bestaan of niet bestaan van maatschappelijke en economische bindingen met een bepaalde gemeente is onaanvaardbaar.²¹ In de

rechtspraak met betrekking tot het (internationaal erkende) discriminatieverbod²² wordt immers nagegaan of de aangewende middelen redelijkerwijze evenredig zijn met het beoogde doel: hier dient rekening te worden gehouden met het feit dat nu reeds bepaalde instrumenten bestaan om de geschetste situatie te verhelpen.²³

6. Bij de uitoefening van hun bevoegdheden moeten de Gewesten en de Gemeenschappen de Grondwet en de bijzondere wetten inderdaad in acht nemen. Zo mag bij de uitoefening van de bevoegdheid inzake grondbeleid geen afbreuk worden gedaan aan de voorbehouden aangelegenheden, zoals het verbod van ongelijke behandeling.²⁴

7. Het gelijkheidsbeginsel en het niet-discriminatiebeginsel, waarvoor zowel een nationale als een internationale verankering aanwezig is,²⁵ wordt zowel door het Arbitragehof, het Hof van Cassatie, de Raad van State, als het Europees Hof voor de Rechten van de Mens vrij gelijklopend ingevuld. Het houdt in dat, wanneer een ongelijke behandeling van groepen en individuen voorligt, een aantal criteria moeten zijn vervuld: de wetgever moet een geoorloofd doel nastreven; de wettelijke maatregelen moeten objectief verantwoord zijn; ze moeten een adequaat karakter hebben; er moet een redelijke verhouding bestaan tussen de aangewende middelen en het beoogde doel. Een gelijke toestand moet een gelijke behandeling tot gevolg hebben, terwijl een ongelijke toestand een ongelijke behandeling kan rechtvaardigen, maar deze mag niet willekeurig, noch onverantwoord zijn.²⁶

8. Naar onze mening is de conclusie van de Raad van State dat bij de voorgestelde regeling een schending van het gelijkheidsbeginsel voorligt, correct. Nu is het denken in termen van territoriale differentiatie in het huisvestingsrecht, evenmin als in de private huurwetgeving, zeker niet ongewoon: lang gold bijvoorbeeld een indeling van gemeenten in drie categorieën, waaraan rechtsgevolgen werden gekoppeld; in het private huurrecht golden vooral in de tijdelijke huurwetgeving regionale differentiatiecriteria.²⁷ De criteria zijn er echter veel objectiever gesteld en betreffen minder de be-

¹³ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 22 september 1992, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 120/3, 7-8 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

¹⁴ Zie artikel 6, § 1, IV, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980; over de bevoegdheidsverdeling inzake huisvesting, zie uitvoerig: HUBEAU, B., o.c., 239-273; zie ook *infra*.

¹⁵ Zie artikel 25ter oud, artikel 35 nieuw van de Grondwet.

¹⁶ Zie en vergelijk de bevoegdheidsverdeling inzake het migrantenbeleid en inzonderheid de beperkingen op de gemeenschapsbevoegdheid, vermeld in artikel 5, § 1, II, 3°, van de bijzondere wet: HUBEAU, B., o.c., 731-739.

¹⁷ HUBEAU, B., o.c., 309-312.

¹⁸ Zie ook *infra*.

¹⁹ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St.*, VI.R., 1989-90, nr. 302/2, 7 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

²⁰ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St.*, VI.R., 1989-90, nr. 302/2, 7 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

²¹ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 22 september 1992, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 120/3, 6-7 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»); voor een vergelijking met de toepassing van het gelijkheidsbeginsel in het huisvestingsrecht: HUBEAU, B., o.c., 1073-1075.

²² Zie artikel 14 E.V.R.M.

²³ Zie *supra*.

²⁴ Alsook de naleving van de burgerlijke wet: dit merkte de Raad van State op ter gelegenheid van een advies inzake een voorgestelde regeling tot bestrijding van de internationale speculatie in vastgoed: adv. R.v.St. (afd. wetg.), 27 september 1989, *Gedr.St.*, Kamer, 1988-89, nr. 838/2, 2 (wetsvoorstel «tot bestrijding van de internationale speculatie in vastgoed»).

²⁵ Zie onder meer de artikelen 6 en 6bis oud, de artikelen 10 en 11 nieuw van de Grondwet en artikel 14 E.V.R.M.

²⁶ Zonder volledigheid na te streven, zie vooral de bundel X, *Gelijkheid en non-discriminatie/Egalité et non-discrimination*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1991.

²⁷ Zie hierover HUBEAU, B., o.c., 1073-1074; LANCKSWEERDT, E. en LAVRYSEN, L., «De geschiedenis van de private huurwetgeving in het licht van de woonzekerheid», in *Wonen in (on)zekerheid*, HUBEAU, B. en VANDE LANOTTE, J. (red.), Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1989, p. 31, nr. 19 of p. 43, nr. 45; zie nog recent bij de voorbereiding van de meest recente tijdelijke huurwet van 22 december 1989, *Gedr.St.*, Kamer, 1989-90, nr. 1036/4, 2 (amendement Gol en Verhofstadt): HUBEAU, B., LANCKSWEERDT, E. en VANDE LANOTTE, J., *De tijdelijke huurwet 1990*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1990, pp. 2-3, nr. 2.

trokken personen (subjecten) dan de woningen (objecten). Wij komen hierop terug.

D. Een tweede grondrechtelijk probleem: de woonvestigingsregeling en het recht op vrije woonplaatskeuze

9. Ook al zou de voorgestelde woonvestigingsregeling de bevoegdheidsrechtelijke en de gelijkheidstoets hebben overleefd, rijst de vraag of er zich nog andere problemen voordoen, met name de compatibiliteit van de regeling met een ander type van grondrechtelijke bepalingen. Het betreft in de eerste plaats het grondrecht van de bewegingsvrijheid enerzijds (zoals geformuleerd in artikel 7 oud, artikel 12 nieuw van de Grondwet) en het recht om zich vrij te verplaatsen en in vrijheid zijn woonplaats te kiezen anderzijds (zoals geformuleerd in artikel 2 van het Vierde Protocol bij het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden).²⁸ Wat het recht op keuze van woonplaats betreft, kan ook naar artikel 12 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten worden verwezen. Voor de volledigheid vermelden wij nog artikel 13 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, waarop wij wegens de zwakke juridische binding niet verder ingaan.

a. Het recht om vrij zijn woonplaats te kiezen in België is steeds beschouwd als een essentieel aspect van de persoonlijke vrijheid, die in artikel 7 oud, artikel 12 nieuw van de Grondwet is gewaarborgd. De tekst luidt eenvoudig: «De vrijheid van de persoon is gewaarborgd». ²⁹ Naast het recht om vrij zijn woonplaats te kiezen ³⁰ en de vrijheid om te bewegen, ³¹ behelst de vrijheid van de persoon, die wordt gezien als de bron van alle door de Grondwet gewaarborgde grondrechten, de grondwettelijke regelingen van het aanhoudingsrecht, de procedure van vervolging en bestraffing, het principe van de onschendbaarheid van de woning en het principe van de onschendbaarheid van het briefgeheim. ³²

b. Artikel 2 van het Vierde Protocol bij het E.V.R.M. ³³ bepaalt dat «een ieder die zich wettig op het grondgebied van

een staat bevindt, het recht heeft zich daar vrij te verplaatsen en er in vrijheid woonplaats te kiezen». Dit artikel heeft rechtstreekse werking in de Belgische rechtsorde. ³⁴ In vergelijking met het Internationaal Verdrag is men het erover eens dat het Protocol meer beperkingen aan de vrijheid van beweging van het individu toelaat. ³⁵

Tot tweemaal toe gaat de Raad van State in op de vraag of in een van de toegelaten beperkingen een verantwoording zou kunnen worden gevonden: geen enkele van de aangehaalde uitzonderingen op dit recht kan redelijkerwijze in aanmerking worden genomen om het voorstel te rechtvaardigen, zo luidt de conclusie. ³⁶ Over welke mogelijke beperkingen op deze gewaarborgde rechten gaat het dan?

De uitoefening van dat recht mag «aan geen andere beperkingen worden gebonden, dan die welke bij de wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van 's lands veiligheid, ter handhaving van openbare orde, ter voorkoming van strafbare handelingen, ter bescherming van de gezondheid of van de goede zeden of ter bescherming van de rechten en vrijheden van anderen». ³⁷ Naast de gebruikelijke opsomming van beperkingsgronden, ³⁸ is er in artikel 2 van dit protocol ook nog een vierde alinea, die stelt dat de genoemde rechten «ook, in bepaaldelijk omschreven gebieden, (kunnen) worden gebonden aan bij de wet voorziene beperkingen, welke gerechtvaardigd worden door het openbaar belang in een democratische samenleving». Dit is een zeer brede beperkingsgrond: denkbare motieven zijn het economisch welzijn, het natuurbewoud, de stedenbouw en de ruimtelijke ordening. ³⁹ De beperkingen die daarin hun rechtvaardiging vinden, kunnen echter slechts worden opgelegd in «bepaaldelijk omschreven gebieden».

Wat heeft men met deze uitzondering op het oog gehad? Men heeft hiermee beperkingen mogelijk willen maken, die het algemeen belang van het land dienen, zonder dat duidelijk kan worden vastgesteld dat daarmee ook de openbare orde in het geding is. Heel wat discussies zijn aan de tekst voorafgegaan in het Comité van Experts. ⁴⁰ De meerderheid van

²⁸ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302/2, 7-8 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»); Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 22 september 1992, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 120/2, 6 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

²⁹ Zie onder meer MAST, A. en DUJARDIN, J., *Belgisch grondwettelijk recht*, Gent, Story-Scientia, 1983, p. 520, nr. 458.

³⁰ Voor een mogelijke beperking inzake ambtenaren, zie R.v.St., nr. 16.210, 22 januari 1974; R.v.St., nr. 28.257, 29 juni 1987, *Adm. Publ. (M)*, 1987, 96.

³¹ ERGEC, R. en VELU, J., V° «Convention européenne des droits de l'homme», in *R.P.D.B.*, Brussel, Bruylant, 1990, VII, p. 261, nr. 366; R.v.St., nr. 26.739, 25 juni 1986.

³² MAST, A. en DUJARDIN, J., *o.c.*, p. 520-524, nrs. 458-463.

³³ Vierde Protocol bij het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en van de Fundamentele Vrijheden, tot het waarborgen van bepaalde rechten en vrijheden, die niet reeds in het Verdrag en in het eerste aanvullend Protocol daarbij zijn opgenomen; het vierde Protocol bij het Verdrag werd ondertekend te Straatsburg op 16 september 1963 en is in werking getreden op 2 mei 1968; in België werd het goedgekeurd bij wet van 24 januari 1970, *B.S.*, 3 oktober 1970, en is het in werking getreden op 21 september 1970; zie ook

X, «Beperking van het woonrecht en het E.V.R.M.», *T.B.P.*, 1991, 839-840.

³⁴ VELU, J., *Les effets directs des instruments internationaux en matière de droits de l'homme*, Brussel, Larcier, 1981, 28; VELU, J. en ERGEC, R., *o.c.*, p. 261, nr. 366.

³⁵ Raad, doc. H(70)7, p. 33, par. 129; VELU, J. en ERGEC, R., *o.c.*, p. 261, nr. 366.

³⁶ Zie de eerder geciteerde adviezen van de Raad van State van 9 juli 1991 en 22 september 1992.

³⁷ Artikel 2, alinea 3, van het Vierde Protocol; zie in het algemeen VELU, J. en ERGEC, R., *o.c.*, pp. 261-263, nrs. 365-375; VAN DIJK, P. en VAN HOOFF, G.J.H., *De Europese conventie in theorie en praktijk*, Nijmegen, Ars Aequi, reeks Ars Aequi Libri, Rechten van de Mens, afl. 2, 1990, 541-545; SCHERMERS, H.G., «Het vierde protocol bij het Europees Verdrag ter Bescherming van de Rechten van de Mens», *N.J.B.*, 1964, 393-400; HUBEAU, B., *o.c.*, 741.

³⁸ Voor een bespreking ervan, zie onder meer VAN DIJK, P. en VAN HOOFF, G.J.H., *o.c.*, 631-667.

³⁹ Raad, doc. H (70)7, p. 33, § 131.

⁴⁰ Zie onder meer Explanatory Reports on the Second to Fifth Protocols to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, H(71)11 (1971), 43-46, vooral p. 45, §§ 15 en 18: het gaat om het door het Comité van Experts aan het Comité van Ministers uitgebrachte verslag; voor de tekst, zie ook

het Comité was tegen de uitdrukkelijke opname van «economic welfare» als een beperkingsgrond: toch is met de terminologie «in the public interest» voor een zo ruime formulering gekozen dat het economische welzijn van de samenleving daarmee als motief voor het stellen van beperkingen niet lijkt te zijn uitgesloten.⁴¹ Sommigen beweren echter dat het in de tweede alinea verstrekte recht ernstig zou worden uitgehold, wanneer aan personen op grond van economische belangen zou kunnen worden verboden om het land te verlaten.⁴² Het vervallen van de mogelijkheid van beperkingen op economische gronden zou voor de eerste alinea misschien ongewenste gevolgen kunnen hebben, omdat bepaalde economische belangen een aantasting van de vrije keuze van woonplaats rechtvaardigen en het is ter voorkoming van ongewenste gevolgen dat alinea 4 is opgenomen.⁴³

Van Dijk en Van Hoof vermelden uitdrukkelijk de volgende mogelijkheid: «Het slechts verlenen van woonvergunningen aan degenen, die een economische binding met de desbetreffende gemeente hebben, zou op die grond ons inziens dan ook gerechtvaardigd kunnen worden».⁴⁴ Voorwaarde is wel dat het geldingsgebied of toepassingsgebied van de beperkende maatregelen blijktens de tekst van het vierde lid gelokaliseerd moeten zijn binnen duidelijk aangegeven gebieden. «Le terme zone», zo wordt gepreciseerd, «dans l'acception du présent article, ne se réfère pas à une entité géographique ou administrative donnée. Le sens de cette condition est que les restrictions doivent être localisées à un périmètre bien défini».⁴⁵ Als voorbeelden worden genoemd: gebieden met een buitengewoon dichte bevolking of waar een hoge werkloosheid heerst. Ze zullen niet voor het gehele land mogen gelden. Uiteraard mag er bij de toepassing van de beperkingen niet worden gediscrimineerd.⁴⁶

Naar onze mening is de Raad van State nogal voortvarend geweest in zijn beoordeling van de strijdigheid van de ontworpen regeling met het betreffende Protocol. Dit is des te meer het geval daar er geen verbodsstelsel inzake de vrije vestiging wordt uitgewerkt, wel een voorrangs- of voorkeurstelsel, hetgeen in diverse andere reglementeringen, onder meer inzake huisvesting, toelaatbaar wordt geacht. Gecombineerd met het gelijkheidsbeginsel is er desalniettemin een duidelijk grondrechtelijk bezwaar.

Voor de volledigheid nog dit. De verwantschap van deze bepaling met artikel 5 van het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele

Vrijheden⁴⁷ ligt voor de hand. Toch gaat het om duidelijk verschillende bepalingen: het gaat er om het recht op de persoonlijke vrijheid en veiligheid.⁴⁸ Door het stellen van een voorafgaande voorwaarde, namelijk het wettig verblijf, houden de toepassingsgevallen van deze bepaling vooral verband met de situatie van vreemdelingen.⁴⁹

c. Voor de volledigheid voegen wij er nog artikel 12, lid 1 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten⁵⁰ aan toe, dat luidt: «Een ieder die wettig op het grondgebied van een Staat verblijft, heeft, binnen dit grondgebied, het recht zich vrijelijk te verplaatsen en er zijn verblijfplaats vrijelijk te kiezen.» De eerder genoemde beperkingsgronden van het Protocol zijn niet opgenomen in het Internationaal Verdrag, hetgeen echter niet zonder meer betekent dat het verdrag een ruimere bescherming biedt: het is namelijk denkbaar dat de tekst zo wordt uitgelegd dat de niet uitdrukkelijk genoemde beperkingsgronden geacht worden daarin te zijn vervat.⁵¹

10. In de Belgische rechtsorde is er een precedent, waarin de mogelijke strijdigheid van wettelijke bepalingen met het betreffende grondrecht is getoetst. De Raad van State toetste namelijk in een advies bepaalde regelingen met betrekking tot de mogelijke weigering van inschrijving van vreemdelingen in bepaalde gemeenten. Het gaat *in casu* om de regeling van artikel 18bis van de vreemdelingenwet van 15 december 1980.⁵²

Sinds de inwerkingtreding van de bepaling ingevolge de wet van 28 juni 1984⁵³ is de weigering van inschrijving onder bepaalde voorwaarden mogelijk: de Koning kan op voorstel van de minister van Justitie en bij een in ministerraad overlegd besluit, bij een algemene voorziening en voor een bepaalde periode, de vreemdelingen, anderen dan E.G.-vreemdelingen en gelijkgestelden, verbieden te verblijven of zich te vestigen in bepaalde gemeenten, indien «hij oordeelt dat de aangroei van de vreemde bevolking in deze gemeenten het algemeen belang schaadt». De gemeenteraad moet een eensluidend en met redenen omkleed advies, beslist met een tweederdenmeerderheid, verstrekken aan de minister, die tevens een advies van de provinciegouverneur inwint.

De bepaling is toch in de wet opgenomen. Er werd aangevoerd dat de beperking van het recht, vermeld in het eerder

Recueil des Travaux Préparatoires du Protocole n° 4, Straatsburg, 1976, p. 720, § 15; zie ook Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 5 augustus 1983, *Gedr.St., Kamer*, 1983-84, nr. 756/1, 32 (voorontwerp van wet «op de immigratie en de integratie van de vreemdelingen, en op de verwerving en het verlies van de Belgische nationaliteit»).

⁴¹ VAN DIJK, P. en VAN HOOF, G.J.H., *o.c.*, 543; de tekst «economic welfare» was door de Raadgevende Vergadering wel aanvaard: SCHERMERS, H.G., *l.c.*, 396.

⁴² SCHERMERS, H.G., *l.c.*, 396.

⁴³ SCHERMERS, H.G., *l.c.*, 396, die het voorbeeld geeft van het aanleggen van een stuwwaard in een bewoond dal als voorbeeld van «economisch belang».

⁴⁴ VAN DIJK, P. en VAN HOOF, G.J.H., *o.c.*, 543-544.

⁴⁵ Explanatory Reports, 46; *Recueil*, *o.c.*, 721.

⁴⁶ VAN DIJK, P. en VAN HOOF, G.J.H., *o.c.*, 544; vergelijk THUNISSEN, V., «Huisvesting als sociaal grondrecht», *N.C.J.M.-Bulletin*, 1980, 289-290.

⁴⁷ Ondertekend op 4 november 1950 te Rome, goedgekeurd door de wet van 13 mei 1955, *B.S.*, 19 augustus 1955.

⁴⁸ VELU, J. en ERGEC, R., *o.c.*, p. 261, nr. 367.

⁴⁹ Zie hierover vooral VELU, J. en ERGEC, R., *o.c.*, pp. 261-262, nrs. 367-368.

⁵⁰ Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 16 december 1966; het werd door België ondertekend op 10 december 1968, in België goedgekeurd door de wet van 15 mei 1981, *B.S.*, 6 juli 1983, en is in werking getreden op 21 juli 1983.

⁵¹ Over de verschillen in het bijzonder: VAN DIJK, P. en VAN HOOF, G.H.J., *o.c.*, 545; zie over artikel 12 van het Internationaal Verdrag: NOWAK, M., *Kommentar zur UNO-Pakt Über bürgerliche und politische Rechte und zum Fakultativprotokoll*, Kehl am Rhein, 1989, 240.

⁵² Wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *B.S.*, 31 december 1980, herhaaldelijk gewijzigd.

⁵³ Wet van 28 juni 1984 betreffende sommige aspecten van de toestand van de vreemdelingen en houdende invoering van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, *B.S.*, 12 juli 1984, daarna gewijzigd.

genoemde Vierde Protocol te verantwoorden was vanuit overwegingen van openbaar belang: de massale aanwezigheid van vreemdelingen zou in gemeenten de levensomstandigheden objectief kunnen bemoeilijken, onder meer verwijzend naar de moeilijke financiële situatie, de slechte woonomstandigheden, het gebrek aan infrastructuur, de moeilijkheden in verband met de integratie.⁵⁴ De Raad zelf was verdeeld over de mening of deze bepalingen strijdig zijn met de internationale bepalingen.⁵⁵ Ook in de parlementaire bespreking is hieraan grote aandacht besteed en volgens sommigen zijn de motieven voor zulke regeling «louter politiek».⁵⁶

III. Een summierende blik op de Nederlandse woonruimte-verdelingsregeling

11. De indieners van het voorstel van decreet Suykerbuyk c.s. verwijzen naar de Nederlandse Woonruimtetwet 1947, waarbij geen moeilijkheden zouden zijn gerezen in verband met nationaal en internationaal beschermde grondrechten. Wellicht worden eventuele schendingen van het gelijkheidsbeginsel, alsook van het recht op vrije woonplaatskeuze bedoeld. Dit blijkt onder meer uit de daaropvolgende passus, waarin wordt gesteld dat de beraadslagingen van de gemeenteraad «in overeenstemming (moeten zijn) met de beginselen van vestiging en gelijke behandeling, zoals ze blijken uit de grondwet en de internationale verdragen».⁵⁷ In ten minste twee opzichten is deze verwijzing niet erg gelukkig.

12. In de eerste plaats merkt de Raad van State terecht op dat in Nederland de vergunningen direct worden gekoppeld aan een bepaalde woonruimte en gaat het er niet om een abstract recht op vestiging in een bepaalde gemeente. Door een stelsel van woonvergunningen wordt ernaar gestreefd dat degenen die het meest dringend een woning nodig hebben, het eerst aan bod komen in de gemeenten waar te weinig woongelegenheden beschikbaar zijn. De bedoeling is hier een rechtvaardige en doelmatige verdeling van woonruimte.⁵⁸ Onder woonruimteverdeling kan worden verstaan «het totaal aan activiteiten dat er toe leidt dat de beschikbare wo-

ningen overeenkomstig bepaalde criteria over de woningbehoeftenden worden verdeeld. Het zijn kortom de activiteiten, die verricht moeten worden om vrijgekomen (leeg opgeleverde) nieuw gebouwde woningen te verdelen. Hier worden ook tot de woonruimteverdeling gerekend die activiteiten die gericht zijn op een wijziging van de bestaande verdeling van de woningvoorraad, bijvoorbeeld de doorstroming».⁵⁹ Intussen is de regeling trouwens gewijzigd ingevolge de inwerkingtreding van de Huisvestingswet op 1 juli 1993.⁶⁰

13. Op grond van de bepalingen van de woonruimtetwet van 1947,⁶¹ die was gebaseerd op het beginsel van de schaarsteverdeling, waren de gemeenten verplicht een woonruimteverordening vast te stellen: daarin werd geregeld wie in een gemeente kan worden ingeschreven als woningzoekende. Hierbij stelden sommige gemeenten dan bepaalde «verbondenheidscriteria» voorop, zoals een economische binding of een verblijf van meer dan vier jaar in de gemeente.⁶² Door een woonruimtebeschikking had de minister regels bepaald, waaraan de woonruimteverdeling moest voldoen, onder meer de verplichting om over een woonruimtevergunning te beschikken; deze verplichting gold echter niet boven een bepaalde huurprijs of koopprijs. Hoewel er een gedeeltelijke intrekking enerzijds en een liberalisering anderzijds van de wet plaatsvonden in de jaren zestig, wisten de gemeenten echter toch weer regels te stellen voor de woonvestiging. De Gemeentewet bood namelijk de mogelijkheid om een autonome vestigingsverordening vast te stellen met het oog op de leefbaarheid van de gemeente. In die vestigingsverordening werden dezelfde gemeentelijke eisen inzake «binding» gesteld.

14. De nieuwe Huisvestingswet maakt het mogelijk dat gemeenten in het belang van een evenwichtige en rechtvaardige verdeling van woonruimte in de huisvestingsverordening woonruimte aanwijzen, die niet voor bewoning in gebruik mag worden genomen of gegeven, indien voor het in gebruik nemen daarvan geen huisvestingsvergunning is ver-

lijkelijk voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

⁵⁴ HUBEAU, B., o.c., 741; VELU, J. en ERGEC, R., o.c., p. 262, nr. 370; SALMON, J. en ERGEC, R., «La pratique du pouvoir exécutif et le contrôle des chambres législatives en matière de droit international (1982-1984)», R.B.D.I., 1986, 518; TAVERNE, M., DE MOFFARTS, G. en VANHAVERBEKE, J.M., «Administratiefrechtelijke toestand», in X, *De vreemdeling in het Belgisch recht*, Brugge, Die Keure, losbl., 127; X, *Voor een harmonische samenleving. I. Eerste realisaties en nieuwe voorstellen*, Brussel, Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid, 1990, 93-94.

⁵⁵ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 5 augustus 1983, *Gedr.St., Kamer*, 1983-84, nr. 756/1, 31-33 (voortontwerp van wet «op de immigratie en de integratie van vreemdelingen, en op de verwerving en het verlies van de Belgische nationaliteit»); zie ook reeds een eerder advies, waarnaar de Raad van State verwijst en waarbij de regering de bepaling wél had geschrapt: *Gedr.St., Kamer*, 1974-75, nr. 653/1, 72 (ontwerp van wet «betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen»).

⁵⁶ *Gedr.St., Kamer*, 1983-84, nr. 756/21, 62 (verslag De Decker).

⁵⁷ *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302/1, 4 (M.v.T. voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

⁵⁸ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 22 september 1992, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 120/3, 7-8 (voorstel van decreet «houdende de moge-

⁵⁹ SMIT-DEN ADEL, J.M.T., *Inventarisatie toewijzingsregels*, Rotterdam, Stichting Bouwcentrum Rotterdam, 1980, 7; PEETERS, E.M., *Deregulering in de volkshuisvesting. De herziene woningwet en de huisvestingswet*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1992, 164-165; ADRIAANSENS, C.A. en PRIEMUS, H., *Marges van volkshuisvestingsbeleid*, Den Haag, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, afl. V50, 1986, 134; voor een recent overzicht van het woonruimteverdelingsbeleid: VAN DER SCHAAR, J. en HEREIGERS, A., *Volkshuisvesting: een zaak van beleid*, Utrecht, Aula, 1991, 349-378.

⁶⁰ In het algemeen: PEETERS, E.M., o.c., 163-310; RIETMAN, H.C.I., *Volkshuisvesting in België en Nederland*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1993, 126-133.

⁶¹ Zie hierover onder meer RUESINK, H., «De woonzekerheid in het Nederlandse huurrecht», in *Wonen in (on)zekerheid*, HUBEAU, B. en VANDE LANOTTE, J. (red.), Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1988, p. 279, nr. 24; DE WIJKERSLOOTH-VINKE, E.E., *Woonruimte en huurbescherming*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1984; ADRIAANSENS, C.A. en FORTGENS, A.C., *Volkshuisvestingsrecht*, Deventer, Kluwer, 1990, 252-266.

⁶² Zie onder meer Montfoort: VAN CATS, J.C., «Toepassing van woonvestigingsregels in de gemeente Montfoort», in X, *Een woonvestigingsregeling voor Vlaams-Brabant*, Brussel, Stichting Lodewijk de Raet/De Wakkere Burger, 1993, 12.

leend: er is derhalve geen verplichting meer. In die huisvestingsverordening kunnen eisen inzake de «binding» worden opgenomen. De omvang van het distributiebesteding wordt dus niet meer wettelijk geregeld, maar de beslissing ligt thans bij de gemeente. Om op een adequate manier de vergunningplichtige woonruimte aan te duiden moet worden nagegaan hoe zoveel mogelijk de goedkope woonruimte bij voorrang ter beschikking wordt gesteld van woningzoekenden met een laag inkomen. Zoals hierboven geschetst moet er sprake zijn van een verdeling van schaarse woonruimte, dit is een (dreigend) tekort aan woonruimte, waardoor zonder overheidsingrijpen bepaalde woningzoekenden met een zwakke positie niet of onvoldoende aan bod zouden komen. Boven een bepaalde grens (huurprijs of koopsom) mogen de gemeenten geen vergunningstelsel in het leven roepen.⁶³

Het gaat hier derhalve om een wezenlijk verschillende regeling, zodat het argument van de indieners relevantie mist.

15. In de tweede plaats is de vergelijking met de Nederlandse situatie, los van aspecten van structuur van de woningmarkt, ook wankel, omdat het zeer goed denkbaar is dat de toepassing van de regels inzake woonruimteverdeling door de gemeente leidt tot schending van het gelijkheidsbeginsel. In het bijzonder kan dit het geval zijn bij de toepassing of interpretatie van het criterium van de economische gebondenheid. Als denkbare discriminatievormen kunnen worden aangestipt: de niet-erkenning van studerende als economisch gebonden of de toekenning van een hogere prioriteit aan mannen en gehuwden dan aan vrouwen en personen die een andere samenlevingsvorm dan het huwelijk hebben gekozen.⁶⁴

16. Ten slotte moet ook worden vermeld dat er in Nederland een Wet Voorkeursrecht Gemeenten bestaat, waarin wordt geregeld dat gemeenten in bepaalde gebieden het eerste recht van aankoop hebben, indien er grond wordt verkocht.

IV. Woonvestiging en de ruimtelijke ordening en stedenbouw, het grondbeleid en het huisvestingsbeleid

A. Algemeen

17. Zoals de Raad van State reeds opmerkte, maken de bevoegdheden inzake ruimtelijke ordening en stedenbouw en het grondbeleid het nu reeds mogelijk «een aantal wantoestanden» (zoals de groei van het aantal inwoners in bepaalde gebieden) «te voorkomen door een gepaste en consequente aanwending van gewestplannen, gemeentelijke plannen van aanleg en bouwvergunningen, waarbij kwantitatieve criteria zeker niet moeten (of mogen) ontbreken».⁶⁵ Toen bleek dat het voorstel van decreet Suykerbuyk c.s. een aantal bezwaren opriep, heeft een aantal leden van de Vlaamse Raad het in-

derdaad over een andere boeg gegooid, namelijk via het instrument van het recht van voorkoop.⁶⁶ Deze en enkele aanvullende mogelijkheden om in te grijpen willen wij in onderstaand deeltje verder uitwerken.

B. Ruimtelijke ordening en stedenbouw, grondbeleid, huisvestingsbeleid

18. Het verband tussen deze drie plaats- of bodemgebonden bevoegdheidsterreinen ligt voor de hand. Laten we even kijken hoe deze drie beleidsdomeinen zich in de bijzondere wet van 8 augustus 1980 zelf tot elkaar verhouden. Als gewestelijke aangelegenheden worden door artikel 6, § 1 van de bijzondere wet vermeld: «I. Wat de ruimtelijke ordening betreft: 1° de stedenbouw en de ruimtelijke ordening (...), 6° het grondbeleid (...); IV. Wat de huisvesting betreft: de huisvesting en de politie van woongelegenheden die gevaar opleveren voor de openbare reinheid en gezondheid.»

19. In tegenstelling tot de termen ruimtelijke ordening en stedenbouw enerzijds en huisvesting anderzijds, waarbij in grote lijnen wordt verondersteld tot de bevoegdheid te behoren de bestaande wetgeving in dat verband (respectievelijk de Stedenbouwwet en de Huisvestingscode, ofschoon men het erover eens is dat de opsomming niet limitatief is en dat instrumenten van overheidstussenkomst zouden kunnen worden geschapen, voor zover ze kunnen worden begrepen onder de betreffende aangelegenheid), is het grondbeleid niet het voorwerp van een uitgebouwde eigen beleids- en rechtstak (er wordt uit diverse rechtsgebieden geput), hetgeen moeilijkheden kan veroorzaken bij de omschrijving van het bevoegdheidsgebied.⁶⁷

Grondbeleid kan worden gezien als een gemeenschappelijk streven en een systematische actie van de overheid om door een geheel van maatregelen te beogen dat de meest geschikte gronden op het meest geschikte ogenblik tegen billijke voorwaarden ter beschikking worden gesteld van degenen die er de aan het algemeen welzijn beantwoordende bestemming mee moeten realiseren.⁶⁸ Het gaat in ieder geval om het beheersen en beheren van de bodem of de grond.⁶⁹

20. Hoe ligt nu het verband enerzijds met de ruimtelijke ordening, anderzijds met de huisvesting?⁷⁰ Het voeren van een grondbeleid kan worden gezien als een vorm van «actieve of operationele stedenbouw»: het gaat niet alleen om het vastleggen van bestemmingen, aangewezen door de ruimtelijke ordening, maar onder meer ook om de beteugeling van

⁶⁶ Zie hierover vooral VAN WOLPUTTE, W., «Het voorstel van decreet 'voorkeupsrecht' voor Vlaams-Brabant», in *Een woonvestingsregeling voor Vlaams-Brabant*, Brussel, Stichting Lodewijk de Raet/De Wakkere Burger, 1993, 19-23; HAUTEKEUR, G., «Geef gemeenten voorkeupsrecht om grondspeculatie tegen te gaan», *Terzake*, 1993, afl. 8, 19-20.

⁶⁷ Zie onder meer HUBEAU, B., o.c., 430-431; HAUMONT, F., *Les instruments juridiques de la politique foncière*, Brussel, Story-Scientia, 1990, p. 3, nr. 7.

⁶⁸ Dat is de definitie van ZWAENEPOEL; zie onder meer X, *Het grondbeleid*, Brussel, Mens en Ruimte/Ministerie van Openbare Werken, 1972, 1; voor andere definities, zie vooral HEEREN, G., *Juridische aspecten van het grondbeleid*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1982, 6-10; HUBEAU, B., o.c., 429.

⁶⁹ HAUMONT, F., o.c., p. 9, nr. 22.

⁷⁰ HUBEAU, B., o.c., 429-430.

⁶³ Door sommigen wordt gesteld dat «de nieuwe regelgeving... onvoldoende mogelijkheden (biedt) om de instroom te beperken»: VAN CATS, J.C., l.c., 14.

⁶⁴ THUNISSEN, V., l.c., 289-291; zie ook over de werking van grondrechten bij de woonruimteverdeling PEETERS, J., «Lokaal bestuur en grondrechten», *N.C.J.M.-Bulletin*, 1980, afl. 1, 31.

⁶⁵ Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 9 juli 1991, *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 302/2, 4 (voorstel van decreet «houdende de mogelijkheid voor de gemeenten het woonrecht aan bepaalde voorwaarden te onderwerpen»).

speculatie en de regulering van de verkoopprijzen van gronden en panden.⁷¹ Het verband met het huisvestingsbeleid is dat het grondbeleid mee als doelstelling heeft het bevorderen van de sociale huisvesting, de private woningbouw, de onteigening, de prijsbeheersing van woningen⁷² en, voor zover het sociaal grondbeleid betreft, zijn er ook categoriale doelstellingen.⁷³

21. Voor het Vlaamse Gewest moet als basistekst voor het grondbeleid uiteraard worden vermeld het decreet van 16 juni 1982 houdende maatregelen voor een sociaal grondbeleid.⁷⁴ De bedoeling is enerzijds het instellen van een recht van voorkoop ten behoeve van bepaalde openbare instellingen en besturen in de woonuitbreidingsgebieden en beperkte zones in de woongebieden en anderzijds de oprichting van een grondfonds, dat de besturen en instellingen in staat moet stellen via leningen gronden in woon- en woonuitbreidingsgebieden te verwerven en ze terug te verkopen, nadat ze bouwgeschikt zijn gemaakt ter financiering van dit grondbeleid. De besturen en instellingen kunnen eveneens een tegemoetkoming krijgen in de lasten verbonden aan deze verichtingen.⁷⁵ De recente wijziging van het decreet werd trouwens uitdrukkelijk gekoppeld aan de situatie van Vlaams-Brabant: een initiatief inzake grondbeleid is namelijk geboden «in het kader van de verontrustende prijsstijgingen van de bouw kavels en woningen, vooral in Vlaams-Brabant».⁷⁶ Intussen ligt een voorstel van decreet voor tot wijziging van dit decreet:⁷⁷ de wijziging heeft tot doel bijkomende instrumenten te verschaffen, die nodig zijn voor het voeren van een sociale grondpolitiek in Vlaanderen, en voorgesteld wordt gemeentebesturen en sommige openbare instellingen een recht van voorkoop te verlenen, vooral in woonuitbreidingsgebieden, in de voor sociale woningen en sociale verkavelingen bestemde zones van de overeenkomstig artikel 16 van de Stedebouwwet opgemaakte plannen van aanleg, in de volgens artikel 17 van dezelfde wet opgemaakte plannen van aanleg en ten slotte in stadsherwaarderingsgebieden.⁷⁸

C. De instelling van een voorkooprecht

22. In afwachting van een grondige wijziging van de Stedebouwwet, een perspectief dat de indieners van het voorstel van decreet tot instelling van een voorkooprecht voor ogen hebben, wordt een voorkooprecht voorgesteld: zo zullen

«gemeenten en provincies onmiddellijk een instrument in handen krijgen om in te grijpen en hun inwoners te beschermen tegen speculatieve prijsstijgingen van gronden en woningen en het wonen dus betaalbaar te maken».⁷⁹ Dat instrument behelst het instellen van een voorkooprecht van de gemeenten in de regio's waar een dergelijke prijsstijging plaatsvindt. Braakliggende gronden of leegstaande woningen kunnen verplicht te koop worden gesteld. De basisregeling bestaat hierin dat «indien in een gemeente de prijzen bij verkoop van woningen of bouwgronden uitzonderlijk vlug stijgen, (...) de Vlaamse regering op eigen initiatief of op verzoek van de provincie of de gemeente het betrokken gemeentebestuur of de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (kan) machtigen van het recht op voorkoop gebruik te maken».⁸⁰ De verwerving gebeurt tegen gebruikswaarde. Wat kan er met de betreffende goederen gebeuren? Ze kunnen worden verkocht, verhuurd of in erfpacht worden gegeven, met naleving van de toewijzingsregels, die gelden door de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij.⁸¹ De gemeente kan een lijst bijhouden van woningen en gebouwen die meer dan twee jaar leeg staan, en van bouwgronden die meer dan twee jaar braakliggen, met het oog op hun openbare verkoop.⁸²

23. Dit voorstel van decreet wordt in een dubbel perspectief geplaatst. In de eerste plaats wordt dit voorstel niet los gezien van de mogelijkheden die worden geboden door de bestaande wetgeving: het gaat dan in hoofdzaak om – in het kader van de wetgeving op de ruimtelijke ordening en de stedebouw – de gewestplannen (en in het bijzonder de woon- en woonuitbreidingsgebieden, die deze exclusieve woonbestemming moeten behouden), de gemeentelijke plannen van aanleg, de bouw- en verkavelingsverordeningen, alsook andere middelen en mogelijkheden, waarover de gemeenten beschikken om de leegstand en de verkrotting te bestrijden.⁸³

Grosso modo gaan de indieners er echter van uit dat ingevolge de wetgeving op de ruimtelijke ordening en de stedebouw een heel aantal mogelijkheden bestaan, maar dat deze wetgeving «op vele plaatsen aangevuld en verfijnd (kan) worden».⁸⁴ Om deze «beter te laten inspelen op de sociaal-economische factoren en processen in gemeenten of regio's» moet de overheid de bodembestemming en -inrichting voldoende kunnen beheersen, mogen de grondprijzen niet ongeremd afhankelijk blijven van vraag en aanbod, moeten de eigendoms- en gebruiksrechten van een goed voldoende worden afgestemd op het gemeenschapsbelang en moeten de politieke verantwoordelijkheden duidelijk worden afge-

⁷¹ Zie onder meer SUTENS, L.P., «Ruimtelijke ordening, grondbeleid, eigendomsrecht», *R.W.*, 1970-71, 1785-1794.

⁷² Zie onder meer X, *Grondbeleid en huisvesting*, Gent, Gakko, 1974.

⁷³ Zie *infra*.

⁷⁴ *B.S.*, 5 augustus 1982; dit decreet is gewijzigd door het decreet van 23 oktober 1991, *B.S.*, 7 december 1991, en door het decreet van 23 maart 1994, *B.S.*, 27 april 1994.

⁷⁵ Zie hierover HUBEAU, B., o.c., 366 en 431; W.L., «Sociaal grondbeleid», *R.W.*, 1982-83, 2500-2501.

⁷⁶ *Gedr.St.*, VI.R., 1992-93, nr. 378/3, 3 (verslag Van Rompaey).

⁷⁷ Zie *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 171/1 (voorstel van decreet «houdende wijziging van het decreet van 16 juni 1982 houdende maatregelen voor een sociaal grondbeleid»).

⁷⁸ *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 171/1, 1 en 5 (voorstel van decreet «houdende wijziging van het decreet van 16 juni 1982 houdende maatregelen voor een sociaal grondbeleid»).

⁷⁹ *Gedr.St.*, VI.R., 1993-94, nr. 413/1, 3 (voorstel van decreet «betreffende het voorkooprecht van het gemeentebestuur in gemeenten waar zich een speculatieve stijging van de woonprijzen voordoet»).

⁸⁰ Artikel 2, § 1, van het voorstel van decreet betreffende het voorkooprecht van het gemeentebestuur in gemeenten waar zich een speculatieve stijging van de woonprijzen voordoet.

⁸¹ Zie de artikelen 4 en 5 van het voorstel van decreet.

⁸² Artikel 6 van het voorstel van decreet.

⁸³ Zie voor een uitwerking VAN WOLPUTTE, W., l.c., 20-21.

⁸⁴ *Gedr.St.*, VI.R., 1993-94, nr. 413/1, 2 (voorstel van decreet «betreffende het voorkooprecht van het gemeentebestuur in gemeenten waar zich een speculatieve stijging van de woonprijzen voordoet»).

lijnd en vastgelegd.⁸⁵ Daartoe zijn instrumenten voor het voeren van een grond- en pandenbeleid noodzakelijk, zodat «sociale discriminatie» wordt tegengegaan. Omdat een dergelijk ingewikkeld maatschappelijk fenomeen, zo wordt gesteld, nooit door de gemeenten alleen kan worden aangepakt, is het bovengemeentelijke bestuursniveau absoluut noodzakelijk: daarbij wordt vooral voor het provinciale niveau een rol weggelegd.⁸⁶

24. Hoe dient dit voorstel van decreet te worden beoordeeld? Er zonder meer van uitgaan dat met het bestaande instrumentarium de beoogde doelstellingen kunnen worden bereikt is naar onze mening inderdaad gezichtsbedrog. Bovendien – en dit blijkt reeds uit de titulatuur van het voorstel van decreet – is het vooral gericht op het tegengaan van de speculatie, wanneer deze zich voordoet: het lijkt dus een beetje «kurieren am Symptom». Voor enkele andere aanzetten in een aantal toekomstplannen, die voorliggen, verwijzen wij naar deeltje V.

Het voorkoopprecht als instrument van grondbeleid⁸⁷ vertoont echter duidelijk een aantal voordelen. In een typologie van de instrumenten van het grondbeleid heeft een aantal maatregelen betrekking op de bestemming van de grond, een aantal andere op de terbeschikkingstelling van de grond en de recuperatie van meerwaarden en vergoeding van minderwaarden. Een vierde soort maatregelen zijn die welke de verwerving van grond als bedoeling hebben: het gaat om de nationalisatie, de onteigening ten algemenen nutte en het recht van voorkoop.⁸⁸ Zowel op het gebied van de verwerving, als op het gebied van informatievervalsing over de vastgoedmarkt, heeft dit laatste zijn nut, maar ook op het gebied van de regulering van de prijzen op de vastgoedmarkt,⁸⁹ zeker wanneer men het vergelijkt met de andere «traditionele» instrumenten, met name vooral de onteigening. Het nut van het voorkoopprecht is echter, wat de verwerving betreft althans, recht evenredig met de soepelheid waarmee openbare besturen tot onteigening kunnen overgaan: maar daar is het ons niet in de eerste plaats om te doen.

D. Een ruimere bevoegdheidsrechtelijke situering

25. Dit recht van voorkoop heeft bevoegdheidsrechtelijk een drietal verankeringspunten. Het kan als volgt worden omschreven: in algemene zin brengt het recht van voorkoop voor de eigenaar van een goed de verplichting mee zijn goed te koop aan te bieden aan de houder van dit recht tegen dezelfde prijs als definitief overeengekomen met de derde koper.⁹⁰

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Zie onder meer VAN WOLPUTTE, W., *l.c.*, 20; zie ook het voorstel van decreet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening, van de stedsbouw en van de stads- en dorpsherwaardering, 18 februari 1992 (Leclercq, Timmermans, Vande Lanotte, De Mol).

⁸⁷ Zie vooral HAUMONT, F., *o.c.*, 450.

⁸⁸ Zie vooral de structuur die door HAUMONT in zijn boek is aangehouden.

⁸⁹ Vooral door de intentieverklaring, die de eigenaar bindt aan prijs en voorwaarden; nog efficiënter wordt het wanneer het voorlopend bestuur de aangeboden prijs kan betwisten en de rechter daarover kan laten oordelen: HAUMONT, F., *o.c.*, 451-452.

⁹⁰ HUBEAU, B., *o.c.*, 362-363.

a. Allereerst kan deze bevoegdheid wat de materiële doelstellingen betreft worden ingepast in het beleid inzake ruimtelijke ordening en stedsbouw enerzijds en in het huisvestingsbeleid anderzijds. Wat de aard van de bevoegdheid betreft gaat het om een accessoire, een bijkomende bevoegdheid, waarvoor in de bijzondere wet een specifieke regeling is opgenomen.⁹¹ In het verleden zijn talrijke voorstellen van decreet ervan uitgegaan dat het recht van voorlopp of het toekennen van een voorkeurrecht bij een (al dan niet gedwongen) openbare verkoop kan bijdragen tot de realisatie van bepaalde doelstellingen, die betrekking kunnen hebben op de volkshuisvesting, op de stadsvernieuwing, op het grond- (en panden)beleid, op de ruimtelijke ordening en de stedsbouw.⁹² De talrijke bevoegdheidsrechtelijke discussies, waarbij de Raad van State een belangrijke rol vervulde,⁹³ lijken thans te zijn opgelost in het licht van de nieuwe formulering van artikel 14 van de bijzondere wet.

b. Thans moet worden gewezen op het gewijzigde artikel 14 van de bijzondere wet na het Sint-Michielsakkoord.⁹⁴ Binnen de grenzen van de bevoegdheden van de Gewesten en de Gemeenschappen kunnen de decreten een recht van voorlopp instellen, voor zover dit recht van voorlopp geen afbreuk doet aan een op de dag van de inwerkingtreding van dit artikel bestaand recht van voorlopp. Enerzijds kan het decreet geen recht van voorlopp vestigen op de goederen van het federale openbaar of privaat domein; anderzijds kunnen alleen de Gemeenschappen en de Gewesten een recht van voorlopp vestigen op de goederen van hun eigen openbaar of privaat domein. De invoering ervan gebeurde ter gelegenheid van de aanpassing bij amendement van het

⁹¹ Wij willen hier niet ingaan op een aantal «oudere» discussies, zoals de vraag of een beroep dient te worden gedaan op de theorie van de impliciete bevoegdheden om de instelling van een recht van voorlopp te schragen, of ingevolge de bijzondere wet van 8 augustus 1980 voor de wijziging ingevolge het Sint-Michielsakkoord de Gemeenschappen en Gewesten bevoegd zijn om de lokale besturen te machtigen om tot onteigening over te gaan; zie hierover, onder meer HUBEAU, B., *o.c.*, 362-367.

⁹² Voor de bespreking van een aantal voorstellen, zie onder meer X, *Naar een nieuw decreet op de ruimtelijke ordening? Een werkboek met voorstellen en beschouwingen*, Brussel, Koning Boudewijnstichting/Vlaamse Regionale voor Stedsbouw en Huisvesting, Ontwikkeling en Ruimtelijke Ordening, 1984; zie ook VAN DAMME, M., «Naar een recht van voorlopp ten gunste van openbare besturen en instellingen?», *De Gem.*, 1980, 5-6; HUBEAU, B., *o.c.*, 365-366.

⁹³ *Grosso modo* kwam het standpunt van de Raad van State hierop neer: het gaat om een beperking van het eigendomsrecht, een burgerrechtelijke aangelegenheid, die niet als dusdanig tot de bevoegdheden van de Gemeenschappen en Gewesten behoort; de leer der impliciete bevoegdheden (artikel 10 van de bijzondere wet) kan dit niet verantwoorden, aangezien ze over een onteigeningsbevoegdheid beschikken, hetgeen de onontbeerlijkheid in het gedrang brengt: zie vooral de geciteerde adviezen van 1 april 1981.

⁹⁴ De Raad van State zag in de invoering van het recht van voorlopp geen grondwettigheidsbezwaar; Adv. R.v.St. (afd. wetg.), 18 mei 1993, *Gedr.St.*, *Senaat*, 1992-93, nr. 558/35, 2 (amendement bij het wetsvoorstel «tot vervollediging van de federale staatsstructuur»); zie vooral PEETERS, P., «Wijzigingen aan de bevoegdheden van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten», in *Het federale België na de vierde staatshervorming*, ALLEN, A. en SUETENS, L.P. (red.), Brugge, Die Keure, 1993, pp. 56-57, nrs. 54-57; SEUTIN, B. en VAN HAEGENDOREN, G., *De nieuwe bevoegdheden van de Gemeenschappen en Gewesten*, Brugge, Die Keure, 1994, 179-190.

wetsvoorstel «tot vervollediging van de federale staatsstructuur» aan de opmerkingen van de Raad van State. Het gaat om een nieuwe instrumentele bevoegdheid van de Gemeenschappen en Gewesten, «als een middel waarmee de Gewesten en de Gemeenschappen hun materiële bevoegdheden (bijvoorbeeld inzake ruimtelijke ordening, grondbeleid of huisvesting) daadwerkelijk kunnen uitoefenen». ⁹⁵ De uitdrukkelijke toekenning van de bevoegdheid om een recht van voorkoop in te stellen bij decreet is slechts één van de verschillende middelen waarop de Gemeenschappen en Gewesten zich kunnen beroepen om de materiële bevoegdheden uit te oefenen. De opsomming van de voorbeelden is verhelderend, daar het drie terreinen betreft die van belang zijn voor de woonvestigingsproblematiek.

In geval van samenloop van een bij decreet ingesteld recht van voorkoop met een bij de wet ingesteld recht van voorkoop, bijvoorbeeld van de pachter, geldt het evenredigheidsbeginsel, dat inhoudt dat elke wetgever, bij het vaststellen van een dergelijk recht, het belang dat hij beoogt te beschermen, dient af te wegen ten aanzien van de andere belangen die door de invoering van het recht door andere wetgevers worden beschermd. ⁹⁶

De algemene indruk over dit ingevoerde recht van voorkoop is niet eenduidig gunstig: «Artikel 14 komt bijgevolg veeleer over als het regelen van een occasioneel probleem en kan bovendien – ten onrechte – de indruk wekken – via een redenering *a contrario* – dat het betreden van de andere domeinen van het burgerlijk recht, met toepassing van artikel 10 van de bijzondere wet, door de decreetgever, volgens de bijzondere wetgever minder ‘noodzakelijk’ lijkt». ⁹⁷

V. Toekomstperspectieven en voorstellen om aan de doelstellingen van een woonvestigingsregeling tegemoet te komen

26. De vraag is thans hoe de – wellicht door velen gedeelde – doelstellingen van de voorop gestelde woonvestigingsregeling kunnen worden gerealiseerd, zonder opnieuw op de geschetste juridische bezwaren te botsen. Het gaat dan om de bescherming van de woonfunctie en het behoud van de bewoners, vooral door het ombuigen van de opwaartse trend van de verwervings- en woonprijzen. In de eerste plaats moet een aantal aanzetten op korte en middellange termijn worden vermeld, met name in het voorontwerp van decreet op de ruimtelijke ordening en de stedenbouw ⁹⁸ en het Globaal Structuurplan Vlaanderen. ⁹⁹

27. Op langere termijn dient naar onze mening echter te worden gestreefd naar een «osmose» in de relatie ruimtelijke ordening en stedenbouw, grondbeleid en huisvesting. ¹⁰⁰ Uitgangspunten zijn dat de ruimtelijke ordening en de stedenbouw de bebouwde ruimte (maar ook de andere) vooral vanuit een macro-dimensie benadert, terwijl het huisvestingsbeleid dit vanuit een micro-perspectief doet. Als beide als instrumenten ruim worden geïnterpreteerd, lijkt het knooppunt, het punt van osmose tussen beide, juist een welbegrepen grond- en pandenbeleid te zijn. Om de relatie te preciseren kan dan sprake zijn van drie soorten grond- en pandenbeleid, die telkens inspelen op de specifieke onderdelen, waarbij de doelstellingen tevens gevolgen hebben voor de mogelijke participanten aan dit grond- en pandenbeleid: ¹⁰¹ een universeel gericht grond- en pandenbeleid, dat vooral gericht is op de ruimtelijke kwaliteit in het algemeen (vooral doeleinden van ruimtelijke ordening en stedenbouw; hier dienen de doelstellingen rond de vastlegging van bestemmingen te prevaleren), een functioneel grond- en pandenbeleid, dat vooral vorm geeft aan territoriale selectiviteit en gericht is op woonvernieuwing en inspeelt op kwaliteitsaspecten inzake huisvesting (hier dienen vooral de doelstellingen verwerving en prijsbeheersing centraal te staan, maar ook woondoelstellingen, zoals kwaliteit en voldoende voorraad) en een sociaal grond- en pandenbeleid, dat vooral vorm geeft aan categoriale selectiviteit en gericht is op (het voldoen van de vooral woonbehoeften en de bescherming van de woonfunctie van) bepaalde bevolkingscategorieën (hier past het beleid vooral in het micro-huisvestingsbeleid en heeft het een zekere verdelingsfunctie waar te maken). ¹⁰²

28. Die uitgangspunten hebben vooral tot doel de bezwaren die kleven aan de voorgestelde woonvestigingsregeling te verhelpen. Door in te grijpen via de genoemde gewestelijke bevoegdheden, waaromtrent geen bevoegdhedsrechtelijke betwisting bestaat, wordt geopteerd voor een radicale ommekeer van persoonsgebonden naar plaatsgebonden instrumenten. Doordat bij de uitoefening van de gewestelijke bevoegdheden ruimtelijke ordening en stedenbouw (en inzonderheid het grondbeleid) en huisvesting territoriale onderscheidingen inherent zijn door hun bodem- en plaatsgebonden karakter, levert deze aanpak derhalve minder grondrechtelijke problemen op. In tegenstelling tot de woonvestigingsregeling, zoals ze voorligt, houdt een actief beleid inzake ruimtelijke en huisvesting, en in het bijzonder een grond- en pandenbeleid, een meer assertieve strategie in, met eigen doelstellingen, met name de bevordering van een rechtvaardige verdeling van ruimte en woningen en de realisatie van kwaliteit. Het woonvestigingsbeleid is vrij uni-

⁹⁵ *Gedr.St., Senaat*, 1992-93, nr. 558/5, 417 (verantwoording).

⁹⁶ Zie onder meer Arb. Hof, nr. 27, 22 oktober 1986; *Gedr.St., Senaat*, 1992-93, nr. 558/5, 417 (verantwoording); PEETERS, P., l.c., p. 57, nr. 57.

⁹⁷ SUETIN, B. en VAN HAEGENDOREN, G., o.c., 190; het vermelden bij de andere «middelen» van «het betreden van het domein van de huurwetgeving» komt ons toch zeer duister voor.

⁹⁸ Zie onder meer EVENEPOEL, M., «Voorontwerp van decreet inzake de ruimtelijke ordening en de stedenbouw. Krachtlijnen», in *Recente ontwikkelingen inzake ruimtelijke ordening en stedenbouw*, DEKETElaERE, K. (red.), Brugge, Die Keure, reeks Milieurechtstandpunten, afl. 4, 1994, 19-42.

⁹⁹ X, *Structuurplan Vlaanderen. Een nieuwe kijk op de ruimtelijke ordening*, Brussel, Minister van Openbare Werken, Ruimtelijke Ordening en Binnenlandse Aangelegenheden, 1993 12-13; X, *Struc-*

tuurplan Vlaanderen. Gewenste ruimtelijke structuur. Voorontwerp. Samenvatting, Brussel, Minister van Openbare Werken, Ruimtelijke Ordening en Binnenlandse Aangelegenheden, 1994, 2.

¹⁰⁰ Voor een grondige uitwerking hiervan, zie *Gedr.St., Vl.R.*, 1993-94, nr. 561/1, 64-68 (verslag Dielens).

¹⁰¹ Vergelijk HAUMONT, F., o.c., 506-512 en 518-525; HAUMONT onderscheidt als typologieën, die gebaseerd op het beslissingsniveau, op het territoriale bereik, op het privaot of publiek karakter en op de sociaal-culturele objectieven: *ibid.*, 487-525.

¹⁰² Voor de uitwerking van enkele van deze ideeën: MEERT, H. en DE DECKER, P., «Rondetafelgesprek. Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen: voer voor een volgende regering», *Ruimtelijke planning*, 1994, bijlage bij afl. 4, 10-11.

verseel van aanpak en het garandeert nog niet de realisatie van woonbehoeften van de meest kwetsbare groepen, hetgeen daarentegen wel een doelstelling is van het huisvestingsbeleid.

29. In de woonvestigingsregeling blijft de (vooral private) huurmarkt grotendeels buiten schot. Het is echter denkbeeldig de doelstellingen van de regeling te bereiken zonder impact te hebben op de huurmarkt, die zowel in het kader van een huisvestings- als van een grondbeleid kan worden betrokken. De invloed gaat dan veel meer uit van kwaliteitsregulering, dan van de regulering van de rechtsverhoudingen in deze sector, hetgeen duidelijk een federale bevoegdheid uitmaakt. De woonvestigingsregeling doet niets aan de problematiek van de kwantitatieve woon- of woningnood. Het reguleert de toegang tot voorradige woningen en gronden. Daarom moet een huisvestingsprogramma worden opge maakt, dat beantwoordt aan de specifieke behoeften van de betreffende regio's. Via het grondbeleid wordt erop toegezien dat dit niet onbetaalbaar wordt. Zo wordt ook de coördinatie tussen de huisvesting en de andere sectoren bevorderd. De woonvestigingsregeling legt de verantwoordelijkheid sterk en uitsluitend bij één bepaalde gemeente, terwijl alle diagnoses wijzen op het gemeentegrensoverschrijdend karakter van de problematiek. Meer dan via de voorgestelde regeling lenen beleidsgebieden, zoals ruimtelijke ordening, stedenbouw en huisvesting, zich tot overleg.

30. De woonvestigingsregeling legt geen relatie tussen een bepaalde woning enerzijds en de bestemming ervan voor bepaalde bewoners anderzijds. De Raad van State suggereerde zelf dat, zo deze band zou worden gelegd, de regeling heel wat minder problematisch zou zijn. Er zijn een drietal mogelijkheden: een vergunningensysteem in het kader van een «woonruimteverdelingsbeleid»,¹⁰³ een kwaliteitsvergunningensysteem¹⁰⁴ en de invoering van een «kwaliteits-

label», waaraan rechtsgevolgen worden gekoppeld, bijvoorbeeld inzake de prijs.¹⁰⁵

VI. Besluit

31. Het besluit kan zeer kort zijn. Wat de ambities betreft is de voorgestelde woonvestigingsregeling zeer toe te juichen en heeft het een («brede maatschappelijke») discussie losgewrikt. Wat de techniek betreft is – gezien de juridische bezwaren die aan eerstgenoemde regeling verbonden zijn – de instelling van een voorkeurecht een goede zaak. Maar de impact ervan is te beperkt. De sleutel ligt in een welbegrepen grond- en pandenbeleid, waarbij zowel vanuit de ruimtelijke ordening en de stedenbouw, als vanuit de huisvesting, én de bestaande instrumenten optimaal worden benut, én wordt gestreefd naar nieuwe mogelijkheden: duurzame ontwikkeling wordt dan mogelijk.

Bernard HUBEAU
Universiteit Utrecht/
Universiteit Antwerpen

¹⁰³ Dit is de Nederlandse terminologie.

¹⁰⁴ Een dergelijk stelsel, passend in het huisvestingsbeleid, bestaat reeds voor bepaalde segmenten van de woningmarkt, zelfs de private huurmarkt, zoals de kamerverhuur in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest: zie de ordonnantie van 15 juli 1993 betreffende de kwaliteits- en veiligheidsnormen voor gemeubelde woningen, *B.S.*, 2 september 1993, *err. B.S.*, 9 februari 1994, alsook het besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 9 november 1993, *B.S.*, 31 december 1993, eerste uitgave; zie *Gedr.St.*, *VI.R.*, 1992-93, nr. 332/1 (voorstel van decreet «houdende reglementering van de kamerverhuur»).

Op grond van rechtspraak van het Arbitragehof is het zelfs aanvaardbaar dit te veralgemenen, aangezien «de Gewesten bevoegd zijn voor de volheid van het huisvestingsbeleid, met inbegrip van alle aspecten van dit beleid, die specifiek de kwaliteit van de woongelegenheden en de bescherming van de bewoners op het oog hebben»: *Arb. Hof*, nr. 49, 10 maart 1988, *B.S.*, 29 maart 1988, *R.W.*, 1987-88, 1544, noot VANDE LANOTTE, J., «Bevoegdheidsverdeling inzake brandveiligheid», en *Rev.Rég.Dr.*, 1988, 424; verwezen kan trouwens ook nog worden naar de arresten nr. 25 van 26 juni 1986, nr. 40 van 15 oktober 1987; zie ook *Adv. R.v.St.* (afd. wetg.), 9 oktober 1991, *Gedr.St.*, *Br.Hoofdst.R.*, 1991-92, nr. A-174/1, 17 (voorontwerp van ordonnantie «inzake verhuur van gemeubelde kamers»); zie HUBEAU, B., *o.c.*, 252; VANDE LANOTTE, J., «Brandpreventie of conflictpreventie? Commentaar bij het arrest nr. 40 van het Arbitragehof», *R.W.*, 1987-88, 1010-1016.

¹⁰⁵ Over de (invoering van) kwaliteitslabels, zie onder meer HUBEAU, B., *o.c.*, 248-249; er kan wel een bevoegdheidsprobleem rijzen, daar het prijsbeleid, als onderdeel van de Economische en Monetair Unie, tot het federale bevoegdheidsniveau behoort; enkel de huurprijzen voor sociale woningen worden geacht tot de gewestelijke bevoegdheidssfeer te horen: HUBEAU, B., *o.c.*, 310-311 en 440-444.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

14 JULI 1994

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: mevr. Delruelle en de h. Boel

Advocaten: mrs. Delplanche, Lagasse en Delcor

Grondwet – Gelijkheids- en niet-discriminatiebeginsel – Afstamming – Erkenning van minderjarig, niet ontvoogd kind door een man

Art. 319, § 4, B.W. schendt de artt. 10 en 11 Gw., in zoverre het, wanneer de moeder onbekend of overleden is, dan wel in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven, aan de rechtbank de bevoegdheid toekent om, afhankelijk van haar beoordeling van het belang van het kind, de erkenning van een minderjarig, niet ontvoogd kind door een man van wie het biologisch niet-vaderschap niet is aangetoond, te vernietigen.

Arrest nr. 62/94

I. Onderwerp van de prejudiciële vraag

Bij arrest van 10 november 1993 in zake G.B. tegen R.L. heeft het Hof van Beroep te Bergen (2e kamer) de volgende prejudiciële vraag gesteld:

«Houdt artikel 319, § 4, van het Burgerlijk Wetboek een schending in van de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet doordat het, wanneer de moeder in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven, aan de rechtbank de bevoegdheid toekent om, afhankelijk van haar beoordeling van de belangen van het kind, de erkenning van een minderjarig, niet ontvoogd kind door een man van wie niet is aangetoond dat hij niet de biologische vader is, te vernietigen?»

...

IV. In rechte

...

B.1. Naar luid van artikel 312, § 1, van het Burgerlijk Wetboek is de afstamming van moederszijde in beginsel vastgesteld door de verplichte vermelding, in de geboorteakte, van de naam van de vrouw die een kind ter wereld heeft gebracht. De erkenning van het kind door de moeder bij ontstentenis van een dergelijke vermelding – hypothese beoogd in artikel 313, § 1, van het Burgerlijk Wetboek – is dus een uitzonderlijke wijze om de afstamming vast te stellen, die geen enkele voorafgaande toestemming, noch van de vader, noch van het kind vereist, en aan geen enkele rechterlijke controle onderworpen is.

Artikel 319 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt in verband met de afstamming van vaderszijde:

«§ 1. Wanneer het vaderschap niet vaststaat krachtens artikel 315 of 317, kan de vader het kind erkennen.

§ 2. De erkenning van het meerderjarige kind of van de ontvoogde minderjarige is echter alleen ontvankelijk mits het vooraf daarin toestemt.

§ 3. Indien het kind minderjarig en niet ontvoogd is, is de erkenning alleen ontvankelijk mits de moeder vooraf toestemt.

Bovendien is de voorafgaande toestemming van het kind vereist, indien het de volle leeftijd van vijftien jaar bereikt heeft.

Bij gebreke van die toestemmingen maakt de man die het kind wil erkennen, de zaak bij gewoon verzoekschrift ahangig bij de vrederechter van de woonplaats van het kind. De verzoeker en de personen wier toestemming vereist is, worden in raadkamer opgeroepen. Indien de vrederechter de partijen tot verzoening brengt, ontvangt hij de nodige toestemmingen. Zo niet, dan verwijst hij de zaak naar de rechtbank van eerste aanleg.

De rechtbank hoort de partijen en het openbaar ministerie. Zij wijst het verzoek af indien het bewijs wordt geleverd dat de verzoeker niet de vader is. Ontbreekt dat bewijs, dan beslist de rechtbank, met inachtneming van de belangen van het kind, of de erkenning kan plaatshebben.

§ 4. Is het kind minderjarig en niet ontvoogd en zijn moeder onbekend of overleden dan wel in de onmogelijkheid haar wil te kennen te geven, dan moet de ambtenaar van de burgerlijke stand een letterlijk afschrift van de erkenning ter kennis brengen van de wettelijke vertegenwoordiger van het kind en van het kind zelf indien het de volle leeftijd van 15 jaar heeft bereikt, tenzij dezen vooraf hebben toegestemd.

Indien de erkenning niet is ontvangen door een Belgisch ambtenaar van de burgerlijke stand, moet zij op verzoek van de erkenner worden betekend aan de personen bedoeld in het vorige lid.

Binnen zes maanden te rekenen van de kennisgeving of de betekening, kunnen de personen aan wie zij is gedaan, bij gewoon verzoekschrift de vernietiging van de erkenning vorderen van de rechtbank van eerste aanleg van de woonplaats van het kind.

(...)

De partijen en het openbaar ministerie gehoord, doet de rechtbank uitspraak op de vordering tot nietigverklaring. Zij vernietigt de erkenning, indien het bewijs wordt geleverd dat de verweerder niet de vader is. Ontbreekt dat bewijs, dan doet de rechtbank uitspraak met inachtneming van de belangen van het kind.

(...)

B.2. De aan het Hof voorgelegde prejudiciële vraag heeft uitsluitend betrekking op de overeenstemming, met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet (vroegere artikelen 6 en 6bis), van artikel 319, § 4, van het Burgerlijk Wetboek doordat het, wanneer de moeder in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven, aan de rechtbank de bevoegdheid toekent om, afhankelijk van haar beoordeling van het belang van het kind, de erkenning van een minderjarig, niet ontvoogd kind door een man van wie niet is aangetoond dat hij niet de biologische vader is, te vernietigen. Aan het Hof is dus niet de vraag gesteld of de artikelen 10 en 11 van de Grondwet door die bepaling zijn geschonden in zoverre zij het mogelijk maakt de erkenning te vernietigen indien is aangetoond dat de verweerder niet de vader is.

B.3. Wanneer de moeder van het kind onbekend, overleden of in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven en de erkenning gedaan is door een man wiens biologisch niet-vaderschap niet is aangetoond, laat artikel 319, § 4, vijfde lid, van het Burgerlijk Wetboek de rechtbank toe, op verzoek van de wettelijke vertegenwoordiger van het kind, de erkenning te vernietigen wanneer het belang van het kind het vereist. In een dergelijke mogelijkheid is niet voorzien om, in vergelijkbare omstandigheden die betrekking hebben op de vader, de vaststelling van de afstamming van moederszijde te betwisten.

B.4. Het komt de wetgever toe te oordelen of en in welke mate er reden is om vanuit het standpunt van het belang van het kind de vaststelling van de afstamming aan een opportuniteitscontrole te onderwerpen. Indien hij besluit een dergelijke controle in te voeren, zelfs wanneer niet is aangetoond dat de persoon die een kind wil erkennen, geen biologische band met dat kind heeft, mag hij evenwel niet, zonder voldoende verantwoording, de vader en de moeder verschillend behandelen. De situatie van de ene en de andere moet als vergelijkbaar worden beschouwd in zoverre zij bijdragen tot het bepalen van de genetische kenmerken van het kind en in zoverre zij in beginsel even geschikt zijn om het belang van het kind te beoordelen. Er moet rekening worden gehouden, niet alleen met artikel 3, lid 1, van het Verdrag inzake de rechten van het kind, dat voorschrijft dat bij alle maatregelen betreffende kinderen, de belangen van het kind de eerste overweging vormen, maar ook met artikel 7, lid 1, van hetzelfde verdrag, dat bepaalt dat het kind, voor zover mogelijk, het recht heeft zijn ouders te kennen en door hen te worden verzorgd.

B.5. Door, in het belang van het kind, de vernietiging mogelijk te maken van de vaststelling van de band van afstamming tussen een man van wie niet bewezen is dat hij niet de vader is en een minderjarig, niet ontvoegd kind, geboren buiten het huwelijk, van wie de moeder onbekend, overleden of in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven, terwijl een identiek beroep niet is voorgeschreven voor de vaststelling, in dezelfde omstandigheden, van de afstamming van moederszijde, doet de wetgever op een discriminerende manier afbreuk aan het recht van die man op de eerbiediging van zijn gezinsleven. Het blijkt immers niet dat die man *a priori* minder geschikt moet worden geacht om het belang van het kind te beoordelen dan de moeder van het kind, de wettelijke vertegenwoordiger van het kind of ouders die door de band van het huwelijk zijn verenigd. Evenmin blijkt dat een erkenning die plaatsvindt na het overlijden van de moeder of na een gebeurtenis die haar in de onmogelijkheid stelt haar wil te kennen te geven, op zich als verdacht moet worden beschouwd.

B.6. Ongetwijfeld bestaat tussen de moeder en het kind een bijzondere band die al vóór de geboorte tot stand is gekomen. Maar die band volstaat niet om te verantwoorden dat de vaststelling van de afstamming van vaderszijde kan worden onderworpen aan een controle die niet bestaat voor de vaststelling van de afstamming van moederszijde.

B.7. Daaruit volgt dat artikel 319, § 4, van het Burgerlijk Wetboek de regels van gelijkheid en niet-discriminatie schendt, in zoverre het, wanneer de moeder onbekend of overleden is, dan wel in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven, aan de rechtbank de bevoegdheid toekent om, afhankelijk van haar beoordeling van het belang van het

kind, de erkenning van een minderjarig, niet ontvoegd kind door een man van wie het biologisch niet-vaderschap niet is aangetoond, te vernietigen.

Om die redenen,
het Hof

zegt voor recht:

Artikel 319, § 4, van het Burgerlijk Wetboek schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet (vroegere artikelen 6 en 6bis), in zoverre het, wanneer de moeder onbekend of overleden is, dan wel in de onmogelijkheid is haar wil te kennen te geven, aan de rechtbank de bevoegdheid toekent om, afhankelijk van haar beoordeling van het belang van het kind, de erkenning van een minderjarig, niet ontvoegd kind door een man van wie het biologisch niet-vaderschap niet is aangetoond, te vernietigen.

NOOT – Zie Arbitragehof, 21 december 1990, arrest nr. 39/90, *R.W.*, 1990-91, 1231; 8 oktober 1992, arrest nr. 63/92, *R.W.*, 1992-93, 455; Senaev, P., «De grondwettigheid van de regeling omtrent de vaderlijke erkenning andermaal getoetst», *R.W.*, 1992-93, 773.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 17 JANUARI 1994

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: mevr. Charlier

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaat: mr. Simont

Arbeidsongeval – Weg van het werk – Begrip – Normaal traject – Onderbreking – Duur – Belangrijkheid – Maatstaf – Plaats – Doel

Op grond van de vaststelling dat de onderbreking 90 tot 95 minuten had geduurd, en dat de getroffene een café had bezocht die het lokaal van de voetbalclub van het bedrijf was, om er met zijn ploegmates iets te drinken na een wedstrijd waaraan hij wegens zijn werktijd niet had kunnen deelnemen, beslist de rechter naar recht, gelet op de plaats en het doel van de onderbreking, dat deze niet belangrijk was.

N.V. R. t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 26 oktober 1992 door het Arbeidshof te Luik gewezen;

Over het eerste middel: schending van de artikelen 8, inzonderheid § 1, tweede lid, Arbeidsongevallenwet 10 april 1971, 97 van de Grondwet, doordat, (...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest zich niet ertoe beperkt naar het beroepen vonnis te verwijzen om de belangrijkheid van de onderbreking te onderzoeken en de conclusie van eiseres dienaangaande te beantwoorden;

Dat het arrest, hoewel het oordeelt dat «de eerste rechters terecht hebben gemeend 'dat de onderbreking van het traject 90 tot 95 minuten had geduurd', wetend dat (verweerder) bij het verlaten van de fabriek om 18 uur 20' had geprikt

en waarschijnlijk van de parkeerplaats van het bedrijf rond 18 uur 25' was weggereden, dat het café La Pergola zich op 600 meter vandaar bevindt, vervolgens dat het ongeval zich rond 20 uur een kilometer verder heeft voorgedaan», het over die omstandigheden inzake plaats en ruimte vaststelt «dat het café bovendien het lokaal is van de voetbalclub van het bedrijf en dat (verweerder), speler bij die club, daarheen was gegaan om er in gezelschap van zijn ploegmaten een paar glazen vruchtensap te drinken, na een wedstrijd waaraan hij wegens zijn werkuren op de dag van de feiten, nl. een zaterdag, niet had kunnen deelnemen»;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het arbeidshof, op grond van de in het antwoord op het eerste onderdeel overgenomen vaststellingen van het arrest, heeft kunnen (oordelen) dat, gelet op de plaats waar de onderbreking zich voordeed, te weten de voetbalclub van het bedrijf, en op het doel van de onderbreking, nl. om in gezelschap te zijn van de spelers van een voetbalwedstrijd waaraan (verweerder) wegens zijn werk niet had kunnen deelnemen, de duur van onderbreking niet belangrijk was;

Dat het hof zijn beslissing derhalve regelmatig met redenen omkleedt en naar recht verantwoordt;

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 22 FEBRUARI 1994

Voorzitter: de h. D'Haenens

Rapporteur: de h. Frère

Openbaar ministerie: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Van Peeterssen

Gewijsde (rechterlijk) – In strafzaken – Algemene rechtsbeginselen – Non bis in idem – In het buitenland veroordeelde verdachte

De Belgische strafrechter behoeft geen rekening te houden met een ten aanzien van de verdachte door een buitenlands strafgerecht gewezen beslissing wanneer het misdrijf waarvan hij kennis neemt, in België gepleegd is.

Q.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 december 1993 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

...

Over het eerste middel:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat geen wettelijke bepaling voorschrijft dat de Belgische strafrechter met een ten aanzien van de verdachte door een buitenlands strafgerecht gewezen beslissing rekening behoort te houden wanneer het misdrijf waarvan hij kennis neemt in België is gepleegd;

Overwegende dat de appelrechters, in antwoord op de door eiser aangevoerde exceptie van rechterlijk gewijsde onder andere vaststellen «dat een eventueel bestaand zelfde opzet met betrekking tot een bestraft criminele gedraging in het buitenland de Belgische orde niet krenkend, in het bui-

tenland bestraft en gepleegd na de strafbare feiten in België, niet aan het oordeel van de Belgische rechter die niet bevoegd is onderworpen werd; dat de betrokken in Nederland gepleegde feiten niet voor de Belgische rechter werden vervolgd of aanhangig werden gemaakt»;

Overwegende dat, zodoende, de appelrechters hun beslissing «dat (eiser) ten onrechte stelt dat de strafvordering niet ontvankelijk zou zijn wegens opsorping», regelmatig met redenen omkleeden en naar recht verantwoorden;

Overwegende dat het niet tegenstrijdig is, enerzijds, te oordelen «dat (eiser) ten onrechte stelt dat de strafvordering niet ontvankelijk zou zijn wegens opsorping», anderzijds, te oordelen inzake de onmiddellijke aanhouding «dat uit het onderzoek gebleken is dat (eisers) criminele activiteit grensoverschrijdend is»;

Dat hieruit geen miskenning van het recht van verdediging kan worden afgeleid;

...

NOOT–In dezelfde zin: Hof Antwerpen, 24 juni 1982, *R.W.*, 1982-83, 1811, met noot A. Vandeplas; J. Servais, «De la poursuite en Belgique des crimes et délits commis en dehors du territoire belge», *Revue de droit belge*, I, 605; M. Theys, «De l'exercice de l'action publique à raison des délits commis hors du territoire du royaume», in *Nov., Procédure pénale*, I, 1, nr. 72; P. Arnou, «De buitenlandse vrijpraak voor de Belgische strafrechter», *R.W.*, 1984-85, 744; B. Spriet, «Strafbare deelneming aan in het buitenland gepleegde misdrijven», *R.W.*, 1990-91, 56; Cass., fr., 11 september 1873, *Sir.*, 1874, 1, 335.

In tegengestelde zin: J. Carnot, *Commentaire du Code pénal*, art. 7; F. Hélie, *Instruction criminelle*, 6e ed., II, nr. 680, 1038; G. Dutruc, *Mémorial du ministère public*, v° «Etranger», nrs. 6-7; J.J. Haus, *Principes généraux du droit pénal belge*, I, 141, nr. 203.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 1 MAART 1994

Voorzitter: de h. D'Haenens

Rapporteur: de h. D'Hont

Openbaar ministerie: de h. du Jardin

Advocaten: mrs. Delahaye, Van Caenegem en Maes

Hof van assisen – 1. Getuige – Verhoor – Eed – Gevolg – 2. Openbaar ministerie – Aanstelling – 3. Getuige – Bloed- of aanverwant – Verhoor

1. Een getuige die onder eed is gehoord ter terechtzitting van het hof van assisen, blijft voor de hele zaak onder diezelfde eed staan.

2. Krachtens art. 149 Ger.W. wordt het ambt van openbaar ministerie bij het hof van assisen uitgeoefend door de procureur-generaal, die deze bevoegdheid kan opdragen aan een lid van het parket-generaal of van het parket van de procureur des Konings in wiens zetel de assisen worden gehouden.

3. De voorzitter van het hof van assisen kan, krachtens de hem door art. 269 Sv. toegekende discretionaire macht, zonder de eed af te nemen en louter om inlichtingen te krijgen, de personen ondervragen die een van de bij art. 322 Sv. opgesomde

hoedanigheden bezitten en tegen wier verhoor het openbaar ministerie, de burgerlijke partijen of de beschuldigten zich niet hebben verzet.

L. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 maart 1993 gewezen door het Hof van Beroep te Gent, kamer van inbeschuldigingstelling;

Gelet op het bestreden arrest, op 15 november 1993 gewezen door het Hof van Assisen van de Provincie West-Vlaanderen;

Overwegende dat met het oog op een goede rechtsbedeling de zaken A.R. P.93.1702.N en A.R. P.93.1767.N dienen te worden gevoegd;

I. Op de voorzieningen van Petar L.:

...

Gelet op eisers memorie, waarvan een door de griffier van het Hof voor eensluidend verklaarde kopie aan dit arrest is gehecht en ervan deel uitmaakt;

Over het eerste middel:

Overwegende dat een getuige die onder eed is gehoord ter terechtzitting van het hof van assisen voor de hele zaak onder diezelfde eed blijft staan;

Dat het middel faalt naar recht;

Over het tweede middel:

Overwegende dat krachtens artikel 149 van het Gerechtelijk Wetboek het ambt van openbaar ministerie bij het hof van assisen wordt uitgeoefend door de procureur-generaal die deze bevoegdheid kan opdragen aan een lid van het parket-generaal of van het parket van de procureur des Konings in wiens zetel de assisen worden gehouden;

Dat geen wetsbepaling vereist dat, voor de regelmatige samenstelling van het hof van assisen, aan het strafdossier een bijzonder geschrift wordt toegevoegd waaruit de vermelde opdracht van bevoegdheid blijkt;

Dat het middel faalt naar recht;

...

III. Op de voorziening van Radovan V.:

Gelet op eisers memorie, waarvan een door de griffier van het Hof voor eensluidend verklaarde kopie aan dit arrest is gehecht en ervan deel uitmaakt;

...

Over het tweede middel:

Overwegende dat naar luid van artikel 322 van het Wetboek van Strafvordering de in dit artikel opgesomde personen niet worden toegelaten om te getuigen;

Dat hetzelfde artikel, laatste lid, bepaalt dat het horen van deze personen evenwel geen nietigheid kan teweegbrengen, wanneer de partijen zich niet ertegen hebben verzet dat zij gehoord worden; dat uit die wetsbepaling blijkt dat een verwant van de beschuldigde, wanneer hij voor het hof van assisen als getuige gehoord wordt, bij ontstentenis van verzet van de partijen, op straffe van nietigheid de wettelijke eed moet afleggen;

Overwegende dat de voorzitter van het hof van assisen evenwel krachtens de hem door artikel 269 van het Wetboek van Strafvordering toegekende discretionaire macht, zonder de eed af te nemen en louter om inlichtingen te krijgen, de

personen kan ondervragen die één van de bij artikel 322 van dat wetboek opgesomde hoedanigheden bezitten en tegen wier verhoor het openbaar ministerie, de burgerlijke partijen of de beschuldigten zich niet hebben verzet;

Dat het middel faalt naar recht;

...

NOOT – *De assisen en het verhoor van getuigen*

1. Alvorens te getuigen in een assisenzaak, legde de commissaris bij de gerechtelijke politie te Gent de door art. 317 Sv. voorgeschreven eed af. Nadien gaf de voorzitter hem, krachtens zijn discretionaire macht, opdracht inlichtingen in te winnen betreffende het strafregister van het slachtoffer.

Het proces-verbaal van de terechtzitting vermeldt dat de betrokken opsporingsambtenaar een week later «onder dezelfde eed» in openbare zitting verslag heeft uitgebracht over zijn onderzoek.

2. Nu bepaalt art. 269 Sv., dat de discretionaire macht van de voorzitter nader omschrijft, echter dat de opgeroepen getuigen niet worden beëdigd en dat hun verklaringen slechts als inlichtingen worden beschouwd.

Strikt genomen moest de opsporingsambtenaar eerst, op straffe van nietigheid, onder eed worden verhoord en achteraf diende hij buiten eed verslag uit te brengen over zijn bijkomende opdracht.

3. De vraag rijst of het verhoor van de getuigen van de voorzitter wegens hun beëdiging nietig is. J. Carnot gewaagt van een manifeste machtsoverschrijding van de voorzitter (*De l'instruction criminelle*, art. 269, nr. 2). Ook F. Hélie houdt het bij de nietigheid van de procedure en legt de klemtoon op de schending van het recht van verdediging, maar ook hij geeft toe dat de rechtspraak geen bezwaar heeft tegen deze beëdiging (*Traité de l'instruction criminelle*, III, nr. 4817 en 4997).

4. Algemeen wordt aangenomen dat de beëdiging van getuigen, opgeroepen krachtens de discretionaire macht van de voorzitter, geen aanleiding geeft tot nietigheid als de partijen zich niet hebben verzet tegen hun verhoor (Cass.fr., 9 februari 1843, *Sir.*, 1843, 1, 655; Cass.fr., 25 februari 1893, *D.*, 1894, 1, 142; Cass.fr., 7 februari 1961, *Bull.crim.*, nr. 76; Cass.fr., 23 februari 1983, *Bull.crim.*, nr. 66; Ch. Nouguié, *La Cour d'Assises*, nr. 2396; G. Le Poittevin, *Code d'instruction criminelle annoté*, art. 269, nrs. 51-53; F. Chapar, *La Cour d'Assises*, 4e ed., 104).

5. De problematiek van de beëdiging van de door de voorzitter opgeroepen getuigen komt in het onderhavige arrest niet aan bod, nu het Hof aanneemt dat de betrokken opsporingsambtenaar een gewone getuige was en ook bleef toen hij achteraf verslag kwam uitbrengen over de opdracht die hem door de voorzitter was toevertrouwd.

Het Hof weerlegt namelijk het door de verdediging opgeworpen middel met het argument dat een getuige die de eed heeft afgelegd voor het hof van assisen, niet opnieuw de eed hoeft af te leggen als hij tijdens een latere terechtzitting wordt verhoord (Cass., 16 april 1934, *Pas.*, 1934, I, 247; Cass., 2 oktober 1967, *Pas.*, 1968, I, 150).

6. De argumentatie van het Hof komt niet overtuigend over: de verdediging beweerde niet dat de getuige opnieuw de eed had moeten afleggen, maar integendeel dat hij buiten eed verslag diende uit te brengen.

Neemt men nu aan dat, eenmaal beëdigd, een getuige niet anders meer kan dan onder eed te getuigen, dan houdt zulks ook in dat de verdediging zich tegen zijn verhoor onder eed niet kan verzetten en dat de vaststellingen van de opsporingsambtenaar gelden als bewijsmiddelen en niet als louter inlichtingen. Een dergelijke interpretatie van de discretionaire macht van de voorzitter lijkt niet te verenigen met de geest van de artt. 268 en 269 Sv.

7. Liever hadden we gezien dat het Hof het middel verwierp met de vaststelling dat de verdediging had ingestemd met de beëdiging of althans zich niet had verzet tegen het verhoor onder eed van deze getuige van de voorzitter.

Wellicht zal men me tegenwerpen dat de betrokken opsporingsambtenaar geen getuige van de voorzitter kon zijn en eventueel zelfs niet buiten eed kon worden verhoord omdat hij regelmatig was opgeroepen en voorkwam op de lijst van de getuigen overeenkomstig art. 315 Sv.

8. De betrokken commissaris was echter belast met een bijkomende opdracht nadat hij verhoord was als getuige. De voorzitter kon hem slechts belasten met deze opdracht nadat zijn rol als getuige was vervuld. Op dat ogenblik hadden de partijen impliciet afgezien van zijn verdere getuigenis (cf. Cass., 11 juni 1934, *Pas.*, 1934, I, 314; Cass., 9 oktober 1967, *Pas.*, 1968, I, 189; Cass.fr., 21 augustus 1835, *Bull.crim.*, nr. 391; H. Gazier, *Le pouvoir discrétionnaire du président des assises*, 101).

9. Ten slotte besliste het Hof van Cassatie ook nog dat de voorzitter, krachtens zijn discretionaire macht, een van de familieleden of aanverwanten van de beschuldigten buiten eed mag verhoren, zelfs als de partijen zich niet hebben verzet tegen zijn verhoor. Het gaat hier om een vaststaande rechtspraak (Cass., 20 juli 1929, *Pas.*, 1929, I, 303; Cass., 2 oktober 1933, *Pas.*, 1934, I, 8; Cass., 9 oktober 1967, *Pas.*, 1968, I, 186; R. Declercq, *De rechtspleging voor het hof van assisen*, 5e ed., 93).

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 18 APRIL 1994

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: mevr. Charlier

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaten: mrs. Delahaye en De Gryse

Vonnissen en arresten – Motivering – Dubbelzinnige redenen

Een beslissing is op dubbelzinnige redenen gegrond wanneer de redenen op verschillende wijzen kunnen worden uitgelegd en de beslissing volgens een of meer van die uitleggingen naar recht verantwoord is en volgens een of meer andere niet.

N.V. B. e.a. t/ A.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 november 1992 door het Arbeidshof te Luik gewezen;

...

Over het door verweerder opgeworpen *middel van niet-ontvankelijkheid*:

Overwegende dat een beslissing op dubbelzinnige redenen is gegrond, wanneer die redenen op verschillende wijzen kunnen worden uitgelegd en de beslissing volgens een of meer van die uitleggingen naar recht is verantwoord en volgens een of meer andere niet;

Overwegende dat de eiseressen alleen betogen dat de twee uitleggingen van het arrest onverenigbaar zijn en daaruit afleiden «dat dient te worden geoordeeld dat één enkele wettig is»;

Overwegende dat het middel niet preciseert volgens welke uitlegging de beslissing niet naar recht verantwoord zou zijn;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid gegrond is;

...

NOOT—De conclusie van advocaat-generaal J.F. Leclercq zal te zijner tijd in de *Pasicrisie* gepubliceerd worden.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 21 APRIL 1994

Voorzitter: de h. Sace

Rapporteur: de h. Rappe

Openbaar ministerie: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaten: mrs. Kirkpatrick en Gérard

Rijkscomptabiliteit – Schuldvorderingen ten laste van de Staat – 1. Dertigjarige verjaring – 2. Vijfjarige verjaring

1. Art. 1, tweede lid, van de wet van 6 februari 1970, naar luid waarvan de schuldvorderingen die voortkomen uit vonnissen aan de dertigjarige verjaring onderworpen blijven, voert een vervaltermijn van dertig jaar van de uitvoerende titel in en heeft niets te maken met de verjaring van de rechtsovereenkomst zelf.

2. Voor andere schuldvorderingen ten laste van de Staat dan die welke voor hem vaste uitgaven uitmaken, moet de belanghebbende, om betaling van zijn schuldvordering te verkrijgen, een aangifte, staat of rekening overleggen.

Een schuldvordering tot terugbetaling van rechten die de Staat heeft geïnd ingevolge een met het gemeenschapsrecht strijdig reglement, betreft geen vaste uitgave.

Behoudens vrijstelling van het vereiste van overlegging van een aangifte, is zodanige schuldvordering onderworpen aan de vijfjarige verjaring van art. 1, eerste lid, a, van de wet van 6 februari 1970.

Belgische Staat t/ N.V. G. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 december 1992 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 107 (oud) van de Grondwet, 1, inzonderheid littera a en het laatste lid, van de wet van 6 februari 1970 betreffende de verjaring van schuldvorderingen ten laste of ten voordele van de Staat en de provinciën, 90 en 100 van het koninklijk besluit van 10 december 1868 houdende algemeen reglement op de rijkscomptabiliteit (genoemd artikel 100 als gewijzigd bij het koninklijk besluit van 20 juni 1966),

doordat het arrest, met bevestiging van de beslissing van de eerste rechters, afwijzend beschikt op de door eiser en verweerder opgeworpen exceptie van verjaring tegen de rechtsvordering die verweerder tegen hen heeft ingesteld, en bijgevolg eiser en verweerder in solidum veroordeelt tot betaling van het bedrag van 2.490.955 frank in hoofdsom aan verweerder, op grond: dat de wet van 6 februari 1970 betreffende de verjaring van schuldvorderingen ten laste of ten voordele van de Staat en de provinciën «voorziet in een drievoudige verjaringstermijn: vijf jaar voor de schuldvorderingen die moeten worden overgelegd volgens de bij de wet of het reglement bepaalde modaliteiten, tien jaar voor de schuldvorderingen die van het vormvereiste overlegging zijn vrijgesteld en die ambtshalve worden betaald, zoals bijvoorbeeld de lonen of de pensioenen, dertig jaar voor de schuldvorderingen die voortkomen uit vonnissen; dat de eerste soort de schuldvorderingen omvat van de schuldeisers die krachtens de reglementering het bestaan van hun recht moeten aantonen door het overleggen van een aangifte van schuldvordering; dat het gaat om 'diegenen die vrij een overeenkomst met de Staat aangingen, met hem op voet van gelijkheid beraadslaagden over de prijs van hun diensten of prestaties en hun hoedanigheid van schuldeiser door het indienen van een aangifte van schuldvordering bevestigden», in tegenstelling tot diegenen aan wie «betalingen van ambtswege zijn verschuldigd, hoofdzakelijk de vaste uitgaven (lonen, pensioen,...)»; dat de teruggave van de bewuste litigieuze rechten zeker niet behoort tot die eerste soort schuldvorderingen, te weten die welke hoofdzakelijk volgen uit het gemeene recht van de overeenkomsten die vrij met de Staat zijn gesloten (overheidsopdrachten); dat (verweerder) te dezen de bewuste rechten van expertise diende te betalen met toepassing van de vigerende Belgische reglementering, op straffe van verbod van de geplande invoer; dat zij geen enkel recht had op terugbetaling van die rechten zolang de genoemde reglementering door de Koning niet met terugwerkende kracht was opgeheven, of door de Raad van State was vernietigd, of door een gerechtelijke beslissing wegens onwettigheid, ongrondwettigheid, of niet-overeenstemming met het gemeenschapsrecht met rechtstreekse werking, zoals te dezen, niet toepasselijk was verklaard; dat zij dus onmogelijk het bestaan van een recht kon aanvoeren dat vóór de uitspraak van deze beslissing niet bestond; dat de Staat die schuldvordering trouwens niet zou hebben aangenomen en nog minder zou hebben geordonneerd, zoals deze rechtsvordering aantoonde; dat de toepasselijke verjaringstermijn dus de dertigjarige termijn is als bepaald bij de wet van 6 februari 1970 voor de schuldvorderingen die voortkomen uit vonnissen en niet de vijfjarige termijn»,

terwijl, eerste onderdeel, de dertigjarige verjaringstermijn bepaald bij artikel 1, laatste lid, van de wet van 6 februari 1970 alleen toepasselijk is op de «schuldvorderingen die voortkomen uit vonnissen»; die termijn niet toepasselijk is op de rechtsvordering tot terugvordering van rechten of taksen die de Staat heeft geïnd ter uitvoering van reglementen die strijdig zijn met een bepaling van het gemeenschapsrecht, zelfs wanneer de Staat weigert de genoemde rechten of taksen vrijwillig terug te betalen en de belastingplichtige verplicht is hem tot terugbetaling te dagvaarden voor een rechtscollege van de rechterlijke macht; daaruit volgt dat het arrest niet naar recht heeft kunnen beslissen dat de rechtsvordering tot terugvordering van de litigieuze rechten door

verloop van dertig jaar verjaarde (schending van artikel 1, inzonderheid het laatste lid, van de wet van 6 februari 1970 betreffende de verjaring van schuldvorderingen ten laste of ten voordele van de Staat en de provinciën, en voor zoveel nodig, schending van artikel 107, oud, van de Grondwet);

tweede onderdeel, artikel 1, littera a, van de wet van 6 februari 1970, bepaalt dat «verjaard en bepaald vervallen ten voordele van de Staat zijn, onverminderd de vervallenverklaringen uitgesproken door andere wettelijke, reglementaire of ter zake overeengekomen bepalingen: de schuldvorderingen waarvan de op wettelijke of reglementaire wijze bepaalde overlegging niet geschiedde binnen een termijn van vijf jaar te rekenen vanaf de eerste januari van het begrotingsjaar in de loop waarvan zij ontstonden»; ingevolge artikel 100 van het koninklijk besluit van 10 december 1868, de schuldeiser, om betaling te verkrijgen van een vordering ten laste van de Staat, die geen vaste uitgaven betreft, «een aangifte, staat of rekening in drievoud dient over te leggen, waarop, behoorlijk ondertekend, een formule voorkomt houdende dat de opgave deugdelijk en onvergolden is»; de schuldvordering tot terugbetaling van rechten of taksen die de Staat heeft geïnd ingevolge een reglement dat strijdig is met het gemeenschapsrecht geen vaste uitgave is, en bijgevolg onderworpen is aan het vormvereiste bepaald bij genoemd artikel 100 van het koninklijk besluit van 10 december 1868; die schuldvordering bijgevolg, in de zin van artikel 1, littera a, van de wet van 6 februari 1970, een schuldvordering is «die op reglementair bepaalde wijze moet worden overgelegd»; die schuldvordering bijgevolg door verloop van vijf jaar verjaart; daaruit volgt dat het arrest, door te beslissen dat «de teruggave van de litigieuze rechten» niet behoort tot het soort schuldvorderingen waarvoor de «schuldeisers krachtens de reglementering het bestaan van hun rechten moeten aantonen door het overleggen van een aangifte van schuldvordering», de artikelen 90 en 100 van het koninklijk besluit van 10 december 1868 houdende algemeen reglement op de rijkscomptabiliteit schendt (artikel 100, als gewijzigd bij het koninklijk besluit van 20 juni 1966); het arrest, door te beslissen dat de schuldvordering tot teruggave van de litigieuze rechten niet onderworpen was aan een vijfjarige verjaringstermijn, bovendien artikel 1, littera a, van de wet van 6 februari 1970 betreffende de verjaring van schuldvorderingen ten laste of ten voordele van de Staat en de provinciën schendt:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 1, tweede lid, van de wet van 6 februari 1970 betreffende de verjaring van schuldvorderingen ten laste of ten voordele van de Staat en de provinciën, bepaalt dat «de schuldvorderingen die voortkomen uit vonnissen evenwel blijven onderworpen aan de dertigjarige verjaring»;

Dat die bepaling een vervaltermijn invoert van dertig jaar van de uitvoerende titel en niets te maken heeft met de verjaring van de rechtsvordering zelf;

Dat het arrest, door met bevestiging van het beroepen vonnis te beslissen dat de verjaringstermijn, die van toepassing is op verweersters rechtsvordering tot terugbetaling van de kosten van de expertise, de dertigjarige termijn is, als bepaald bij artikel 1, tweede lid, van de wet van 6 februari 1970, die wetsbepaling schendt;

Dat dit onderdeel gegrond is;

Wat betreft het tweede onderdeel:

Overwegende dat artikel 1, eerste lid, a, van de wet van 6 februari 1970 bepaalt dat verjaard zijn «de schuldvorderingen, waarvan de op wettelijke of reglementaire wijze bepaalde overlegging niet geschiedde binnen een termijn van vijf jaar te rekenen vanaf de eerste januari van het begrotingsjaar in de loop waarvan zij ontstonden»;

Overwegende dat uit de artikelen 68 en 100 van het koninklijk besluit van 10 december 1968 houdende algemeen reglement op de Rijkscomptabiliteit, gewijzigd bij het koninklijk besluit van 20 juni 1966, volgt dat, voor de andere schuldvorderingen ten laste van de Staat dan die welke voor hem vaste uitgaven uitmaken, zoals de wedden of de pensioenen, de belanghebbende, om betaling van zijn schuldvordering te verkrijgen, een aangifte, staat of rekening moet overleggen;

Overwegende dat de schuldvordering tot terugbetaling van rechten of taksen die de Staat heeft geïnd ingevolge een reglement dat strijdig is met het gemeenschapsrecht, geen vaste uitgave is in de zin van artikel 68 van het koninklijk besluit van 10 december 1868; dat het arrest niet vaststelt dat voor die schuldvordering in een vrijstelling is voorzien, waardoor zij niet hoeft te voldoen aan het bij artikel 100, eerste lid, van voornoemd koninklijk besluit bepaalde vormvereiste van overlegging van aangifte;

Dat het arrest bijgevolg zijn beslissing dat die schuldvordering niet aan de vijfjarige verjaring van artikel 1, eerste lid, a, van de wet van 6 februari 1970 is onderworpen, niet naar recht verantwoordt;

Dat dit onderdeel gegrond is;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 22 APRIL 1994

Voorzitter: mevr. Baeté-Swinen

Rapporteur: de h. Forrier

Openbaar ministerie: de h. D'Hoore, eerste advocaat-generaal

Advocaten: mrs. Houtekier en Bützler

Architect – 1. Tucht – Algemene rechtsbeginselen – Mensenrechten – Onpartijdige en onafhankelijke rechter – Raad van beroep – 2. Beroepsplicht – Aanvaarding uitvoeringsontwerp – Toezicht op de uitvoering

1. *Uit de enkele omstandigheid dat de raad van de orde, orgaan van de Orde van Architecten, uitspraak doet in tuchtzaken, terwijl de Nationale Raad van de orde, een ander orgaan van dezelfde orde, tussenbeide kan komen in het debat dat voor de raad van de orde naar aanleiding van een tuchtzaak wordt gevoerd, en de veroordeling van de vervolgte partij kan vorderen, volgt niet dat de rechtsprekende raden van de orde niet onafhankelijk of niet onpartijdig zijn.*

2. *Een architect mag slechts de opdracht tot het maken van een uitvoeringsontwerp aanvaarden als hij de verzekering heeft dat hij of een andere architect ook wordt belast met het toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden.*

H. t/ Orde van Architecten

Gelet op de bestreden beslissing, op 31 maart 1993 gewezen door de Raad van Beroep van de Orde van Architecten, met het Nederlands als voertaal;

Over het eerste middel: (...)

Overwegende dat de raden van de Orde en de raden van beroep, en niet de Orde van Architecten, de rechtsprekende organen zijn;

Overwegende dat uit de enkele omstandigheid dat de raad van de Orde, orgaan van de Orde van Architecten, uitspraak doet in tuchtzaken terwijl de nationale raad van de Orde, een ander orgaan van diezelfde Orde, kan tussenbeide komen in het debat dat voor de raad van de Orde naar aanleiding van een tuchtzaak wordt gevoerd, en de veroordeling van de vervolgte partij kan vorderen, niet volgt dat de rechtsprekende raden van de Orde niet onafhankelijk of niet onpartijdig zouden zijn;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het tweede middel: (...)

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat, krachtens artikel 4 van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect, de staat, de provincies, de gemeenten, de openbare instellingen en de particulieren, een beroep moeten doen op de medewerking van een architect voor het opmaken van de plannen en de controle op de uitvoering der werken, voor welke door de wetten, besluiten en reglementen een voorafgaande aanvraag om toelating tot bouwen is opgelegd;

Overwegende dat artikel 21 van het reglement van beroepsplichten der architecten op 16 december 1983 vastgesteld door de Nationale Raad van de Orde der Architecten en goedgekeurd bij koninklijk besluit van 18 april 1985 bepaalt dat, in toepassing van de wet van 20 februari 1939, de architect de opdracht voor het opmaken van een uitvoeringsontwerp niet mag aanvaarden zonder tegelijkertijd te zijn belast met de controle op de uitvoering der werken, tenzij hij de verzekering heeft dat een andere architect met de controle is belast;

Overwegende dat deze laatste bepaling overeenstemt met de voormelde wettelijke bepaling die de medewerking van een architect oplegt voor het opmaken van de uitvoeringsplannen en de controle op de uitvoering der werken;

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat uit het antwoord op het tweede onderdeel volgt dat uit artikel 4, eerste lid, van de wet van 20 februari 1939, de verplichting kan worden afgeleid dat een architect slechts de opdracht tot het maken van een uitvoeringsontwerp mag aanvaarden als hij de verzekering heeft dat hij of een andere architect ook wordt belast met het toezicht op de uitvoering van de werken;

Dat het middel faalt naar recht;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN*8e KAMER – 25 OKTOBER 1991*

Voorzitter: de h. Vandeplas

Raadsheren: de hh. Luyckx en Michielsens (rapporteur)

Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven

Advocaat: mr. Lambert loco Segers

Strafvordering – Hoger beroep – Partieel beroep

Wanneer de beklaagde en de procureur des Konings hun hoger beroep hebben beperkt tot een gedeelte van de telastleggingen, terwijl de eerste rechter één enkele straf heeft uitgesproken wegens een strafbaar feit dat het voorwerp van meerdere telastleggingen uitmaakt, is de appelrechter verplicht kennis te nemen van alle door deze straf geviseerde telastleggingen die worden beschouwd als één ondeelbaar geheel.

B.

Overwegende dat de eerste rechter beklaagde Olaf B. wegens feit A (opzettelijke zware slagen of verwondingen) veroordeelde tot een gevangenisstraf van vier maanden en een geldboete van 100 fr. en voor de vermengde feiten B (onopzettelijke slagen of verwondingen), D (dronken sturen), E (geïntoxiceerd voeren), F en G (beide onaangepaste snelheid) met toepassing van artikel 65 van het Strafwetboek één enkele straf oplegde, nl. een geldboete van 200 fr. en een ontzetting uit het recht tot sturen van een maand uitsprak;

Overwegende dat beklaagde zijn hoger beroep beperkte tot de feiten A, D, E en G en het openbaar ministerie enkel dit partieel hoger beroep gevolgd heeft;

Overwegende dat, in strijd met de stelling van het openbaar ministerie, de appelrechter, wanneer de beklaagde en de procureur des Konings hun hoger beroep hebben beperkt tot een gedeelte van de telastleggingen, terwijl de eerste rechter één enkele straf heeft uitgesproken wegens een strafbaar feit dat het voorwerp van meerdere telastleggingen uitmaakt, verplicht is kennis te nemen van alle door deze enkele straf beteelde telastleggingen die worden beschouwd als één ondeelbaar geheel;

Overwegende dat het partieel hoger beroep zowel van de procureur des Konings als van de beklaagde zelf aldus het feit onder al zijn telastleggingen onderwerpt aan het Hof, zodat het Hof, behalve de telastlegging A, ook de telastleggingen B, D, E, F en G te beoordelen heeft;

Omschrijving van feit A

Overwegende dat beklaagde werd vervolgd wegens het opzettelijk toebrengen van slagen of verwondingen aan Freddy M.;

Overwegende dat uit het strafdossier blijkt dat M. samen met een vriend, een getuige die anoniem in het proces-verbaal vermeld is, beklaagde ter hulp kwam toen deze met zijn voertuig was vastgereden tegen een paal;

Overwegende dat uit de verklaring van M. zelf blijkt dat, toen hij ter hoogte van het voertuig kwam en aan de geopende portier van de wagen stond, beklaagde plots met de wagen achteruitreed waardoor M. geraakt werd door het openstaande portier, dat hij het portier vastgreep en alzo enkele meter werd meegesleurd en ten slotte, door het bruusk

draaien van beklaagde met zijn wagen, ten gronde viel en verwondingen aan het hoofd opliep;

Overwegende evenwel dat uit geen enkel element blijkt dat beklaagde deze verwondingen opzettelijk heeft toegebracht;

Overwegende dat de feiten sub A derhalve moeten worden heromschreven als: «te Leopoldsburg op 17 april 1990: onopzettelijk, door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen, slagen of verwondingen te hebben toegebracht aan Freddy M., het misdrijf of het ongeval aan het persoonlijk toedoen van de dader te wijten zijnde;

Overwegende dat deze heromschrijving dezelfde feiten behelst als bedoeld in de aanvankelijke dagvaarding, dat beklaagde kennis heeft gekregen van deze heromschrijving en er zich heeft op kunnen verdedigen;

De overige telastleggingen

...

Overwegende dat de feiten van deze telastleggingen, na nieuw onderzoek door het hof, bewezen zijn gebleven;

Overwegende dat de diverse aanrijdingen, waarbij verwondingen werden toegebracht, enkel en alleen hun oorzaak vinden in de staat van zware dronkenschap waarin beklaagde verkeerde, toen hij zijn voertuig bestuurde, zodat, met toepassing van artikel 65 van het Strafwetboek, één enkele straf moet worden uitgesproken voor alle telastleggingen, met inbegrip van bovenvermeld feit A, daar al deze feiten te beschouwen zijn als één enkele strafbare gedraging;

Overwegende dat hiernavermelde bestraffing rekening houdt met het gevaar dat beklaagde op de openbare weg opleverde voor de andere weggebruikers en zijn gerechtelijk verleden, waaruit zijn staat van wettelijke herhaling blijkt;

Overwegende dat een dergelijk roekeloos rijgedrag tevens het opleggen van een ontzetting uit het recht tot voeren noodzaakt, zoals hierna bepaald, gezien het ongeval aan het persoonlijk toedoen van de beklaagde te wijten is;

...

NOOT – Devolutieve werking van het hoger beroep in strafzaken

1. Het strafprocedureel verloop van deze zaak kan als volgt worden weergegeven. Beklaagde B. wordt naar de correctionele rechtbank verwezen voor de telastleggingen A tot G. De correctionele rechtbank veroordeelt beklaagde en legt een correctionele straf op voor A afzonderlijk en één voor B, D, E, F en G samen. Hierop stellen beklaagde B en het openbaar ministerie hoger beroep in. Beklaagde B beperkt zijn hoger beroep tot de telastleggingen A, D, E en G. Het openbaar ministerie volgt enkel dit partieel hoger beroep.

2. Het ingestelde hoger beroep maakt de zaak bij de hogere rechter, in casu het hof van beroep, aanhangig. Een zaak wordt in tweede aanleg echter slechts aanhangig gemaakt binnen de perken van de ingestelde hogere beroepen. «Tantum devolutum quantum appellatum» (Declercq, R., *Begin-selen van strafrechtspleging*, Antwerpen, Kluwer, 1994, nr. 1857). De uitspraak in eerste aanleg wordt dus slechts beperkt onderworpen aan de appelrechter. De devolutieve werking omvat twee aspecten: het hoger beroep kan geen na-deel toebrengen aan de partij die het instelt en het kan enkel

worden aangewend voor diezelfde partij (Verstraeten, R., *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 1993, nr. 1608). De appellant heeft dus de mogelijkheid om het voorwerp van zijn rechtsmiddel te beperken. Zo kan de beklaagde verkiezen om alleen op strafgebied of alleen op burgerlijk gebied hoger beroep in te stellen. Op burgerlijk gebied kan hij opteren om enkel hoger beroep in te stellen tegen één of bepaalde burgerlijke partijen (Verstraeten, R., *o.c.*, nr. 1610). Wat de beslissing op strafgebied betreft, kan het hoger beroep beperkt worden tot de uitspraak betreffende één feit. Op het enkel hoger beroep van de beklaagde mag zijn toestand evenwel niet worden verzwagd. Meestal echter zal het hoger beroep van de beklaagde gevolgd worden door hoger beroep van het openbaar ministerie (De Peuter, S. en Ronse, D., «Het volgappel ter discussie gesteld», *R.W.*, 1987-88, 668). Ook het openbaar ministerie kan zijn hoger beroep beperken. Zo kan het slechts hoger beroep instellen tegen één of meer beklaagden of met betrekking tot één of meer feiten (Cass., 2 december 1987, *Arr.Cass.*, 1987-88, nr. 202). Wat niet mogelijk is, is het hoger beroep beperken tot één of verschillende telastleggingen waarvoor slechts één straf is opgelegd. In dat opzicht kan men zeggen dat de uitspraak over één feit, ten aanzien van één beklaagde ondeelbaar is. Bijgevolg zal de beperking niet dienend zijn en zal de appelrechter zich noodzakelijk moeten uitspreken over het geheel van de telastleggingen die aanleiding hebben gegeven tot de ene straf. Het hoger beroep is dus niet onontvankelijk (Cass., 12 mei 1972, *R.W.*, 1973-74, 503) maar met de beperking wordt geen rekening gehouden (Cass., 12 oktober 1976, *Arr.Cass.*, 1977, 186). De appelrechter in het geannoteerde arrest heeft dan ook terecht niet alleen de telastleggingen waartegen hoger beroep was ingesteld (A, D, E en G) aan zijn onderzoek onderworpen maar ook de telastleggingen B en F omdat deze samen met D, E en G het voorwerp uitmaken van één enkel feit waarvoor de correctionele rechter één enkele straf had uitgesproken. Als we dit vergelijken met een beperkt cassatieberoep, is de oplossing daar enigszins anders (Declercq, R., *o.c.*, nr. 2202-2203). In dat geval krijgen we een andere uitkomst al naargelang dit beroep is ingesteld door het openbaar ministerie of door de beklaagde. Bij een beperkt cassatieberoep ingesteld door het openbaar ministerie, is de regel dat het hele dispositief moet worden onderzocht (Cass., 20 juli 1967, *Pas.*, 1967, I, 1280; Cass., 12 juni 1979, *Pas.*, 1979, I, 1175). Geldt het een beperkt cassatieberoep van de beklaagde, dan wordt alleen het bestreden gedeelte van de beslissing onderzocht, maar indien dit wordt vernietigd, dan wordt deze vernietiging uitgebreid tot de hele uitspraak over de strafvordering (Cass., 26 november 1974, *Pas.*, 1975, I, 334; Cass., 21 december 1976, *Pas.*, 1977, I, 455).

3. De appelrechter kan ingevolge het hoger beroep nooit uitspraak doen over andere feiten dan die welke aanhangig zijn gemaakt bij de eerste rechter (Cass., 7 mei 1986, *Arr.Cass.*, 1985-86, nr. 544; Cass., 23 september 1987, *Arr.Cass.*, 1987-88, nr. 51). Hij heeft wel net als in eerste aanleg het recht en de plicht de feiten aan hem onderworpen volledig en juist te kwalificeren, mits de feiten natuurlijk dezelfde blijven en de beklaagde de gelegenheid kreeg zich over de nieuwe kwalificatie te verdedigen (Cass., 6 januari 1987, *Arr.Cass.*, 1986-87, nr. 264; Cass., 14 april 1987, *Arr.Cass.*, 1986-87, nr. 491; Cass., 10 februari 1987, *Arr.Cass.*, 1986-87, nr. 346). Zo kon het hof de kwalificatie door de correctionele rechtbank van telastlegging A (toebrengen van opzettelijke

slagen en verwondingen) perfect wijzigen in het toebrengen van onopzettelijke slagen en verwondingen, nu bleek dat de beklaagde kennis had gekregen van deze heromschrijving en er zich had op kunnen verdedigen.

4. Binnen de perken van de devolutieve kracht van de hogere beroepen kan de appelrechter het vonnis a quo geheel of gedeeltelijk wijzigen. Zo oordeelt hij op onaantastbare wijze of misdrijven door één enkel feit of door afzonderlijke feiten worden opgeleverd (Cass., 15 juni 1976, *Arr.Cass.*, 1976, 1150; Cass., 9 november 1976, *Arr.Cass.*, 1977, 283; Cass., 5 april 1978, *Arr.Cass.*, 1978, 897). Indien de rechter echter vaststelt dat het misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen en het misdrijf van artikel 34, 1°, of artikel 35 Wegverkeerswet door één en hetzelfde feit worden opgeleverd, kan hij geen twee onderscheiden straffen uitspreken zonder artikel 65 Sw. te schenden (Cass., 26 september 1972, *Arr.Cass.*, 1973, 104; Cass., 21 november 1972, *Arr.Cass.*, 1973, 289; Cass., 9 december 1974, *Arr.Cass.*, 1975, 414). Het hof oordeelde dat de diverse aanrijdingen, waarbij verwondingen werden toegebracht, enkel en alleen hun oorzaak vinden in de staat van dronkenschap waarin de beklaagde verkeerde, zodat artikel 65 Sw. moet worden toegepast en voor alle telastleggingen (A tot G) één straf moet worden uitgesproken nl. de zwaarste. Eén uitzondering hierop vinden we in artikel 39 Wegverkeerswet, dat bepaalt dat, indien wegens samenloop de bij deze wet bedoelde straffen niet worden uitgesproken, dit toch het geval is voor het verval van het recht tot sturen (Dupont, L., *Handboek Belgisch Strafrecht*, II, Leuven, Acco, 1990, nr. 896). In casu was de zwaarste straf de straf die betrekking had op het misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen. Hiervoor geldt geen vervallenverklaring. Toch moest deze ingevolge artikel 39 Wegverkeerswet worden uitgesproken (Cass., 17 april 1972, *Arr.Cass.*, 1972, 775; Cass., 20 december 1982, *Arr.Cass.*, 1982-83, 531).

De uitzonderingen bevestigen de regel.

Elke Van Muylem
Assistente strafrecht
K. U. Leuven

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER – 3 FEBRUARI 1994

Voorzitter: de h. Libert

Raadsheren: mevr. Transaux en de h. Liesens (rapporteur)

Openbaar ministerie: de h. Liégeois

Advocaat: mr. De Winter

Aanplakking – Reclamepanelen – Uithangborden

1. Een uithangbord waarin wordt verwezen naar een derde die op enigerlei wijze verbonden is met de identiteit of werkzaamheid van de exploitant, is niet uiteraard te beschouwen als een verboden publiciteitsmiddel.

Een dakbeschildering die door haar samenstelling en plaatsing de aandacht trekt over een bepaald handelsmerk en niet voor de in het gebouw uitgeoefende activiteiten, kan niet worden aangemerkt als een uithangbord, zelfs al is de merknaam opgenomen in de maatschappelijke benaming van eigenaar.

W. e.a.

Overwegende dat te (...) een tennis- en squashcomplex gelegen is en deze gebouwen zich op ongeveer 60 m van de autosnelweg E 19, baanvak Brussel-Antwerpen, ter hoogte van kilometerpaal 30.2 bevinden;

Dat dit sportcomplex, dat buiten de sportinfrastructuur een kantoor voor de administratie bevat, eigendom is van de N.V.C. en gehuurd wordt door de V.Z.W. T.-Spa - C.M.S.C.;

Dat volgens de gegevens vervat in een informatieonderzoek waarvan een voor eensluidend verklaard afschrift bij het huidige dossier is gevoegd, de V.Z.W. haar bedrijvigheid uitoefent overeenkomstig het wettelijk en maatschappelijk doel, zoals dit blijkt uit de stichtingsakte, te weten «het bevorderen, propageren en beoefenen van de sport, in het bijzonder de tennissport en squash»;

Dat volgens dezelfde informatie de activiteiten in 1989 bestonden uit het huren van de sporthal, het organiseren van de trainingen van het ECC-tornooi, het regelmatig houden van tornooien Ruca-UIA, het organiseren van woensdagnamiddagcursussen voor kinderen en het organiseren van de squash-interclubs van de BSRF;

Dat er bestendig een drankgelegenheid wordt opgegehouden, die wordt geëxploiteerd door de B.V.B.A. L.;

Overwegende dat de beklaagden beweren dat de foto's die zich in het strafdossier bevinden, niet langer actueel zijn aangezien de vennootschapsvorm «V.Z.W.» in de tekst werd opgenomen;

Dat dit enerzijds het wederrechtelijk karakter van de feiten zeker niet wegneemt voor de periode tot aan die wijziging (datum onbekend) en anderzijds door het opnemen van de vennootschapsvorm in de tekst in kwestie, de toepassing van artikel 1 van het K.B. van 14 december 1959 niet wordt uitgesloten;

Overwegende dat beklaagden niet betwisten dat het dak met tekst en afbeeldingen herkenbaar was op de 60 m verder gelegen door de Koning aangewezen toeristische verkeersweg, in casu de autosnelweg E 19 ter hoogte van kilometerpaal 30.2; Dat volgens de verbalisanten de schildering duidelijk zichtbaar is op de E 19 over een afstand van ruim 200 m;

Overwegende dat de beklaagden terecht aanvoeren dat, zo niet altijd, dan toch meestal, een uithangbord ook reclame-elementen zal bevatten;

Dat immers een uithangbord «door de erop aangebrachte figuren of spreuken aangeeft welk bedrijf er in dat huis wordt uitgeoefend, of de naam van de bewoner of van het huis symboliseert» (Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, elfde uitgave, p. 3.033) en dus door de handelaar of exploitant zal worden aangebracht ter promotie van zijn eigen zaak;

Dat, hoewel het publiciteit maken door een handelaar ten gunste van een derde principieel verboden is (Cass., 18 januari 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 468), toch rekening dient te worden gehouden met de hedendaagse ordening van het commerciële verkeer, waarbij het in het belang is van de handelaar en van de consument dat deze wordt ingelicht over de merkverteenwoordiging, zoals bij voorbeeld bij cafés, garages, hotels, etc. en het uithangbord juist tot doel heeft deze inlichtingen te verschaffen;

Dat alzo een uithangbord, waarin verwezen wordt naar een derde, die op enigerlei wijze verbonden is met de identiteit of werkzaamheid van de exploitant, niet ipso facto als

een verboden publiciteitsmiddel dient te worden beschouwd;

Overwegende dat door beklaagden eveneens terecht wordt gesteld dat het geen belang heeft waar het uithangbord, begrepen als uiterlijk herkenningsteken waarbij een persoon het publiek ter kennis brengt dat hij een bepaalde werkzaamheid verricht, wordt aangebracht;

Dat ook een V.Z.W. rechtsgeldig daden van koophandel kan verrichten voor zover de winsten aangewend worden ter verwezenlijking van het maatschappelijk doel en hoe dan ook elke V.Z.W. een bepaalde activiteit heeft, wat aanleiding kan geven tot het creëren van een uithangbord;

Overwegende dat te dezen aan de hand van de stukken van het strafdossier en het onderzoek dat op de terechtzitting van het hof werd gedaan, dient te worden onderzocht of de tekst, zelfs zo «V.Z.W.» werd toegevoegd, en de afbeeldingen, als geheel aangebracht op het dak van het sportcomplex, hetzij een verboden reclame- of publiciteitsmiddel is (artikel 1), dan wel een toegelaten uithangbord (artikel 6);

Dat het hof aan de hand van de hierna vermelde elementen – niet afzonderlijk doch samen en in onderlinge combinatie – de feiten bewezen acht;

1. de afmetingen

Overwegende dat een schuine zijde van het dak volledig beschilderd werd;

Dat de afmetingen hiervan (30 m op minstens 6 m) niet in verhouding staan tot wat gebruikelijk in een dergelijke omgeving als een uithangbord worden aangewend;

Dat het betreffende tennis- en squashcentrum immers niet gelegen is in het centrum van een grootstad;

2. de samenstelling

Overwegende dat volgens de verbalisanten de tekst «SPA» ruim 3/5 van de beschilderde oppervlakte in beslag neemt, aan weerszijden geflankeerd wordt door het Spa-figuurtje (harlekijn) en het hele logo naar de Spa-dranken verwijst;

Dat dit eveneens kan worden vastgesteld aan de hand van de bij het strafdossier gevoegde foto's; Dat, zelfs indien de tekst «V.Z.W.» zou zijn toegevoegd, het geheel als een publiciteit voor frisdrank van een bepaald merk overkomt;

3. de plaats

Overwegende dat de beschildering niet aan de voorgevel doch op het dak werd aangebracht;

Dat hierdoor en uit de ligging van het gebouw, namelijk op ongeveer 60 m van de autosnelweg E 19, duidelijk blijkt dat, zo niet uitsluitend dan toch hoofdzakelijk, de op deze snelweg voorbijrijdende autobestuurders de tekst zullen opmerken;

Dat het beschilderd dak op de snelweg zichtbaar is over een afstand van ruim 200 m, waarbij vooral de tekst «SPA» door zijn omvang opvalt;

4. de aard

Overwegende dat de drankgelegenheid in het betreffende gebouw niet door de V.Z.W., doch door een derde wordt uitgebaat, namelijk de B.V.B.A. L.;

Dat, hoewel de volledige maatschappelijke benaming van de V.Z.W. T. - Spa - C.M.S.C. in de dakschildering als tekst werd opgenomen, «Spa T. Tennis Squash», eventueel aangevuld met V.Z.W. en hoewel de activiteiten van de V.Z.W. worden vermeld, het geheel niet als een uithangbord kan worden aangemerkt;

Dat immers de schildering door haar samenstelling en plaatsing de aandacht trekt voor een bepaalde frisdrank en

niet voor de in het gebouw of door de V.Z.W. gevoerde activiteiten;

Dat het opnemen van de merknaam in de maatschappelijke benaming van de vereniging hieraan niets afdoet aangezien deze geen betrekking heeft op het beoefenen van tennis en squash;

Overwegende dat de inkomsten uit publiciteit eveneens wijzen op het ongeoorloofd voeren van publiciteit voor derden;

Dat immers volgens de boekhouding de inkomsten uit publiciteitspanelen in het jaar 1987 608.000 fr. bedroegen en de firma D. als een van de 15 adverteerders hiervan 250.000 fr. voor zich nam;

Dat volgens het administratief afschrift van het vonnis van de vrederechter kanton Kontich van 15 november 1988 de huurovereenkomst overeenkomstig het akkoord tussen de partijen, V.Z.W. T. en de curators van de N.V. D. ontbonden werd;

Dat volgens de bijlage tot het Belgisch Staatsblad van 9 maart 1989 op de algemene vergadering van 21 november 1988 de maatschappelijke benaming van de V.Z.W. T.-D. Trainingscenter gewijzigd werd in «T. - Spa - C.M.S.C.»;

Dat volgens de boekhouding de inkomsten uit publiciteit in het jaar 1988 771.000 fr. bedroegen en de N.V. S., betrokken bij de verdeling van de Spadraken, hiervan tussen de 18 sponsors 250.000 fr. voor haar rekening nam;

Dat volgens de verklaring van vierde beklaagde de dakschildering na de wijziging van de maatschappelijke benaming eveneens gewijzigd werd; van «T. - D. Trainingscenter» in «Spa T. Tennis Squash C.M.S.C.»;

Overwegende dat artikel 2 van het K.B. van 14 december 1959 expliciet de voorwaarden vermeldt waaronder aanplakbrieven en andere visuele reclames of publiciteitsmiddelen op de voorgevels van gebouwen, evenals op hun markiezen of terrasoverkappingen kunnen worden aangebracht, doch de betreffende schildering niet voldoet aan deze voorwaarden;

NOOT-Zie ook Hof Gent, 26 september 1985, *R.W.*, 1986-87, 865, en de noot van A. Vandeplas; Hof Brussel, 18 maart 1985, *R.W.*, 1986-87, 2580, en de noot van L. Huybrechts.

HOF VAN BEROEP TE GENT

7e KAMER – 29 JUNI 1994

Voorzitter: de h. Degraeve

Raadsheren: de hh. Staessens en Delbeke

Advocaten: mrs. Wijffels en Lange

Verjaring – Stuiting – Dagvaarding – Betekening in Duitsland

Betekening van de dagvaarding met toepassing van de Belgisch-Duitse Overeenkomst van 25 april 1959 heeft pas een stuitend effect overeenkomstig art. 2244 B.W. vanaf de datum van ontvangst van het exploit door de voorzitter van het Landgericht of het Amtsgericht van het rechtsgebied van de geadresseerde.

N.V. M. e.a. t/ Vennootschap naar Duits recht Reederei N. e.a.

Het hoger beroep, ingesteld door appellanten, (oorspronkelijke eiseressen) betreft het vonnis van 26 september 1989, gewezen door de Rechtbank van Koophandel te Gent.

Bij vermeld vonnis werd de vordering ongegrond verklaard voor zover ingesteld tegen eerste geïntimeerde en verjaard verklaard voor zover ingesteld tegen tweede, derde en vierde geïntimeerde.

Het feit ten grondslag van de vordering is de beschadiging van een lading rijst aan boord van het zeeschip ms Norstrand veroorzaakt door via de luiken ingedrongen zeewater.

Bij dagvaardingen van 23 februari 1984 (jegens eerste geïntimeerde) en 1 oktober 1986 (jegens tweede, derde en vierde geïntimeerde), werd veroordeling gevorderd van geïntimeerden, – hetzij hoofdelijk, hetzij elk voor het geheel, – tot betaling van de tegenwaarde in Belgische frank van 194.785,7 US dollar, met 400.733 fr. ten laste van eerste geïntimeerde, met de vergoedende interesten vanaf 23 februari 1983, de gerechtelijke interest en de kosten van het geding.

...

Ten aanzien van de verjaring van de oorspronkelijke vordering

In eerste appelconclusie, de dato 4 november 1991, hebben geïntimeerden de verjaring opgeworpen van de vordering jegens eerste geïntimeerde. (De verjaring ten aanzien van de overige geïntimeerden werd reeds opgeworpen bij conclusie van 7 mei 1987).

Geïntimeerden worden niet geacht van dit middel te hebben afgezien.

Het wordt niet betwist dat de goederen afgeleverd werden op 27 februari 1983 en dat men zich op 27 februari 1984 moet plaatsen om te oordelen omtrent eventuele verjaring.

De stelling van appellanten is dat de dagvaarding jegens de eerste geïntimeerde, uitgebracht op 23 februari 1984, stuitende werking had met als gevolg dat de daaropvolgende dagvaarding van 1 oktober 1986 niet verjaard is om reden van een tussen de eerste geïntimeerde en de nadien gedagvaarde partijen bestaande hoofdelijkheid; als dusdanig zou de schorsing ten aanzien van eerste geïntimeerde eveneens gelden voor de overige geïntimeerden.

De stelling van geïntimeerden is dat de dagvaarding ten aanzien van eerste geïntimeerde weliswaar in België uitgebracht werd op 23 februari 1984, maar dat ten aanzien van de gedaagde Duitse rechtspersoon de bepalingen van het Belgisch-Duits Verdrag van 25 april 1959 gelden, zodat de verjaring pas gestuit werd op het ogenblik dat de dagvaarding in het bezit komt van de voorzitter van het bevoegde Landgericht, hetgeen in het onderhavige geval plaats had na 27 februari 1984.

De overeenkomst van 25 april 1959 tussen de Belgische Regering en de Regering van de Bondsrepubliek Duitsland, tot het vergemakkelijken van de rechtsbetrekkingen bij de toepassing van het op 1 maart 1954 te 's-Gravenhage gesloten Verdrag betreffende de burgerlijke rechtsovereenkomst, bepaalt dat de in burgerlijke of in handelszaken opgemaakte gerechtelijke of buitengerechtelijke stukken, wanneer zij bestemd zijn voor personen die op het grondgebied van de Bondsrepubliek Duitsland verblijven, door de procureurs-

generaal of door de procureurs des Konings rechtstreeks gezonden worden aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg (Landgericht of Amtsgericht) in het rechtsgebied waarvan degene voor wie het stuk bestemd is, zich bevindt.

De betekening in Duitsland in de zin van artikel 40, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek gebeurt enkel en alleen op het ogenblik dat de voorzitter van het «Landgericht» of «Amtsgericht» de te betekenen akte ontvangt (Cass., 3 oktober 1979, *R.W.*, 1980-81, 408).

Betekening van de dagvaarding bij toepassing van de Belgisch-Duitse Overeenkomst van 1959 heeft slechts een stuitend effect overeenkomstig artikel 2244 B.W. vanaf de datum van ontvangst van het exploit door de voorzitter van het «Landgericht» of het «Amtsgericht» van het rechtsgebied van de geadresseerde.

Nu de datum van deze ontvangst van de dagvaarding de termijn van één jaar overschrijdt, hetgeen op zichzelf niet betwist wordt, kan eerste geïntimeerde zich geldig beroepen op de verjaring.

Vergeefs stellen appellanten dat zij «de intentie» hadden op 23 februari 1984 de verjaring te stuiten: artikel 2244 B.W. vereist een betekening aan hem die men wil beletten de verjaring te verkrijgen.

Nu de verjaring niet geschorst werd ten aanzien van de eerste geïntimeerde, kan er ook geen sprake zijn van schorsing van de verjaring ten aanzien van de tweede, derde en vierde geïntimeerde, slechts gedagvaard op 1 oktober 1986.

vordering ontvankelijk verklaard, doch als ongegrond afgewezen.

3. Bij dagvaarding van 31 augustus 1989 vorderde de curator voor de Rechtbank van Koophandel te Brugge jegens appellante betaling van:

1) cheque dd. 15.7.1985	146.604 fr.
2) cheque dd. 23.7.1985	165.204 fr.
3) cheque dd. 5.8.1985	126.713 fr.
4) levering L. dd. 2.11.1985	6.367 fr.
5) levering B. dd. 12.10.1985	3.554 fr.

448.442 fr.

4. Appellante betwistte de vordering (behoudens de 9.921 frank) en vorderde bij wedereis een tegoed van 176.915 frank; het wordt thans niet betwist dat zij in feite loontrekende was bij de B.V.B.A. T. (zaakvoerder De W.).

Het bestreden vonnis

De eerste rechter heeft de vordering van de curator ontvankelijk verklaard en de stelling van appellante, dat ingevolge het arrest van 25 april 1989 niet meer geoordeeld kon worden omtrent de eis in verband met de cheques, verworpen.

Hij nam aan dat appellante zich nog wel op de onderliggende verbintenis kon beroepen, maar niet slaagde in haar bewijslast.

De eis van geïntimeerde werd gegrond verklaard voor het bedrag van 448.442 frank (...)

Beoordeling

A. Omtrent het strafrechtelijk gewijsde

Omtrent de algemene beginselen, zoals door de eerste rechter uiteengezet, bestaat eigenlijk geen onenigheid: het gezag van gewijsde van het strafvonnis erga omnes kleeft aan datgene wat de strafrechter op het strafrechtelijk vlak zeker en noodzakelijk besliste. De beslissing van de strafrechter met betrekking tot de voor hem gebrachte burgerlijke eis geniet geen gezag van gewijsde erga omnes. Voor dit onderdeel van zijn beslissing gelden tussen partijen wel de bepalingen van artikel 23 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek.

De kern van de betwisting is of de uitspraak van de strafrechter, die de vordering van de burgerlijke partij strekkende tot betaling van het volledige bedrag van de cheques afwees, onderhavige vordering belet.

Bij de burgerlijke-partijstelling waarbij het bedrag zelf, waarvoor de cheque werd uitgeschreven, opgevraagd wordt, wordt een onderscheid gemaakt al naar gelang de cheque werd uitgeschreven naar aanleiding van een onmiddellijke en rechtstreekse prestatie van de kant van de burgerlijke partij, dan wel enkel werd uitgegeven ter betaling van een voorheen reeds bestaande schuld.

In het eerste geval is de schade het onmiddellijk gevolg van het gebrek aan dekking en kan het volledige bedrag toegekend worden. In het laatste geval niet.

In het arrest van 25 april 1985 stelde het Hof: «Door het overhandigen van de cheques voldeed de beklaagde aan de schuldvordering die de B.V.B.A. T. op haar had, maar haar werden geen goederen noch gelden afgeleverd door de B.V.B.A. tegen deze cheques. De burgerlijke partij kan dan ook niet beweren dat zij door die strafrechtelijke handeling van de beklaagde opgelicht werd.»

HOF VAN BEROEP TE GENT

7e KAMER – 30 JUNI 1994

Voorzitter: de h. Degraeve

Raadsheren: de hh. Staessens en Delbeke

Advocaten: mrs. Moreau en Verstele

Cheque – Ongedekte cheque – Veroordeling door de strafrechter – Afwijzing van de burgerlijke partij – Gewijsde

Wanneer de strafrechter, na de beklaagde wegens uitgifte van een ongedekte cheque tot een straf te hebben veroordeeld, heeft beslist dat de cheque uitgegeven was voor een eerder bestaande schuld die als zodanig niet de onmiddellijke oorzaak voor de uitgifte van de cheque vormde, zodat de vordering van de burgerlijke partij tot beloop van het bedrag van de cheque niet kon worden toegewezen, schendt de burgerlijke rechter het gezag van gewijsde van die beslissing niet als hij de vordering van de begunstigde tot betaling van het bedrag van de cheque gegrond verklaart.

F. t/ Faillissement B.V.B.A. T.

Voorafgaande gegevens

1. Bij definitief arrest van het Hof van Beroep te Gent, zesde kamer, de dato 25 april 1989 werd appellante veroordeeld wegens de uitgifte van drie cheques zonder voorafgaand toereikend en beschikbaar fonds ten nadele van Marcel De W. en de B.V.B.A. T.

2. Geïntimeerde stelde zich burgerlijke partij voor de inmiddels failliet verklaarde B.V.B.A. T. en het Hof heeft de

Het Hof oordeelde derhalve dat de schuld ten opzichte van de burgerlijke partij reeds vroeger bestond, als zodanig niet de onmiddellijke oorzaak voor de uitgifte van de cheques vormde, zodat de vordering tot beloop van het gehele bedrag niet kon worden toegekend (vergelijk Antwerpen, 17 juni 1988, *R.W.*, 1989-90, 51, met noot D. Merckx). De burgerlijke partij had slechts het volledige bedrag van de cheques kunnen vorderen indien zonder de uitgifte van de cheques de overeenkomst (en dus de schuld) niet zou zijn ontstaan (Cass., 8 oktober 1985, *Arr.Cass.*, 1985-86, 70).

De eerste rechter heeft het gezag van gewijsde van het arrest van 25 april 1989 niet geschonden.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

1e KAMER – 27 JUNI 1994

Voorzitter: de h. Floren

Advocaten: mrs. De Pauw en Bogaert

Bewijs – Onderhandse belofte – Begin van bewijs door geschrift

Een onderhandse belofte waarbij iemand die geen koopman is, zich verbindt een geldsom te betalen, maar die niet voldoet aan de voorschriften van art. 1326 B.W., kan worden aangemerkt als een begin van bewijs door geschrift wanneer de akte uitgaat van degene tegen wie ze wordt aangevoerd (in casu is ze ondertekend) en waarschijnlijk maakt wat bewezen moet worden (het verschuldigd zijn van een som). Als zodanig kan ze de beweerde verbintenis voldoende bewijzen indien ze wordt aangevuld met andere bewijsmiddelen, met inbegrip van getuigen en vermoedens (art. 1347 B.W.).

Het enkele feit dat de handtekening op de akte niet betwist wordt, is ontoereikend om aan de bepaling van art. 1347 te voldoen, aangezien de bijkomende bewijzen niet geput kunnen worden uit de akte zelf.

Q. en G. t/ M. en V.

Bijzonderste gegevens

1. Eisers vorderen van verweerders betaling van 10.800.000 frank, met de interesten, uit hoofde van een door hen ondertekende en op 24 februari 1992 geregistreerde schuldbekentenis.

2. Verweerders betwisten de rechtsgeldigheid van de door eisers voorgelegde schuldbekentenis omdat hun handtekening slechts door middel van ongeoorloofde druk zou zijn afgedwongen.

Bovendien betwisten zij de bewijskracht van het stuk waarop de vordering gebaseerd is omdat de eenzijdige schuldbekentenis niet voldoet aan de voorschriften van artikel 1326 van het Burgerlijk Wetboek.

Beoordeling

1. Het geschil tussen partijen gaf aanleiding tot een klacht met burgerlijke-partijstelling van verweerders tegen eisers, welke eindigde met een beschikking tot buitenvervolginstelling, verleend door de raadkamer te Brugge op 29 juni 1993.

Het is evenwel evident dat de penale procedure en meer bepaald de beschikking tot buitenvervolginstelling geen enkele invloed kan hebben op de burgerrechtelijke aspecten van het geschil.

2. Alvorens zonodig in te gaan op de uitvoerige argumentatie van verweerders met betrekking tot de omstandigheden waarin de litigieuze schuldbekentenis tot stand is gekomen – waaruit zij de nietigheid ervan wensen af te leiden –, dient de bewijskracht te worden onderzocht van de akte waarop de vordering van eisers gebaseerd is.

Allereerst kan met betrekking tot het argument van eisers nopens het verschil tussen het instrumentum en het negotium worden opgemerkt dat de nietigheid van de akte, die de beweerde verbintenis moet bewijzen (het instrumentum), inderdaad het bestaan van de overeenkomst zelf (het negotium) onaangetaast laat. Dit belet echter niet dat in dit geval de beweerde verbintenis onbewezen blijft en de daarop gebaseerde vordering faalt.

Het wordt niet betwist dat het voorgelegd document een onderhandse belofte is, waarbij verweerders zich tegenover eisers verbinden hun een geldsom te betalen, in de zin van artikel 1326 van het Burgerlijk Wetboek. Deze wetsbepaling schrijft voor dat een dergelijke schuldbekentenis geheel met de hand van de ondertekenaar geschreven moet zijn of dat deze ten minste, benevens zijn handtekening, met de hand een «goed voor» of een «goedgekeurd voor» geschreven moet hebben, waarbij de som voluit in letters is uitgedrukt.

Eisers ontkennen niet dat de door hen voorgelegde schuldbekentenis niet aan die voorschriften voldoet. Zij verwijzen evenwel naar de uitzondering, in de tweede alinea van dezelfde bepaling, en menen subsidiair dat het stuk minstens dienstig is als begin van bewijs door geschrift.

Hun verwijzing naar de tweede alinea van artikel 1326 is niet relevant. Een zaakvoerder van een vennootschap is geen «koopman» in de zin van deze bepaling. Verweerders bezitten deze hoedanigheid niet en het feit dat zij beschouwd moeten worden als personen die voldoende op de hoogte zijn van hetgeen ze tekenen, is met betrekking tot de toepassing van artikel 1326 zonder belang.

Het is wel correct dat het document kan worden aangemerkt als een begin van bewijs door geschrift omdat het uitgaat van degene tegen wie het wordt uitgevoerd (het is ondertekend door verweerders) en het waarschijnlijk maakt wat bewezen moet worden (het verschuldigd zijn van een som). Als dusdanig kan het de beweerde verbintenis voldoende bewijzen indien het wordt aangevuld met andere bewijsmiddelen, met inbegrip van getuigen en vermoedens (artikel 1347 van het Burgerlijk Wetboek (*R.P.D.B.*, v° Preuve, nr. 261)).

Het enkele feit dat de handtekening(en) op de akte niet worden betwist, is echter onvoldoende om aan de bepaling van artikel 1347 te voldoen, aangezien de bijkomende bewijzen niet geput kunnen worden uit de akte zelf (Rb. Mechelen, 8 december 1981, *R.W.*, 1983-84, 594).

De rechtbank kan slechts vaststellen dat eisers geen enkel ander bewijs leveren, noch aanbieden. Er is zelfs meer, nopens de oorzaak van de beweerde verbintenis (waarvan de legitimiteit door verweerders precies ter discussie wordt gesteld) blijven eisers volkomen vaag. In hun conclusie beperken zij er zich toe te stellen dat zij zich niet beroepen op een schenking en dat er geen sprake van is dat het op de schuldbekentenis vermelde bedrag betrekking zou hebben op ho-

noraria (welke verweerders eventueel verschuldigd zouden zijn voor de diensten van eerste eiser als advocaat). Om welke reden verweerders dan wel – in de blijkens het strafdossier op zijn minst onduidelijke omstandigheden – een schuldbekenenis voor een dergelijk hoog bedrag hebben ondertekend blijft thans – wat eisers betreft – volkomen duister.

Uit het strafonderzoek blijkt evenwel dat de schuldbekenenis gezien moet worden in het kader van de voorgenomen verdeling van het vermogen van mevrouw Maria L., weduwe M. Eerste eiser heeft, op verzoek van verweerders, als advocaat deze bejaarde vrouw bijgestaan na het overlijden van haar echtgenoot en wist aldus dat zij een niet onaanzienlijk fortuin bezat (ongeveer 40.000.000 frank). Van de aldus ontstane vertrouwensrelatie tussen hen beiden (blijkbaar bezocht hij de dame nagenoeg dagelijks en bedacht hij haar zelfs met kleine geschenken) heeft eerste eiser niet alleen gebruik gemaakt om zijn cliënte een volmacht te laten ondertekenen, maar hij liet haar – zonder dat zij daartoe zelf enig initiatief had genomen – bovendien drie door hem opgestelde documenten, getiteld «gift van hand tot hand», ondertekenen, waarbij 36.130.250 frank werd geschonken aan tweede verweerster, 4.000.000 frank aan de echtgenoten C. (buren van mevrouw M.) en 1.000.000 frank aan zijn eigen kinderen, die mevrouw M. nauwelijks kende, daar zij hen slechts één keer had ontmoet. De omstandigheden waarin dit gebeurde, worden in het strafdossier door mevrouw M. beschreven.

Tweede eiseres verklaart in dit verband op 17 maart 1992 aan de gerechtelijke politie: «... ik herinner me nog dat Jean-Pierre M. aan mijn man een bedrag van 10,5 miljoen beloofde indien hij zou kunnen bewerken (!) dat mevrouw M. aan M.-V. of liever aan Christine V., een bedrag zou schenken van 36.000.000 frank». Eerste eiser bevestigt dit en verklaart op zijn beurt op 13 mei 1992: «Ik blijf beweren dat het M. zelf is, die aan mij voorgesteld heeft 10 miljoen te schenken indien ik de zaak tot een goed einde zou kunnen brengen, te zeggen het geld vrij krijgen en te bewerken dat het fortuin zou verdeeld worden volgens de verdeelsleutel, door M. en echtgenote opgemaakt... Reeds de zaternamiddag, 25.1.1992, heeft M. me gezegd dat hij bereid was 10 miljoen aan mij te schenken (!), indien ik de zaak tot een goed einde kon brengen». Op 26 juni 1992 herhaalt hij: «Het is wel zo dat Jean-Pierre M. me zelf heeft voorgesteld om 10 miljoen te schenken, indien de zaak zou geklaard worden bij zover dat het fortuin van mevr. M. hoofdzakelijk ten goede zou komen aan het echtpaar M.»

Ongeacht het feit dat eisers dus beweren dat verweerders aan deze operatie hebben meegewerkt of er zelfs de initiatiefnemers van geweest zouden zijn – wat zij ten zeerste betwisten – en het feit dat er strafrechterlijk niets weerhouden werd ten laste van eerste eiser, doet een dergelijke manier van handelen van een advocaat ten aanzien van een cliënte op het deontologisch vlak zeer ernstige vragen rijzen.

Hoe dan ook, uit het voorgaande blijkt dat – in tegenstelling tot hun huidig standpunt («geen schenking, geen ereloon») – eisers tijdens het strafonderzoek zelf hebben beweerd dat de schuldbekenenis niets anders is dan een beloning voor een door eerste eiser te leveren prestatie, namelijk – gebruik (of misbruik) makend van de ontstane vertrouwensrelatie – te bewerkstelligen dat mevrouw M. het grootste gedeelte van haar fortuin zou schenken aan tweede verweerster. Dat hierbij de kinderen van eisers «niet vergeten»

werden, maakt het alleen maar des te erger en is eerste eiser als advocaat onwaardig.

Zonder verder op de argumentatie van verweerders nopens de oorzaak van de overeenkomst in te gaan, volstaan deze overwegingen om vast te stellen dat het begin van bewijs van geschrift, waarover eisers beschikken, geenszins wordt aangevuld door andere bewijzen, hetgeen mogelijk zou maken te besluiten dat verweerders zich op wettige wijze hebben verbonden. De beweerde verbintenis blijft onbewezen en de vordering is ongegrond.

ARBEIDSRECHTBANK TE GENT

4e KAMER – 4 FEBRUARI 1994

Voorzitter: de h. Herman

Rechters in sociale zaken: de hh. Roegiers en Goethals

Advocaten: mrs. Martens en Heerman loco Buntinx

Arbeidsreglementering – Zwangere werknemster – Moederschapsbescherming – Arbeidsovereenkomst – Werkgever – Beëindiging – Reden – Functieonbekwaamheid

Ontslagredenen die, in de zin van art. 40 Arbeidswet, buiten verband staan met de lichamelijke toestand als gevolg van de zwangerschap of van de bevalling van een werknemster; zijn (o.a.) economische of technische redenen, foutiefgedrag van de werknemster; ook al zou dit geen ontslag om een dringende reden wettigen, en functieonbekwaamheid.

D. t/ N.V. L.

Artikel 40 van de Arbeidswet bepaalt dat de werkgever geen handeling mag verrichten die strekt om eenzijdig een einde te maken aan de arbeidsovereenkomst vanaf het ogenblik waarop hij is ingelicht omtrent de zwangerschap tot een maand na het einde van de postnatale rustperiode, behalve om redenen die vreemd zijn aan de lichamelijke toestand als gevolg van de zwangerschap of de bevalling. De werkgever moet bewijzen dat die redenen voorhanden zijn.

Het staat vast dat de verweerster de eiseres heeft ontslagen in de periode waarin zij overeenkomstig voornoemde bepaling tegen ontslag werd beschermd.

De verweerster dient aan te tonen dat het ontslag geen verband hield met de «lichamelijke toestand als gevolg van de zwangerschap of de bevalling». De rechtbank dient te beoordelen of *in casu* is aangetoond dat het ontslag om andere redenen werd gegeven. Dit was wel degelijk het geval.

De rechtbank komt tot die conclusie op grond van de volgende regels. De «reden vreemd aan de lichamelijke toestand als gevolg van de zwangerschap of bevalling» kan een economische of technische reden zijn; het kan echter ook om een foutieve handelwijze van de werknemster zijn die niet zwaar genoeg weegt om een ontslag om dringende redenen te verantwoorden (Arbrb. Gent, 26 juni 1992, *T.G.R.*, 1993, 45; Arbrb. Gent, 11 september 1992, *T.G.R.*, 1993, 44, en de in dit vonnis voorkomende referenties). Zelfs redenen die verband houden met de bekwaamheid het overeengekomen werk uit te voeren, en waarbij er niet noodzakelijk sprake is van een fout van de werknemster, kunnen tot een geldig ontslag leiden op voorwaarde dat zij voldoende bewezen

voorkomen (zie Van Eeckhoutte, W., «De motivering van het ontslag», in Rigaux, M. (red.), *Actuele problemen van het arbeidsrecht*, 4, Antwerpen, 1993, nr. 375). De rechtbank volgt dus een bepaalde restrictieve interpretatie van de wet niet.

In casu is op voldoende wijze aangetoond dat de verweerster tot ontslag is overgegaan wegens het feit dat de eiseres in haar laatste functie, die van shopmanager, op onvoldoende wijze functioneerde.

Het is niet omdat de eiseres in relatief korte tijd opklom van verkoopster tot assistent-shopmanager en shopmanager (what's in a name?), dat haar bekwaamheid voor het vervullen van deze laatste functie boven elke twijfel verheven is (er is geen reden waarom het Peter principle voor haar niet zou kunnen gelden).

In tempore non suspecto, d.w.z. vooraleer de verweerster van de zwangerschap op de hoogte werd gesteld werden door de verweerster schriftelijk opmerkingen gemaakt, zonder dat hiertegen door de eiseres werd geprotesteerd, zodat de conclusie zich opdringt dat de eiseres het met de uitgebrachte kritiek niet oneens was.

De opmerkingen in het aangetekend schrijven van 11 mei 1990, naar aanleiding van een werkbezoek van de area manager en de manager retail operations, bleven zonder antwoord van de eiseres, zij het dat in de wijze van werken van deze laatste kennelijk verbetering kwam. Naar aanleiding van een nieuw werkbezoek op 19 juni 1990 werden echter toch nog zaken vastgesteld «op een onacceptabel niveau» (zie het aangetekend schrijven van 13 juli 1990). Dit was ook het geval na een derde werkbezoek op 24 juli 1990 (zie het aangetekend schrijven van 22 augustus 1990).

Eerder – op 9 mei 1990 – was de kritiek op de wijze waarop de eiseres haar taken (niet?) uitvoerde, al het voorwerp geweest van een interne nota.

Toen de verweerster tot de definitieve (en kennelijk toch wel late) conclusie was gekomen dat de laatste promotie van de eiseres een vergissing was geweest, kon zij rechtmatig beslissen dat het verstandig was de overeenkomst te beëindigen, veeleer dan te pogen de instemming van de eiseres te krijgen met een terugplaatsing in haar vroegere functie – die overigens niet meer vacant was – met alle problemen die deze degradatie voor de betrokkene (en meteen ook voor haar werk) zou meebrengen.

De eis is ongegrond.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE KORTRIJK

1e KAMER – 27 FEBRUARI 1993

Voorzitter: de h. Gyselinck

Advocaten: mrs. Cambien en Devloo

Aanneming van werk – 1. Tienjarige garantieplicht – Vervaltermijn – Instellen van de vordering – Kort geding – 2. Aansprakelijkheid voor lichte verborgen gebreken – Termijn

1. De tienjarige garantieperiode is een vervaltermijn. Daar in de dagvaarding in kort geding geen provisie werd gevraagd en niet werd verwezen naar de tienjarige aansprakelijkheid, kan niet worden gesteld dat de vordering ingeleid ten gronde virtueel begrepen was in de dagvaarding in kort

geding die op zich niet gelijkstaat met een vordering op grond van de tienjarige aansprakelijkheid.

2. De termijn voor het instellen van een vordering wegens lichte verborgen gebreken die de stevigheid van het gebouw niet aantasten, bedraagt volgens een meerderheidsopvatting in de rechtspraak tien jaar zodat deze vordering te dezen eveneens als te laat ingesteld moet worden verworpen.

F. t/ N.V. K.

Met dagvaarding van 24 april 1989 vordert de eiser de veroordeling van de verweerster tot de betaling van 615.573 fr. schadevergoeding op grond van haar 10-jarige aansprakelijkheid als aannemer voor de door haar voor de eiser uitgevoerde bouwwerken.

...

De verweerster werpt op dat de in het art. 2270 B.W. bepaalde tien jaar voor haar aansprakelijkheid als aannemer verstreken zijn.

...

Uit het voorafgaande volgt dat de definitieve aanvaarding te dezen overeenkomstig de door de partijen ondertekende aannemingsovereenkomst heeft plaatsgehad op 30 augustus 1977, d.i. automatisch en zonder enige formaliteit na verloop van 1 jaar, volgend op de datum van de voorlopige oplevering, aangezien de eiseres niet aantoonde dat hij tussen 30 september 1976 en 30 augustus 1977 enige aangetekende brief naar de verweerster zou hebben gestuurd waarin hij heeft gereclameerd m.b.t. gebreken (zie opstelling bovengenoemd art. 8).

De dagvaarding werd betekend op 24 april 1989, d.i. méér dan tien jaar volgend op bovengenoemde definitieve aanvaarding. Die termijn is een vervaltermijn. De eiser doet derhalve ten onrechte een beroep op de dagvaarding in kort geding van 20 juni 1984. In deze laatste heeft hij geen provisie gevraagd, noch is erin verwezen naar de 10-jarige aansprakelijkheid van de verweerster, zodat niet kan worden gesteld dat de vordering, ingeleid op 24 april 1989, virtueel begrepen was in voornoemde dagvaarding in kort geding, welke overigens «op zich» niet gelijkstaat met een vordering op grond van de 10-jarige aansprakelijkheid (cf. Cass., 17 februari 1989, *R.W.*, 1988-89, 1267).

...

De eiser beseft het voorgaande en doet in zijn conclusie van 28 mei 1991 subsidiair een beroep op de aansprakelijkheid van de aannemer voor lichte verborgen gebreken die de stevigheid van het gebouw of een deel ervan niet in het gedrang brengen. Dit is geen wijziging van de vordering welke strijdig zou zijn met het art. 807 Ger.W. gelet op het feit dat deze nieuwe rechtsgrond stoelt op feiten die zijn aangehaald in de dagvaarding.

Van stonde af moet worden opgemerkt dat de afwezigheid van afdekkapjes op de verluchtingspijpen (deskundige verslag blz. 7, nr. 1) niet onder het begrip «verborgen» gebrek valt, nu dit klaarblijkelijk een zichtbaar gebrek is waarop na de definitieve aanvaarding van 30 augustus 1977 geen beroep meer kan worden gedaan aangezien de deskundige niet heeft «vastgesteld» dat ze nadien zouden zijn afgerukt door de wind wegens slechte plaatsing. Dientengevolge kan hiervoor geen schadevergoeding meer worden gevorderd, wat ook van belang is voor de waterinfiltraties via het plat dak en

de plafonds, aangezien de deskundige het gebrek aan afdekkingkapjes aanwijst als oorzaak daarvan tot beloop van 10% en eveneens van de waterschade aan de Menotex-wanden daar deze laatste volgens de deskundige deels ontstaan is door waterinfiltratie via het plat dak (deskundig verslag, blz. 21, A), welke op haar beurt «deels» veroorzaakt is door het gebrek aan afdekkingapjes (blz. 16, A). Hetzelfde geldt gedeeltelijk voor de waterinsijpelingen via de welfsels naar de garage (blz. 22, A) en de aantasting van de elektriciteitsinstallatie (blz. 23, A).

Van de door de deskundige vastgestelde schade valt eveneens weg: de schade uit waterinfiltraties van leidingwater na gebruik van de douche via de niet-waterdichte douchewanden (deskundig verslag, blz. 7, nr. 7) vermits de deskundige deze schade volledig wijt aan het gebrek aan onderhoud door de eiser zelf (cf. deskundig verslag, blz. 17, A, vierde streepje + C). Hierdoor valt 75% van de schade weg m.b.t. de ernstige corrosie van de CV-leidingen (blz. 7, nr. 8), aangezien de deskundige deze schade tot beloop van dit percentage het gevolg acht van voornoemd gebrek aan onderhoud (blz. 18, A, b + C). Tot beloop van 60% geldt dit ook voor de lokale verzakkingen van de vloertegels (blz. 20, A, eerste streepje + C) en voor nog een ander deel dan het deel dat het gevolg is van het gebrek aan afdekkingapjes t.a.v. de waterschade aan de Menotexwanden (blz. 21, A, 1 + 2 + C onderhoud: 67,02% + concept, d.i. niet aan de verweerster toe te wijten: 3,06% = $\pm 70\%$). Ook voor de waterinsijpelingen naar de garage gaat de deskundige van 90,3% gebrek aan onderhoud (blz. 21, C). Hetzelfde geldt voor de aantasting van de elektriciteitsinstallatie: 90,3% (blz. 23, C).

Ten slotte moet worden vastgesteld dat hierboven is uitgemakkt dat de eiser niet langer een beroep kan doen op de tienjarige aansprakelijkheid van de verweerster, wat inhoudt dat alle gebreken, waardoor het gebouw geheel of gedeeltelijk tenietgaat (art. 1792 B.W.) niet via de omweg van de aansprakelijkheid voor lichte verborgen gebreken kunnen worden aangewend om de verweerster voor deze gebreken toch aansprakelijk te stellen.

...

Ook m.b.t. de nog weinig overblijvende schadeposten, waaromtrent de aansprakelijkheid van de eiser door de deskundige meestal grotendeels is beperkt (cf. 8,8% voor de schade m.b.t. de post nr. 12, geeft nog 7.040 fr. - 40% voor post nr. 9, geeft nog: 3.140 fr.), moet worden vastgesteld dat – zo de aansprakelijkheid van de aannemer voor lichte verborgen gebreken na de aanvaarding blijft bestaan – de termijn waarbinnen «in abstracto» gevorderd kan worden volgens de meerderheidsopvatting tien jaar bedraagt en een aanvang neemt bij de aanvaarding van de werken (cf. Van Schoubroeck, «De aansprakelijkheid van de aannemer van bouwwerken en de architect voor lichte verborgen gebreken», *R.W.*, 1988-89, 670, inz. 673, 2e kol. 6e lid, met verwijzing naar overvloedige rechtsleer en rechtspraak). Hieruit volgt dat de vordering ook als te laat moet worden verworpen in zover ze betrekking heeft op lichte verborgen gebreken, aangezien ze werd ingesteld met dagvaarding van 24 april 1989, d.i. méér dan 10 jaar na de definitieve aanvaarding van de werken op 30 augustus 1977.

De eiser besefte het voorgaande en verwijst naar de «omstandigheden» m.b.t. de beoordeling van de termijn waarbinnen deze vordering diende te worden ingesteld. Dit laatste heeft evenwel slechts betrekking op de «concrete» vorde-

ring «binnen» bovengenoemde «abstracte» termijn van tien jaar na de aanvaarding, te weten: voor de kleine verborgen gebreken is het niet alleen noodzakelijk dat gevorderd wordt binnen de abstracte termijn van tien jaar na de aanvaarding van het werk, doch binnen die termijn moet in concreto worden gedagvaard binnen een redelijke termijn na de ontdekking van het gebrek en alleen m.b.t. de beoordeling van de redelijke termijn in concreto binnen voornoemde maximumtermijn van tien jaar moet rekening worden gehouden met de redelijkheid van «die» termijn (cf. Nackaerts, «Invloed van de aansprakelijkheid voor lichte verborgen gebreken op de tienjarige aansprakelijkheid», *R.W.*, 1992-93, 169, inz. 170, laatste lid van de 2e kol.).

Het voorgaande is logisch, aangezien de aannemer niet meer kan worden aangesproken voor ernstige gebreken die de stevigheid van het gebouw of een deel ervan in gevaar brengen gelet op het verloop van de tienjarige vervaltermijn, terwijl hij anderszids wel nog zou kunnen worden aangesproken voor kleinere gebreken. Zelfs wanneer men dit ogenschijnlijk absurde standpunt toch zou aannemen, blijkt dat hoe dan ook moet worden vastgesteld dat hier bezwaarlijk kan worden gezegd dat de eiser zijn vordering aanhangig heeft gemaakt binnen voornoemde redelijke termijn gelet op het feit dat alle gebreken, waarover hij klaagt, «minstens», al ontdekt waren op 23 december 1980, zoals blijkt uit het op die datum op verzoek van de eiser opgesteld proces-verbaal van vaststelling van gerechtsdeurwaarder D., dat op 1 maart 1981 nog is aangevuld door een proces-verbaal van vaststelling, op zijn verzoek opgesteld door de expert, terwijl de vordering pas werd ingesteld bij dagvaarding van 24 april 1989, d.i. 8 jaar later.

Om te ontsnappen aan bovengenoemde vertraging m.b.t. het instellen van zijn vordering verwijst de eiser verder naar de dagvaarding in kort geding, betekend op 20 juni 1984. Ongeacht de vraag evenwel of de klager zich m.b.t. de lopende korte termijn voor kleine verborgen gebreken mag vergenoegen met een dagvaarding in kort geding en hij binnen bovengenoemde abstracte maximumtermijn van tien jaar na de aanvaarding van het werk, niet minstens ook ten gronde moet dagvaarden, blijft in elk geval dat ook m.b.t. die dagvaarding in kort geding evenmin kan worden beweerd dat op zijn laatst werd ingesteld binnen voornoemde termijn na de ontdekking van het gebrek.

Sedert het proces-verbaal van vaststelling van 23 december 1980 waren op het moment van de dagvaarding in kort geding op 20 juni 1984 al drie en een half jaar verlopen en sedert het proces-verbaal van vaststelling van 1 maart 1981 nog altijd meer dan drie jaar, wat zelfs volgens de ruimste interpretatie m.b.t. de korte termijn niet langer redelijk kan worden genoemd, terwijl voornoemde dagvaarding in kort geding krachtens de wet plaatshad zonder nadeel m.b.t. de bodemrechten van de verweerster (art. 1039 Ger.W.) die voor de rechter ten gronde nog altijd een beroep kan doen op het te laat instellen van de vordering.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 11 februari 1994

1. *Rechten van de mens – Vordering tot vaststelling van vaderschap – Eerbiediging van het gezinsleven – Begrip – 2.*

Grondwet – Gelijkheid en non-discriminatie – Vordering tot vaststelling van vaderschap – Vergelijking met niet meer geldend recht

Het bestreden arrest (Hof Gent, 2 april 1992) heeft de vordering van eiseres tot vaststelling van vaderschap vervallen verklaard op grond van gebrek aan bezit van staat en op grond van art. 119, § 6, van de wet van 31 maart 1987 en van het oude art. 341b B.W. Het middel van eiseres waarin zij een schending van de artt. 8, lid 1, en 14 E.V.R.M. en de artt. 6 en 6bis Gw. aanvoert, wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat artikel 14 van het Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden niet op zichzelf staat; dat die bepaling enkel kan worden ingeroepen in verband met het genot van de door het verdrag en de daarbijhorende protocollen toegekende rechten en vrijheden;

«Dat artikel 8, lid 1, van dit verdrag voor de bescherming van het gezinsleven vereist dat er een gezin is;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiseres geen bezit van staat had en niet aantoonde 'zelf contact te hebben gezocht of te hebben genomen met wijlen E. Van der H.', rechtsvoorganger van verweerder;

«Dat het aldus vaststelt dat eiseres geen gezin vormde met Eugène Van der H.;

«Dat het middel, in zoverre het schending van de voornoemde artikelen 14 en 8, lid 1, van het bedoelde verdrag aanvoert, niet kan worden aangenomen; dat de als een algemeen rechtsbeginsel aangevoerde voorrang van de bij verdrag bepaalde internationale rechtsregel met rechtstreekse werking in de interne rechtsorde op de interne rechtsregel geen belang meer vertoont;

«Overwegende dat het middel schending aanvoert van de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet doordat het arrest toepassing maakt van de vervaltermijn van artikel 341b van het Burgerlijk Wetboek, zoals geldend vóór het in werking treden van de voornoemde wet, en dat dit artikel 341b een willekeurig onderscheid maakt tussen kinderen geboren buiten en binnen het huwelijk; dat het middel voor het bedoelde onderscheid de regeling van het voornoemde artikel 341 vergeleikt met de regeling van 'de afstammingsvorderingen ten aanzien van 'wettige kinderen'... onder het oude recht';

«Dat voor eiseres echter alleen een discriminatie met de afstammingsvorderingen van de wettige kinderen onder het thans geldend recht belang vertoont;

«Dat het middel, in zoverre het een schending van de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet aanvoert, niet ontvankelijk is;

«Overwegende dat het middel aan het ingeroepen 'algemene rechtsbeginsel luidens hetwelk geen willekeurig onderscheid kan worden gemaakt tussen de rechten van de kinderen binnen en buiten het huwelijk verwekt', geen andere inhoud toeschrijft dan aan de verdrags- en grondwetsbepalingen die het eveneens vermeldt;

«Dat het middel in zoverre niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter: de h. Verougstraete – Rapporteur: de h. Waüters – Openbaar ministerie: de h. Bresseleers – Advocaten: mrs. Verbist en Bützler – In de zaak: Van den B. t/ F.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 14 februari 1994

Ziekte- en invaliditeitsverzekering – Arbeidsongeschiktheid – Gerechtigde – Woonplaats in Spanje – Uitkeringen – Schuldenaar – Verzekeringsinstelling – R.I.Z.I.V. – Invaliditeit – Erkenning – Bevoegde instantie

Omdat de verzekeringsinstelling van de gerechtigde en niet het R.I.Z.I.V. de schuldenaar van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is, ook wanneer de gerechtigde zijn woonplaats in Spanje heeft, wordt de beslissing van het Arbeidshof te Bergen van 26 oktober 1990 vernietigd:

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat verweester, die als arbeidsongeschikt was erkend, in staat van invaliditeit was verklaard, dat zij zich vervolgens in Spanje had gevestigd en dat eiser, op grond van een geneeskundig verslag van de bevoegde Spaanse instelling, had beslist verweersters arbeidsongeschiktheid niet langer te erkennen;

«Dat het arrest aanneemt dat de Belgische wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering van toepassing was op verweester sedert het begin van haar arbeidsongeschiktheid en dat het, volgens het administratief akkoord tussen België en Spanje over de sociale zekerheid, staat aan de instelling die de uitkeringen moet betalen elke beslissing te nemen gelet op de resultaten van de geneeskundige onderzoeken;

«Dat het arrest beslist dat het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering moet worden beschouwd als de instelling die de geldelijke uitkeringen van de ziekte- en invaliditeitsverzekering moet betalen en bijgevolg eiser, de verzekeringsinstelling, het recht ontzegt om verweersters staat van arbeidsongeschiktheid te erkennen;

«Overwegende dat het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering, ingevolge de bepalingen van de wet van 9 augustus 1963, de vergoedingen aan de begunstigden niet dient te betalen; dat die verplichting alleen op de verzekeringsinstellingen rust, die de schuldenaars van de verzekeren zijn;

«Dat het arrest de artikelen 40, 10°, en 123, § 2, van de wet van 9 augustus 1963 schendt.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Marchal – Openbaar ministerie: de h. Leclercq – Advocaten: mrs. Dasse en Delahaye – In de zaak: N.V. S.M. t. L.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 18 februari 1994

Advocaat – Tuchtprocedure – 1. Toepasselijkheid van art. 1068 Ger.W. – 2. Aanhangigmaking van de zaak – Optreden van de stafhouder – Deontologie – Eerlijkheid en loyaliteit tegenover de tuchtverheid

Eisers cassatieberoep is gericht tegen een beslissing van 3 juni 1993 van de Tuchtraad van Beroep van de balies van het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Antwerpen.

1. In zijn eerste middel beweert eiser dat het niet duidelijk is dat een sententie gezien dient te worden als een vonnis in de zin van art. 1068 Ger.W. Het middel wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat de bepalingen van artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek luidens welke hoger beroep tegen een eindvonnis of een vonnis alvorens recht te doen het geschil zelf aanhangig maakt bij de rechter in hoger beroep, van toepassing zijn op het hoger beroep tegen een beslissing van een Tuchtraad van de Orde van Advocaten, dat voor de Tuchtraad van beroep van die Orde is gebracht;

«Overwegende dat voor het overige de aanvoering dat niet duidelijk is op welke gegevens de tuchtraad van beroep zich baseert, vreemd is aan de aangewezen wetsbepaling.»

2. In het tweede onderdeel van het derde middel beweert eiser dat de stafhouder in zich de functies van onderzoeksrechter en procureur verenigt (schending van art. 6 E.V.R.M.) en beroept hij zich op het verbod tot zelfincriminatie (schending van art. 14 I.V.B.P.R.). Het onderdeel kan niet worden aangenomen:

«Overwegende dat de raad van de Orde, overeenkomstig artikel 457 van het Gerechtelijk Wetboek, door toedoen van de stafhouder, kennis neemt van de tuchtzaken, hetzij ambtshalve, hetzij op klacht, hetzij op schriftelijke aangifte door de procureur-generaal; dat de regel volgens welke de raad van de Orde van advocaten kennis neemt van de tuchtzaken door toedoen van de stafhouder van wezenlijk belang is voor de rechtsbedeling en de openbare orde raakt; dat de stafhouder niet in zich de hoedanigheid van onderzoeksrechter en procureur verenigt, maar optreedt als een orgaan van de Orde;

«Overwegende dat een aan de plichtenleer van een beroep onderworpen persoon eerlijkheid en loyauteit verschuldigd is aan zijn tuchtoverheid; dat de bestreden beslissing de in het onderdeel aangewezen wetsbepalingen niet schendt waar zij oordeelt 'dat in tuchtzaken een advocaat geen zwijgrecht heeft, doch wel een plicht van loyauteit en oprechtheid ten overstaan van de disciplinaire overheden en dit deel uitmaakt van de deontologie van het beroep'.»

(Voorzitter: mevr. Baeté-Swinnen – Rapporteur: de h. Verougstraete – Openbaar ministerie: de h. D'Hoore, eerste advocaat-generaal – In de zaak: B. t/ Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Antwerpen)

Raad van State (4e Kamer), 29 maart 1994

Accountant – Instituut der Accountants – Toezicht op de behoorlijke uitvoering van de aan de leden toevertrouwde opdrachten – Strekking

Eiser vordert de schorsing van de tenuitvoerlegging van een beslissing van de raad van het Instituut der Accountants waarbij hem verbod opgelegd is voor een termijn van een jaar een door de Vennootschappenwet aan de externe accountant opgedragen bijzonder verslag op te maken.

Na erop gewezen te hebben dat de beslissing zelf niet wordt voorgebracht, maar dat in de brief waarin ze aan eiser meegedeeld werd, als rechtsgrond ervoor art. 84 van de wet van 21 februari 1985 opgegeven wordt, zodat alleen aandacht dient te worden besteed aan de vraag of de beslissing kan worden ingepast in dat art. 84, oordeelt de Raad als volgt dat het middel ernstig is:

«Overwegende dat de vraag of de bestreden beslissing steun kan vinden in artikel 84 van de wet van 21 februari 1985

ontkennend beantwoord lijkt te moeten worden; dat om tot die voorlopige conclusie te komen, de Raad van State zich niet dient af te vragen wat in de parlementaire voorbereiding precies is bedoeld met de 'dwingende verzoeken' – 'des invitations, pouvant être pressantes' in de Franse tekst van de door de verwerende partij geciteerde memorie van toelichting – die de Raad van het Instituut kan richten tot zijn leden; dat als men met de verwerende partij aanneemt dat het naar artikel 84 van de wet van 21 februari 1985 verwijzende artikel 28 van het koninklijk besluit van 2 maart 1989 begrepen moet worden in het licht van het door haar geviseerde artikel 18ter, diezelfde verwerende partij van haar kant moet aannemen dat dit artikel 18ter begrepen dient te worden in het licht van het erbij aansluitende artikel 18^{quater}, evenals artikel 18ter bij artikel 53 van de wet van 21 februari 1985 ingevoegd in de wet van 22 juli 1953; dat dit artikel 18^{quater} voorziet in een bijzondere procedure voor het geval de Raad kennis heeft van het feit dat een lid zich gedraagt op een wijze die strijdig is met het bepaalde in artikel 18ter; eerste lid, in welk lid is omschreven hoe de leden hun opdrachten goed moeten uitvoeren: de Raad kan het lid de verplichting opleggen binnen een bepaalde termijn een einde te maken aan de omstreden toestand; indien het lid daar binnen de toegewezen termijn onvoldoende gevolg aan geeft, kan de Raad de zaak voorleggen aan de tuchtcommissie die dan het lid onder meer kan 'verbieden bepaalde nieuwe opdrachten te aanvaarden'; dat a contrario hieruit besloten lijkt te moeten worden dat de Raad zelf een lid niet kan verbieden bepaalde opdrachten te aanvaarden; dat in de bestreden beslissing, zoals die bekend is uit de sub 1.4 gerelateerde brief, de Raad precies zulk een verbod aan verzoeker heeft opgelegd.»

(Voorzitter: de h. Borret (rapporteur) – Staatsraden: de h. De Brabandere en mevr. Bracke – Eerste auditeur: de h. De Wolf – Advocaten: mrs. Wouters loco Delahaye en Lebbe loco Van Ommeslaghe – In de zaak: C. t/ Instituut der Accountants)

BOEKEN

P.H.M. GERVER, **Het recht van hypotheek**, in Studiepockets privaatrecht, deel 49, Zwolle, W.E.J.-Tjeenk Willink, 1994, 137 pp.

Dit boekje is opgevat als een inleiding in het hypotheekrecht voor (Nederlandse) studenten. Het betreft echter geen zuiver theoretische benadering. Vooral de invloed van het notariaat (de auteur is notaris te Amsterdam) is daarbij merkbaar, hetgeen de rechtspracticus slechts kan verheugen.

In tien hoofdstukken wordt de materie van het hypotheekrecht summier doch systematisch behandeld. De verwijzingen naar rechtspraak en rechtsleer, die met opzet beperkt zijn gehouden, bieden een aanzet tot verdere verdieping.

In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op de aard van het hypotheekrecht, met als uitgangspunt het principe van de «paritas creditorum» of «concursum creditorum». Tevens wordt gewezen op het onmiskenbare belang van de aanvullende en de beperkende werking van de redelijkheid en de billijkheid in het Nederlandse hypotheekrecht sinds de invoering van het Nieuwe B.W. aldaar.

Enkele basisbegrippen en een opsomming van de soorten (conventionele) hypotheek, (vaste) hypotheek, krediethypotheek, bankhypotheek, saldhypotheek, bouwhypotheek, parapluihypotheek,

enz. (de Nederlanders zijn inventief en spreken graag aan woordje Frans!) nodigen uit tot verdere lectuur.

De totstandkoming van het hypotheekrecht (bij onze Noorderburen gebeurt dat, althans formeel, in drie fasen: de obligatoire overeenkomst, de ondertekening van de vestigingsakte en de inschrijving van deze akte in de openbare registers) wordt besproken in het tweede hoofdstuk. De mogelijkheid om een eenzijdige hypotheekbelofte door de rechter te laten afdwingen (het vonnis treedt desnoods in de plaats van de vestigingsakte, tenzij de rechter een «dwangvertegenwoordiger» aanwijst die deze akte in de plaats van de hypotheekgever – let op de terminologie – zal ondertekenen) is in Nederland wettelijk geregeld (art. 3: 300 N.B.W.). Naar Belgisch recht kan dit slechts via de omweg van de dwangsom bereikt worden (doch van een «dwangvertegenwoordiger» is, naar Belgisch recht, geen sprake).

Voor de notariële praktijk: inschrijvingsborders en lijnen zijn uit den boze bij onze Noorderburen; de inschrijving van de hypotheek gebeurt er door neerlegging van een afschrift of van een – uitgebreid – uittreksel. De gegevens van de inschrijving worden in het «kadas-ternetwerk» opgenomen; gedaan met het wekenlange wachten op een hypothecaire staat!

De auteur blijft ook even stilstaan bij mogelijke problemen bij hypotheekverlening door rechtspersonen. De constructies die in Nederland nodig zijn om een hypotheek te vestigen op goederen die toebehoren aan een vennootschap in oprichting grenzen aan het onwaarschijnlijke. Art. 13bis, tweede lid, van onze Vennootschappenwet maakt dat wij ons daar tenminste geen zorgen hoeven over te maken.

Volgt een bespreking van de «algemene voorwaarden» van hypotheekverlening. Wij kennen allen deze stijlclausules; een hoop kleine lettertjes gebundeld in een «typekohier» en aan de authentieke akte gehecht nadat de notaris er voorlezing van heeft gegeven en het heeft ondertekend samen met de partijen (= noodzakelijk voor de uitvoerbare kracht). In Nederland moet men hier evenwel rekening houden met «zwarte» en «grijze» bedingen, die als bezwarend dan wel als verdacht worden beschouwd en dus het best geweerd worden.

Hoofdstuk twee sluit af met de «notariële verklaring»: in België «bon voor grosse» genoemd (hoewel het niet helemaal hetzelfde is). Dankzij de moderne werking van de Nederlandse «Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers» (die sinds 1 mei 1994 is gepri- vatiseerd) kan de notaris er met een gerust geweten een dergelijk document, waarbij hij zich verbindt de inschrijving binnen de gestelde termijn te laten nemen (zonder dat dit een garantieverbintenis is), ondertekenen.

In het derde hoofdstuk wordt het «object» (wij zouden «voorwerp» zeggen) van het hypotheekrecht besproken. Ook daar weer typisch Noordnederlands: hypotheek wordt er gevestigd op «registergoederen», zijnde goederen voor de overdracht of vestiging waarvan inschrijving in de openbare registers noodzakelijk is. Het zijn de onroerende zaken, schepen en luchtvaartuigen en de beperkte rechten op al deze. Dit heeft tot gevolg dat voor roerende goederen die onroerend zijn door bestemming, een afzonderlijk pandrecht gevestigd zal moeten worden indien de hypothecaire schuldeiser er ook bevoorrechte aanspraken op wenst te laten gelden (via het zogenaamde «hulpzakenbeding»). De verhypothekerde en verpande goederen kunnen dan samen, volgens de voor de hypotheek geldende regels, te gelde worden gemaakt.

Het vierde hoofdstuk besteedt aandacht aan de «hypotheekbedingen»: een reeks type-bepalingen die in de meeste akten voorkomen. Naast het «hulpzakenbeding» (cf. supra) wordt aandacht besteed aan het huurbeding, het beding van niet-verandering en het beheers- en ontruimingsbeding: stuk voor stuk bepalingen in het voordeel van de hypotheekhouder.

Ingevolge het huurbeding kan de verhuur, de eventuele vooruitbetaling van huurgelden alsook de overdracht en/of verpanding van toekomstige huurgelden worden verboden en/of aan bepaalde voorwaarden gekoppeld, zodat de hypotheekhouder zijn rechten naar de toekomst toe kan optimaliseren (huren bestaande op het ogenblik van de hypotheekstelling moeten evenwel gerespecteerd worden). Al deze beperkingen zijn aan de (toekomstige) huurders tegenwerpbaar: zij doen er dus best aan de openbare registers te raadplegen vooraleer ze hun handtekening plaatsen onder een huurcontract!

Het beding van niet-verandering en het beheers- en ontruimingsbeding zijn wellicht in theorie aantrekkelijk; de praktische uitvoering van deze bepalingen is echter niet evident.

Het korte vijfde hoofdstuk is gewijd aan de «derde-hypotheek». Indien men een in Nederland gelegen goed in hypotheek geeft tot waarborg van schulden van een ander, komt men er beter vanaf dan in België: niet alleen kan de derde-bezitter bij executie de door hem gemaakte kosten (anders dan onderhoudskosten) die geleid hebben tot een hogere opbrengst, terugvorderen; hij zal zich bovendien kunnen verzetten tegen executie als alle door de schuldenaar in hypotheek gegeven goederen niet vooraf zijn verkocht!

De overgang van de door hypotheek gedekte vordering wordt besproken in het zesde hoofdstuk, terwijl het zevende hoofdstuk een opsomming geeft van de verschillende wijzen van tenietgaan van de hypotheek. Ook hier een buitenbeentje: de Nederlandse «derde-hypotheek» vervalt als een derde de schuld van de debiteur voldoet en daardoor in de rechten van de hypotheekhouder wordt gesubrogeerd (in zoverre de derde-hypotheekgever niet tevens debiteur is)!

Hypotheek en faillissement (de hypothecaire schuldeiser is ook in Nederland een separatist, hoewel hij dit recht kan verliezen onder bepaalde omstandigheden), «surséance» van betaling (wij zouden «uitstel» van betaling zeggen) en beslag wordt besproken in het achtste hoofdstuk, terwijl het negende hoofdstuk handelt over de «parate executie». De hypothecaire schuldeiser hoeft in Nederland geen beslag te leggen om zijn pand te kunnen verzilveren; hij heeft zelfs het recht een executieprocedure van een beslagleggende schuldeiser stop te zetten en zelf tot «parate executie» over te gaan (als hij tijdig reageert tenminste, want de Nederlandse termijnen zijn nogal kort). De voorbereiding van de openbare verkoop, en de mogelijkheid om uit de hand te verkopen (met eventueel een soort van opbod voor de rechter) worden vervolgens onderzocht, met aandacht voor de praktische kant. De innovaties die daarover per 1 januari 1992 zijn aangebracht, lijken nog niet helemaal uitgewerkt te zijn in de praktijk! Met de verdeling van de executieopbrengst (en de rol van de Nederlandse rechter-commissaris, die zorgt voor de rangregeling) wordt dit hoofdstuk afgerond.

Het tiende en laatste hoofdstuk bespreekt de doorhaling van de hypothecaire inschrijving.

Samengevat kan gesteld worden dat de auteur zijn doel bereikt heeft: in een tiental hoofdstukjes een totaal beeld geven van het Nederlandse hypotheekrecht, met voldoende verwijzingen voor hen die er wat meer van willen weten.

Dirk Michiels

E. DE GROOTE, J. MELLAERTS en B. POELEMANS, **Naar een humaner familieprocesrecht**, Leuven, Acco, 1994, 280 pp.

Dit werk is het verslag van een door het Fonds voor Kollektief Fundamenteel Onderzoek gefinancierd onderzoeksproject dat werd uitgevoerd door dhr. Jan Mellaerts van de K. U. Leuven, alsmede door juffr. Els De Groote en Bettina Poelemans van de U. Gent.

In hun voorwoord wijzen prof. J. Gerlo en prof. P. Senaev, die als promotoren optraden, erop dat de onderzoekers al hun aandacht toegespitst hebben op het familieprocesrecht in de ruime zin van het woord.

De kritische studie van het materiële familierecht bleef om redenen van praktische haalbaarheid buiten het domein van het onderzoek, terwijl het echtscheidingsprocesrecht het voorwerp had uitgemakt van een aansluitend onderzoeksproject, waarvan de resultaten reeds in 1991 door dhr. Mellaerts bij dezelfde uitgeverij werden gepubliceerd.

Binnen het kader van de taakverdeling, die door de drie navorsers werd afgesproken, werd voor elk deelgebied dezelfde logische methode van onderzoek gehanteerd, hetgeen de leesbaarheid van het verslag ten goede komt.

Het onderzoek wordt aangevat met een systematische analyse van het bestaande recht, waarna alle wetgevende initiatieven sedert de invoering van het Gerechtelijk Wetboek onderwerp per onderwerp vermeld worden.

Vervolgens komt een rechtsvergelijkend onderzoek aan bod (Nederlands, Frans en Duits rechtstelsel) en worden de interviews met bevoorrechte getuigen besproken: magistraten, gespecialiseerde advocaten...

Op grond van een kritische analyse van de resultaten van deze research worden dan voorstellen uitgewerkt.

J. Mellaerts neemt de uniformisering en humanisering van de gedinginleiding en het procesverloop in familiezaken voor zijn rekening.

Volgens dhr. Mellaerts zijn de problemen van het familieprocesrecht te herleiden tot twee, namelijk de onoverzichtelijkheid en de ingewikkeldheid ervan.

Teneinde de onoverzichtelijkheid te verhelpen van de huidige rechtspleging in zaken van personen- en familierecht, die veroorzaakt wordt door de verspreiding van de procesregels over het Gerechtelijk Wetboek, het Burgerlijk Wetboek en enkele bijzondere wetten, stelt hij voor, zoveel als mogelijk, de procesbepalingen onder te brengen in het Gerechtelijk Wetboek.

Als oplossing voor de ingewikkeldheid van het familieprocesrecht stelt dhr. Mellaerts op de eerste plaats voor de gedinginleiding van de familierechtelijke procedures op tegenspraak te uniformiseren en te humaniseren door de veralgemening van het contradictoair verzoekschrift.

Of in de toekomst aan de voorstellen van dhr. Mellaerts in dit opzicht veel gevolg zal worden gegeven, kan betwijfeld worden nu, tijdens de parlementaire voorbereiding van de nieuwe wet op het echtscheidingsprocesrecht, dat toch een groot gedeelte van het familieprocesrecht uitmaakt, het contradictoair verzoekschrift wel aan bod is gekomen, maar uiteindelijk niet in aanmerking genomen werd.

Met het oog op de harmonisering en humanisering van het procesverloop in familiezaken pleit dhr. Mellaerts verder voor een uitbreiding van de rol van het openbaar ministerie, behandeling van de procedure in raadkamer, de persoonlijke verschijning van partijen als regel en een actieve rol van de rechter, die de leiding heeft van het geding.

Dat deze auteur goed thuis is in de behandelde materies, komt duidelijk tot uiting.

Het verslag beperkt er zich niet toe de bestaande situatie te schetsen en de reeds bestaande voorstellen tot hervorming op te sommen.

De auteur onderwerpt veeleer het geldend recht en de door anderen geformuleerde voorstellen aan een kritisch onderzoek en stelt vervolgens concrete wijzigingen voor, die hij toetst aan hun praktische haalbaarheid.

Juffr. Poelermans gaat in haar onderdeel van het verslag met betrekking tot de uniformisering van de regels van volstrekte bevoegdheid in familiezaken verder in op de reeds door dhr. Mellaerts aangehaalde ingewikkeldheid van het familieprocesrecht.

Zij pleit voor de oprichting van een familierechtbank op het niveau van het arrondissement, die als afdeling van de rechtbank van eerste aanleg een uitbreiding zou vormen van de bestaande afdeling jeugdrechtsbank. Op deze wijze zouden alle bevoegdheden in familiezaken aan één rechtscollège worden toegewezen.

De bevoegdheden van de vrederechter en van de burgerlijke rechtbank in familiezaken worden overgeheveld, terwijl de voorzitter van de familierechtbank bevoegdheid zou krijgen in een familierechtelijk kort geding, dat de auteur los van het gemeenschappelijk kort geding georganiseerd zou wensen.

Naast de oprichting van deze familierechtbank stelt de onderzoeker de oprichting voor van een afdeling familiezaken bij het parket van de procureur des Konings.

Juffr. Poelermans trekt haar zienswijze consequent door, waar zij de oprichting van een afdeling familiezaken voorstaat zowel op het niveau van het hof van beroep als op dat van het parket-generaal.

Zij werkt haar voorstellen concreet uit en verliest hierbij budgettaire aspecten, benoemingsvoorwaarden e.d.m. niet uit het oog.

Juffr. Els De Groote ten slotte onderzoekt de humanisering van de rechtspositie van de beschermde meerderjarigen en minderjarigen in het familierechtelijk proces.

In een eerste afdeling bestudeert zij de huidige positie van deze personen vanuit hun toegangsmogelijkheid tot de rechter in persoonsgebonden aangelegenheden.

Zij werkt vervolgens een aantal voorstellen uit teneinde een oplossing te vinden voor de vastgestelde knelpunten inzake rechtstoegang en om op die manier het familieprocesrecht een humaner karakter te geven.

In het bijzonder wordt ingegaan op het verbod van vertegenwoordiging in procedures met een strikt persoonlijk karakter en op het gebrek aan maatregelen die kunnen worden genomen wanneer de wettelijke vertegenwoordiger weigert of stilzit.

De tweede afdeling is gewijd aan de rechtspositie en het hoorrecht van minderjarigen, zowel in procedures waarin de minderjari-

ge partij is (bv. adoptie), als in procedures die de persoon van de minderjarige aanbelangen, maar waarin hij principieel geen partij is (bv. echtscheiding).

Het hoorrecht is ongetwijfeld erg actueel ingevolge de wet van 30 juni 1994, die dit hoorrecht uitdrukkelijk heeft georganiseerd voor de minderjarige die over het vereiste onderscheidingsvermogen beschikt.

Het verslag van het onderzoeksproject is door zijn grondige analyse van het bestaande recht, geïllustreerd met talrijke verwijzingen naar rechtsleer en rechtspraak, ook voor de rechtspracticus aanbevolen lectuur.

Men kan slechts hopen dat het de wetgever ertoe zal aanzetten orde op zaken te stellen in wat wel eens de doolhof van het familieprocesrecht werd genoemd.

Heeft de wetgever zijn taak eenmaal verricht, dan zal het ten slotte van de deelnemers aan het familieproces afhangen of dit ook in de praktijk een humaner karakter krijgt.

E. Vangoidsenhoven

A.S. HARTKAMP, Mr. C. Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. Verbintenissenrecht, III, De verbintenis uit de wet, Zwolle, Tjeenk Willink, 1994, 369 pp.

Zowat om de vier jaar verschijnt er een bijgewerkte versie van het boek «Verbintenissen uit de wet», deel 3 van de afdeling Verbintenissenrecht in de serie «Asser's handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht». Sinds 1986 zijn deze boeken van de hand van A.S. Hartkamp, die daarmee zijn steentje bijdraagt tot de voortzetting van deze reeks, die zoals op de boekflap staat «de toonaangevende commentaar op het burgerlijk recht ten behoeve van de rechtspraktijk en de universitaire juridische opleiding» genoemd mag worden.

In tegenstelling tot de twee vorige edities, waarin de titels 6.3 en 6.4 van het toen nog in te voeren nieuwe Burgerlijk Wetboek opgenomen en becommentarieerd werden en waarin bepaalde stukken van het commentaar op de onrechtmatige daad uitgebreid of geheel herschreven werden, veranderde er nu minder aan de inhoud. De verwerkte geselecteerde rechtsleer en rechtspraak van de afgelopen vier jaar (bijgehouden tot 1 november 1993) waren niet van die aard dat ze grote wijzigingen van de besproken materie met zich mee brachten.

Het eerste deel van het boek biedt een helder en grondig overzicht van het net als in België toch wel complexe leerstuk van de onrechtmatige daad. Bij de lectuur ervan valt op dat de relativiteitsleer, een van de in België onbekende materiële vereisten voor de aansprakelijkheidsvordering, tot op heden veel inkt doet vloeien. Opmerkelijk is ook dat de hoofdmoot van de toegevoegde rechtsleer betrekking heeft op de aansprakelijkheid voor milieuschade. De milieuproblematiek lijkt zo een stimulans te zijn voor de verdere ontwikkeling van doctrine én rechtspraak inzake onrechtmatige daad.

Het tweede en tevens laatste deel draagt als titel «Verbintenissen uit andere bron dan onrechtmatige daad of overeenkomst». Het behandelt op een vijftigtal pagina's de rechtsfiguren die wij quasi-contracten noemen: de zaakwaarneming, de onverschuldigde betaling en de ongerechtvaardigde verrijking.

Vooral juristen die vaak geconfronteerd worden met het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht zullen dit handboek een ideaal werkinstrument vinden: leesbaar geschreven, overzichtelijk mede dank zij het zaken-, wetsartikelen- en jurisprudentieregister, en volledig bijgewerkt.

Ann Carette

AANGEKONDIGD

E.A.A. LUIJTEN *Arresten personen- en familierecht inclusief huwelijksvermogensrecht, met annotaties*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1.360 p., 69,50 fl.

C. BILLIET (red.), E. LANCKSWEERDT, A. VERHOEVEN, J. HEYMAN en H. BOCKEN, *Milieuvergunningen en milieumeldingen. Recht en praktijk*

(reeks Milieurechtstandpunten nr. 5), Brugge, Die Keure, 174 p., 1.850 fr.

Wetboek van Koophandel en Aanvullende wetten (zesde druk, bewerkt door E. Dirix), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 618 p., 795 fr.

P. BEGHIN en K. FLAMANT, *Handboek vennootschapsbelasting*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 274 p., 1.850 fr.

H. COUSY en H. CLAASSENS (red.), *Bank, financieuzen en verzekering*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 278 p., 2.250 fr.

C. VAN SCHOUWBROECK, *Professionele aansprakelijkheidsverzekering en de Europese Interne Markt*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu / Diegem, Ced. Samsom, 530 p., 3.450 fr.

Chr. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen* (twee delen, tweede druk), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 860 p., 3.650 fr.

G. DE GEEST, *Economische analyse van het contracten- en quasi-contractenrecht*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 568 p., 3.250 fr.

E. DOUTREPONT, *Handleiding voor de redactie van een arbeidsreglement*, Brugge, Die Keure, 68 p., 850 fr.

C. DE KONINCK, *Ad Legem Aquilliam*, Gent, Mys & Breesch, 190 p. *Wetboek van de inkomstenbeslatingen 1992 - Editie 1994* (uitgave Fiskoloog), Kalmthout, Biblo, 214 p.

J. DEFOORT, *Wet en geweld - Over recht en gerechtigheid*, Kapellen, Pelckmans, 182 p., 595 fr.

Ch.B. KROL, *Als de koning dit eens wist...!*, Maklu - Nomos - Blackstone- Bruylant- Schulthess, 276 p., 1.200 fr.

M. ADAMS en L.J. WINTGENS (red.), *Wetgeving in theorie en praktijk*, Antwerpen / Apeldoorn, 194 p., 1.450 fr.

K. MORTIER en N. KERCKHAERT, *Dossier Lam Gods*, Gent, Stichting Mens en Kultuur, 576 p., 1.850 fr.

A.W.M. BIJLOOS en Th. J.M. LINDNER, *De algemene wet bestuursrecht - Eerste tranche* (vierde druk), Zwolle, Tjeenk Willink, 168 p., 56 fl.

F.H. VAN DER BURG, P.J.J. VAN BUUREN en J.H. VAN DER VEEN (red.), *AB klassiek* (tweede druk), Zwolle, Tjeenk Willink, 294 p., 45 fl.

P.T. VAN DEN BERG en M.J. TRAPPENBURG (red.), *Lokale rechtvaardigheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 274 p., 60 fl.

Vertegenwoordiging en rechtspersoon - De naamloze en de besloten vennootschap, (Asser serie, eerste druk bewerkt door J.M.M. Maeijer, Zwolle, Tjeenk Willink, 1.014 p., 192,50 fl.

D.J. ELZINGA (red.), *Ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland*, Zwolle, Tjeenk Willink, 300 p., 52,50 fl.

M. DEVROEY, *De Wet Breyne*, Lokeren, Konstruktieve Publikaties en Advies, 234 p., 2.450 fr.

H.A.G. FIKKERS, *Natrekking, vermenging en zaaksvorming* (Ars Aequi Cahiers, deel 4), Nijmegen, Ars Aequi Libri, 80 p., 15 fl.

MEDEDELINGEN

Werving van magistraten voor het Auditoraat en het Coördinatiebureau van de Raad van State en de samenstelling van een wervingsreserve (Nederlandstalig kader)

I. Met het oog op de samenstelling van een wervingsreserve van adjunct-auditeur en adjunct-referendaris, zal de Raad van State in de loop van het tweede trimester van 1995 een vergelijkend examen organiseren voorbehouden aan gegadigden die blijkens hun diploma het examen van doctor of licentiaat in de rechten in het Nederlands hebben afgelegd.

II. Om tot het vergelijkend examen te worden toegelaten, moet de kandidaat ten volle 27 jaar oud zijn, doctor of licentiaat in de rechten zijn, en over drie jaar nuttige juridische beroepservaring beschikken. In geval van betwisting beslist de examencommissie over de toelaatbaarheid tot het examen.

Het vergelijkend examen is drie jaar geldig wat de benoemingen betreft tot de plaatsen van adjunct-auditeur of adjunct-referendaris die in de loop van die periode vacant zouden zijn. De geldigheids-termijn vangt aan de dag waarop de examencommissie de lijst bepaalt vermeldende de rangstelling in het vergelijkend examen.

III. Het vergelijkend examen

bestaat uit:

1° Drie schriftelijke proeven:

a) een verslag over een administratiefrechtelijke zaak, waarvan het dossier ter inzage ligt van iedere examinandus;

b) een bespreking, aan de hand van een arrest, van de in dat arrest aan de orde gekomen problemen, betreffende de bevoegdheid van de Raad van State, de voorwaarden van ontvankelijkheid van bij de Raad van State aanhangig te maken vorderingen of aangaande de deugdelijkheid van voor die vorderingen vereiste grondslagen;

c) een kritische beoordeling van een ontwerp van wet, decreet, ordonnantie of besluit uit het oogpunt van de juridische grondslag, de juridisch-technische vormgeving en het correct taalgebruik.

2° Twee mondelinge proeven:

a) een bespreking van de examengedeelten waarvan sprake onder 1°, a, b en c;

b) een gedachtenwisseling over fundamentele problemen van het staats- en bestuursrecht door de kandidaat te kiezen uit een lijst van thema's die door de examencommissie opgesteld wordt.

De examinandi dienen ten minste 50% van de punten op het geheel van de schriftelijke proef en 60% van de punten in het totaal te behalen.

De examinandi mogen alleen de gebruikelijke wetboeken raadplegen, waaronder ook de politieke en administratieve wetten waarover zij de beschikking krijgen door 's Raads bibliotheek.

De gegadigden ontvangen op schriftelijke aanvraag een nadere opgave van het examenprogramma.

IV. De aanvragen om deelneming dienen bij een ter post aangekende brief te worden gericht aan de eerste voorzitter van de Raad van State, Wetenschapsstraat 33, 1040 Brussel. Zij moeten, op straffe van verval, uiterlijk op 31 december 1994 bij de post worden afgegeven.

De gegadigden vermeldt zijn naam, voornamen, woonplaats en beroep. Bij zijn aanvraag voegt hij de stukken waaruit blijkt dat hij aan de onder I en II gestelde eisen voldoet of een voor eensluidend verklaarde copie van die stukken, evenals een recent bewijs van goed gedrag en zeden.

De kandidaten zullen persoonlijk van de datum van het examen in kennis worden gesteld.

V. Na twee jaar dienst kunnen de adjunct-auditeurs en de adjunct-referendarissen onderscheidenlijk tot auditeur en referendaris worden benoemd.

Iedere adjunct-auditeur of auditeur kan bij een eerste voor hem nuttige vacature na zijn indiensttreding in de Raad van State, op zijn verzoek en bij voorrang, op advies van de eerste voorzitter en van de auditeur-generaal respectievelijk tot adjunct-referendaris of referendaris worden benoemd. Iedere adjunct-referendaris of referendaris kan onder dezelfde voorwaarden respectievelijk tot adjunct-auditeur of auditeur worden benoemd.

Overeenkomstig artikel 1 van de wet van 5 april 1955 inzake de wedden van de ambtsdragers bij de Raad van State, gewijzigd bij de wet van 11 januari 1993, wordt de jaarlijkse bezoldiging van de adjunct-auditeurs en de adjunct-referendarissen vastgesteld op 1.535.093 frank; die van de auditeurs en de referendarissen wordt vastgesteld op 2.003.077 frank (tegen de huidige liquidatie-coëfficiënt).

Doctoraat Rechten R.U.Gent

De heer Piet Taelman zal op dinsdag 20 december 1994 te 17u30 in de Grote Academieraadzaal, Voldersstraat 9 te 9000 Gent, zijn proefschrift tot het behalen van de graad van doctor in de rechten openbaar verdedigen.

Het proefschrift handelt over «Het gezag van het rechterlijk gewijs in het gerechtelijk privaatrecht - Begripsbepaling en -afbakening».

Promotor is professor dr. M. Storme.

Doctoraat Rechten K.U.L.

Op woensdag 11 januari 1995 zal de heer Kurt Deketelaere aan de K.U.L. zijn proefschrift verdedigen met het oog op het behalen van de graad van doctor in de rechten.

Het proefschrift handelt over «Naar een milieufiscaliteit - Het gebruik van fiscale instrumenten in het Europees milieubeleid».

Promotor is professor M. Boes (K.U.L.), co-promotor is professor J. Jans (Universiteit Amsterdam - Europa Instituut).